

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ काण्डम् १ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

इ॒षे त्वो॒र्जे त्वा॑ वा॒यवः॑ स्थोपा॒यवः॑ स्थ दे॒वो वः॑
सवि॒ता प्रा॑र्पयतु श्रेष्ठ॑तमाय॒ कर्म॑ण॒ आ प्या॑यध्वमघ्निया
देवभा॒गमूर्ज॑स्वतीः पय॑स्वतीः प्र॒जाव॑तीरनमी॒वा अ॑य॒क्ष्मा मा
वः स्तेन॑ ई॒शत॒ माऽघ॑श॒सो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः परि॑ वो वृणक्तु
ध्रु॒वा अ॒स्मिन्गोप॑तौ स्यात ब॒ह्वीर्य॑ज॒मान॑स्य प॒शून्पा॑हि॥१॥

इ॒षे त्रिच॑त्वारि॒शत्। (1)॥

[१]

यज्ञ॑स्य॒ घोष॑द॒सि प्र॑त्युष्ट॒रक्षः॑ प्र॒त्युष्टा॒ अरा॑तयः
प्रेय॑म॒गाद्धि॑षणा॒ ब॒र्हिर॑च्छ॒ मनु॑ना कृ॒ता स्व॒धया॒ वित॑ष्टा
त आ॑व॒हन्ति॒ क॒वयः॑ पु॒रस्ता॑द्दे॒वेभ्यो॒ जुष्ट॑मि॒ह ब॒र्हिरा॒सदे॑
दे॒वानां॑ परि॒षूत॑म॒सि व॒र्षवृ॑द्धम॒सि दे॒वब॑र्हि॒र्मा त्वा॒ऽन्व॑ङ्गा
ति॒र्यक्प॑र्व॒ ते रा॒ध्यास॑माच्छे॒त्ता ते॒ मा रि॑षं दे॒वब॑र्हिः
श॒तव॑ल्शं॒ वि रो॑ह स॒हस्र॑वल्श॥२॥

वि व॒यं रु॒हेम पृथि॒व्याः स॒म्पृचः॑ पा॒हि सु॒स॒म्भृतां॑ त्वा
स॒म्भ॒रा॒म्यदि॑त्यै रा॒स्नाऽसी॒न्द्रा॒ण्यै स॒न्नह॑नं पू॒षा ते॑ ग्र॒न्थिं ग्र॑थातु
स ते॒ माऽऽस्था॒दिन्द्र॑स्य त्वा बा॒हुभ्या॑मुद्य॑च्छे बृह॒स्पते॑र्मूर्धा
ह॑रा॒म्युर्व॑न्तरि॒क्षम॑न्वि॒हि दे॒वङ्ग॑मम॑सि ॥ ३ ॥

सहस्र॑वल्शा अ॒ष्टात्रिं॑शच्च। (2) ॥ [२]

शु॒न्ध॒ध्वं दै॒व्याय॑ क॒र्मणे॑ दे॒वय॑ज्यायै मा॒तरि॒श्व॒नो घ॒र्मोऽसि॑
द्यौर॑सि पृथि॒व्यासि॑ वि॒श्वधा॑या अ॒सि पर॑मेण॒ धाम्ना॑ दृ॒ह॒स्व
मा ह्वा॒र्वसू॑नां प॒वित्र॑मसि श॒तधा॑रं वसू॑नां प॒वित्र॑मसि
स॒हस्र॑धारं हु॒तः स्तो॒को हु॒तो द्र॒प्सोऽग्न॑ये बृह॒ते ना॒काय॑
स्वाहा॒ द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑ सा वि॒श्वायुः॑ सा वि॒श्वव्य॑चाः
सा वि॒श्वक॑र्मा स॒म्पृच्य॑ध्वमृ॒ताव॑रीरू॒र्मिणी॑र्मधु॒मत्त॑मा म॒न्द्रा
धन॑स्य सा॒तये॑ सोमे॒न त्वाऽऽत॑न॒च्मीन्द्रा॑य दधि॒ विष्णो॑
ह॒व्यं र॑क्षस्व ॥ ४ ॥

सोमे॑ना॒ष्टौ च॑। (3) ॥ [३]

क॒र्मणे॑ वां दे॒वेभ्यः॑ श॒केयं॑ वे॒षाय॑ त्वा प्र॒त्युष्ट॑ रक्षः प्र॒त्युष्टा॑
अ॒रा॒तयो॑ धूर॑सि धूर्व॒ धूर्व॑न्तं धूर्व॒ तं योऽस्मान्धूर्व॑ति तं धूर्व॒

यं वयं धूर्वा॑म॒स्त्वं दे॒वाना॑म॒सि स॒स्त्रित॑मं प॒प्रित॑मं जुष्ट॑तमं
व॒ह्नि॒तमं दे॒व॒हू॒तम॒म॒हु॒तम॑सि ह॒वि॒र्धानं॑ द॒ह॒स्व मा ह्वा॑र्मि॒त्रस्य॑
त्वा चक्षु॑षा प्रेक्षे॒ मा भे॑र्मा सं वि॒क्था मा त्वा॑ ॥ ५ ॥

हि॒सि॑ष॒मुरु॑ वा॒ताय॑ दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑ प्र॒स॒वे-
ऽश्वि॑नो॒र्बा॒हु॒भ्यां पृ॒ष्णो ह॒स्ता॑भ्याम॒ग्नये॑ जुष्टं निर्व॒पाम्य॒ग्नी-
षो॒मा॑भ्यामि॒दं दे॒वाना॑मि॒दमु॑ नः स॒ह स्फा॑त्यै त्वा
ना॒रा॑त्यै सु॒व॒र॒भि वि॒ ख्ये॑षं वै॒श्वान॒रं ज्योति॑र्द॒ह॒न्ता॒न्दुर्या॑
द्यावा॑पृ॒थि॒व्यो॒रु॒र्वन्त॑रि॒क्ष॒मन्वि॑ह्यदि॒त्यास्त्वो॒प॒स्थे सा॑दया॒म्यग्ने॑
ह॒व्यं र॑क्ष॒स्व ॥ ६ ॥

मा त्वा षट्त्वारिंशच्च। (4) ॥ [४]

दे॒वो वः॑ स॒वि॒तोत्पु॑ना॒त्वच्छि॑द्रेण प॒वि॒त्रेण॑ व॒सोः सूर्य॑स्य
र॒श्मि॑भि॒रापो॑ दे॒वीर॑ग्रेपु॒वो अ॒ग्रेगु॑वोऽग्रे॒ इमं॑ य॒ज्ञं न॑य॒ताग्रे॑
य॒ज्ञप॑तिं ध॒त्त यु॑ष्मा॒निन्द्रो॑ऽवृणी॒त वृ॒त्रतू॑र्ये यू॒यमि॑न्द्र॒मवृ॑णी॒ध्वं
वृ॒त्रतू॑र्ये प्रोक्षि॑ताः स्था॒ग्नये॑ वो जुष्टं प्रोक्षा॑म्य॒ग्नीषो॒मा॑भ्या॒
शु॒न्ध॒ध्वं दै॒व्याय॑ कर्म॒णे दे॒वय॑ज्याया॒ अव॑धू॒तं र॑क्षोऽव॑धू॒ता
अ॒रा॒तयो॑ऽदि॒त्यास्त्वग॑सि॒ प्रति॑ त्वा ॥ ७ ॥

पृथिवी वै॑त्त्वधि॒षव॑णमसि वानस्प॒त्यं प्रति॒ त्वा-
 ऽदि॒त्या॒स्त्वग्वै॑त्त्व॒ग्नेस्त॒नूर॑सि वा॒चो वि॒सर्ज॑नं दे॒ववी॑तये त्वा
 गृह्णाम्यद्रि॑रसि वानस्प॒त्यः स इ॒दं दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्य९ सु॒शमि॑
 शमि॒ष्वेष॑मा व॒दोर्ज॑मा व॒द द्यु॒मद्व॑दत व॒य९ संघा॑तं जे॒ष्म
 व॒रुष॑वृद्धमसि॒ प्रति॒ त्वा व॒रुष॑वृद्धं वेत्तु॒ परा॑पूत॒९ रक्षः॑
 परा॑पूता अ॒रा॒तयो॒ रक्ष॑सां भा॒गो॑ऽसि वा॒युर्वो॑ विवि॑नक्तु दे॒वो
 वः॑ सवि॒ता हि॒र॑ण्यपाणिः॒ प्रति॒ गृह्णा॑तु॥८॥

त्वा भाग एकादश च। (5)॥ [५]

अव॑धूत॒९ रक्षो॑ऽव॑धूता अ॒रा॒तयो॒ऽदि॒त्या॒स्त्वग॑सि॒ प्रति॒ त्वा
 पृथि॒वी वे॑त्तु दि॒वः स्क॑म्भ॒निर॑सि॒ प्रति॒ त्वाऽदि॒त्या॒स्त्वग्वै॑त्तु
 धि॒षणा॑ऽसि पर्व॒त्या प्रति॒ त्वा दि॒वः स्क॑म्भ॒निर्वै॑त्तु धि॒षणा॑-
 ऽसि पा॒र्वते॑यी प्रति॒ त्वा पर्व॑तिर्वै॒त्तु दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः
 प्र॑स॒वै॑ऽश्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑ं पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्यामधि॑वपामि धा॒न्यम॑सि
 धि॒नुहि॑ दे॒वान्प्रा॑णाय॒ त्वाऽपा॑नाय॒ त्वा व्या॑नाय॒ त्वा दी॒र्घाम॑नु
 प्र॑सि॒तिमा॑युषे धां दे॒वो वः॑ सवि॒ता हि॒र॑ण्यपाणिः॒ प्रति॒
 गृह्णा॑तु॥९॥

प्राणाय त्वा पञ्चदश च। (6)॥ [६]

धृष्टिरसि ब्रह्मं यच्छापां ऽग्ने ऽग्निमामादं जहि निष्क्रव्यादं
 सेधा देवयजं वह निदग्धं रक्षो निदग्धा अरातयो ध्रुवमसि
 पृथिवीं दृ२हा ऽऽयुर्दृ२ह प्रजां दृ२ह सजातानस्मै यजमानाय
 पर्यूह धृत्रमस्यन्तरिक्षं दृ२ह प्राणं दृ२हापानं दृ२ह सजाता-
 नस्मै यजमानाय पर्यूह धरुणमसि दिवं दृ२ह चक्षुर॥१०॥

दृ२ह श्रोत्रं दृ२ह सजातानस्मै यजमानाय पर्यूह
 धर्मा ऽसि दिशो दृ२ह योनिं दृ२ह प्रजां दृ२ह
 सजातानस्मै यजमानाय पर्यूह चितः स्थ प्रजामस्मै
 रयिमस्मै सजातानस्मै यजमानाय पर्यूह भृगूणामङ्गिरसां
 तपसा तप्यध्वं यानि घर्मे कपालान्युपचिन्वन्ति वेधसः।
 पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू वि मुञ्चताम्॥११॥

चक्षुरष्टाचत्वारिंशच्च। (7)॥ ————— [७]

सं वपामि समापो अद्भिरङ्गमतु समोषधयो रसेन
 स२ रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वमद्भ्यः परि
 प्रजाताः स्थ समद्भिः पृच्यध्वं जनयत्यै त्वा सं यौम्यग्रयै
 त्वा ऽग्नीषोमाभ्याम्मुखस्य शिरो ऽसि घर्मो ऽसि विश्वायुरु

प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथतां त्वचं गृहीष्वाऽन्तरितं
 रक्षोऽन्तरिता अरातयो देवस्त्वा सविता श्रपयतु वर्षष्टे
 अधि नाकेऽग्निस्ते तनुवं माऽति धागग्रे हव्यं रक्षस्व
 सं ब्रह्मणा पृच्यस्वैकताय स्वाहा द्विताय स्वाहा त्रिताय
 स्वाहा ॥१२॥

सविता द्वाविंशतिश्च। (8) ॥ [८]

आदद् इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिणः सहस्रभृष्टिः शततेजा
 वायुरसि तिग्मतेजाः पृथिवि देवयजन्योषध्यास्ते मूलं मा
 हिंसिषमपहतोऽरुः पृथिव्यै व्रजं गच्छ गोस्थानं वर्षतु
 ते द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां परावति शतेन पाशैर्यो-
 ऽस्मान्द्वेष्टि यश्च वयं द्विष्मस्तमतो मा मौगपहतोऽरुः
 पृथिव्यै देवयजन्यै व्रजं ॥१३॥

गच्छ गोस्थानं वर्षतु ते द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां
 परावति शतेन पाशैर्योऽस्मान्द्वेष्टि यश्च वयं द्विष्मस्तमतो मा
 मौगपहतोऽरुः पृथिव्या अदेवयजनो व्रजं गच्छ गोस्थानं
 वर्षतु ते द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां परावति शतेन
 पाशैर्योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तमतो मा ॥१४॥

मौ॒ग॒रु॒स्ते दि॒वं मा स्का॒न् वस॑वस्त्वा॒ परि॑गृह्णन्तु
 गा॒य॒त्रेण॒ छन्द॑सा रु॒द्रास्त्वा॒ परि॑गृह्णन्तु त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑साऽ-
 ऽदि॒त्यास्त्वा॒ परि॑गृह्णन्तु जा॒ग॒तेन॒ छन्द॑सा दे॒वस्य॑ सवि॒तुः
 स॒वे क॒र्म कृ॑ण्वन्ति वे॒धसं ऋ॒तम॑स्यृ॒तस॑दनमस्यृ॒तश्री॑र॒सि
 धा अ॑सि स्व॒धा अ॑स्यु॒र्वी चा॑सि वस्वी॑ चा॒सि पु॒रा कू॑रस्य
 वि॒सृपो॑ विर॒प्शिन्नु॒दादा॑यं पृथि॒वीं जी॒रदा॑नुर्या॒मैर॑यं च॒न्द्रम॑सि
 स्व॒धाभि॑स्ता॒न्धीरा॑सो अनु॒दृश्य॑ यजन्ते॥१५॥

दे॒व॒य॒ज॒न्यै व्र॒जन्त॑मतो॒ मा वि॑र॒प्शिन्नेका॑दश॒ च। (9)॥ [९]

प्रत्यु॑ष्ट॒५ रक्षः॑ प्रत्यु॑ष्टा अ॒रा॒तयो॑ऽग्ने॒र्वस्तेजि॑ष्ठेन॒ तेज॑सा
 निष्ट॑पामि गो॒ष्ठं मा निर्मृ॑क्षं वा॒जिनं॑ त्वा स॒पत्न॑सा॒ह५
 सम्मा॑ज्मि॒ वाचं॑ प्रा॒णं चक्षुः॑ श्रोत्रं॑ प्र॒जां योनिं॑ मा निर्मृ॑क्षं
 वा॒जिनी॑न्त्वा स॒पत्न॑सा॒ही५ सम्मा॑ज्म्या॒शासा॑ना सौम॒न॒सं
 प्र॒जा५ सौभा॑ग्यन्त॒नूम्। अ॒ग्नेरनु॑व्रता भू॒त्वा सन्न॑ह्ये सुकृ॒ताय॑
 कम्। सु॒प्र॒जस॑स्त्वा व॒य५ सु॒पत्नी॑रुप॥१६॥

सेदि॒म। अ॒ग्ने स॒पत्न॑द॒म्भ॒न॒मद॑ब्धासो अ॒दाभ्य॑म्। इ॒मं
 वि॒ष्यामि॑ वरु॒णस्य॑ पाशं॒ यम॑ब॒धीत॑ सवि॒ता सु॒शेवः॑। धा॒तुश्च॑
 यो॒नौ सु॒कृ॒तस्य॑ लो॒के स्यो॒नं मे स॒ह प॒त्या करो॑मि।

समायुषा सम्प्रजया समग्ने वर्चसा पुनः। सम्पत्नी पत्याऽहं
गच्छे समात्मा तनुवा मम। महीनाम्पयोऽस्योषधीनां
रसस्तस्य तेऽक्षीयमाणस्य निर्॥१७॥

वपामि महीनां पयोऽस्योषधीनां रसोऽदब्धेन त्वा
चक्षुषाऽवैक्षे सुप्रजास्त्वाय तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेह्यग्निस्ते
तेजो मा वि नैदग्नेर्जिह्वाऽसि सुभूर्देवानां धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो
यजुषेयजुषे भव शुक्रमसि ज्योतिरसि तेजोऽसि देवो वः
सवितोत्पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः
शुक्रं त्वा शुक्रायां धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो यजुषेयजुषे गृह्णामि
ज्योतिस्त्वा ज्योतिष्यर्चिस्त्वाऽर्चिषि धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो
यजुषेयजुषे गृह्णामि॥१८॥

उप नी रश्मिभिः शुक्रं षोडश च। (10)॥ [१०]

कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये त्वा स्वाहा वेदिरसि बर्हिषे त्वा
स्वाहा बर्हिरसि सुग्न्यस्त्वा स्वाहा दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा
पृथिव्यै त्वा स्वधा पितृभ्य ऊर्गभव बर्हिषद्भ्य ऊर्जा पृथिवीं
गच्छत विष्णोः स्तूपोऽस्यूर्णाम्रदसं त्वा स्तृणामि स्वासस्थं

देवेभ्यो॑ गन्धर्वो॑ऽसि विश्वाव॑सुर्विश्व॑स्मादीष॑तो यज॑मानस्य
परि॒धिरि॒ड ईडि॑त इन्द्र॑स्य बा॒हुर॑सि॥११॥

दक्षि॑णो यज॑मानस्य परि॒धिरि॒ड ईडि॑तो मि॒त्रावरु॑णौ
त्वोत्तर॑तः परि॒धत्तां ध्रु॑वेण॒ धर्म॑णा यज॑मानस्य परि॒धिरि॒ड
ईडि॑तः सूर्य॑स्त्वा पु॒रस्ता॑त्पातु कस्या॑श्चिद॒भि॒श॑स्त्या
वी॒तिहो॑त्रं त्वा कवे द्यु॒मन्त॑ꣳ समि॑धीम॒ह्यग्रे॑ बृह॑न्तम॒ध्वरे॑
वि॒शो य॒न्त्रे स्थो॑ वसू॑नाꣳ रु॒द्राणा॑मादि॒त्यानाꣳ सद॑सि सीद
जुहू॑रुप॒भृद्भु॒वाऽसि॑ घृ॒ताची॑ नाम्ना॑ प्रि॒येण॒ नाम्ना॑ प्रि॒ये सद॑सि
सीद॑ता अ॒सद॑न्त्सुकृ॒तस्य॑ लो॒के ता वि॑ष्णो पाहि पा॒हि य॒ज्ञं
पा॒हि य॒ज्ञप॑तिं पा॒हि मां य॑ज्ञ॒निय॑म्॥२०॥

बा॒हुर॑सि प्रि॒ये सद॑सि पञ्चद॑श च। (11)॥ [११]

भुव॑नमसि॒ वि प्र॑थ॒स्वाग्रे॒ यष्टि॑रि॒दन्न॑मः। जु॒हेह्य॒ग्नि॒स्त्वा
ह्व॑यति देव॒य॒ज्याया॒ उप॑भृदेहि॒ देव॒स्त्वा स॒वि॒ता ह्व॑यति
देव॒य॒ज्याया॒ अ॒ग्नावि॑ष्णू मा वा॒मव॑ क्रमिषं॒ वि जि॑हाथां
मा मा॒ सन्ता॑प्तल्लो॒कं मे॑ लोक॒कृतौ॑ कृणु॒तं वि॑ष्णोः
स्थान॑मसी॒त इन्द्रो॑ अकृ॒णोद्दी॒र्याणि॑ समा॒रभ्यो॑र्ध्वो अ॒ध्वरो

दिविस्पृशमहुतो यज्ञो यज्ञपतेरिन्द्रावांन्त्स्वाहा बृहद्वाः पाहि
माँऽग्ने दुश्चरितादा मा सुचरिते भज मुखस्य शिरोऽसि सं
ज्योतिषा ज्योतिरङ्गाम्॥ २१॥

अहुत् एकविंशतिश्च। (12)॥ [१२]

वाजस्य मा प्रसवेनोद्ग्राभेणोदग्रभीत्। अथा सपत्नाँ इन्द्रो
मे निग्राभेणाधराँ अकः। उद्ग्राभश्च निग्राभं च ब्रह्म देवा
अवीवृधन्। अथा सपत्नानिन्द्राग्री मे विषूचीनान्व्यस्यताम्।
वसुभ्यस्त्वा रुद्रेभ्यस्त्वाऽऽदित्येभ्यस्त्वाऽक्तँ रिहाणा
वियन्तु वयः। प्रजां योनिं मा निर्मृक्षमा प्यायन्तामाप
ओषधयो मरुताम्पृषतयः स्थ दिवं॥ २२॥

गच्छ ततो नो वृष्टिमेरया आयुष्पा अग्नेऽस्यायुर्मे पाहि
चक्षुष्पा अग्नेऽसि चक्षुर्मे पाहि ध्रुवाऽसि यम्परिधिम्पर्यधत्था
अग्ने देव पणिभिर्वीयमाणः। तन्त एतमनु जोषम्भरामि नेदेष
त्वदपचेतयातै यज्ञस्य पाथ उप समितँ सँस्त्रावभागाः
स्थेषा बृहन्तः प्रस्तरेष्ठा बर्हिषदश्च॥ २३॥

देवा इमां वाचमभि विश्वे गृणन्त आसद्यास्मिन्बर्हिषि
मादयध्वमग्नेर्वामपन्नगृहस्य सदसि सादयामि सुम्नाय सुम्निनी

सु॒मे मा॑ ध॒त्तन्धुरि॑ धु॒र्यौ पा॒त॒म॒ग्रेऽद॒ब्धायोऽशी॑ततनो पा॒हि
 मा॒ऽद्य दि॒वः पा॒हि प्र॑सि॒त्यै पा॒हि दु॒रि॒ष्ट्यै पा॒हि दु॒र॒द्भ॒न्यै
 पा॒हि दु॒श्च॑रि॒ता॒द॒वि॒ष॒न्नः पि॒तु॒ङ्गु सु॒ष॒दा यो॒निः॒ स्वाहा॑ दे॒वा
 गा॒तु॒वि॒दो गा॒तुं वि॒त्वा गा॒तु॒मि॒त॒ मन॑सस्पत इ॒म॒न्नो दे॒व दे॒वेषु॑
 य॒ज्ञः॒ स्वाहा॑ वा॒चि स्वाहा॑ वा॒र्ते धाः॥ २४॥

दिवंश्च वि॒त्वा गा॒तु॒न्न॒यो॒द॒श च॑ (13)॥ ————— [१३]

उ॒भा वा॑मि॒न्द्रा॒ग्नी आ॒हु॒व॒ध्या उ॒भा रा॑ध॒सः स॒ह मा॑द॒य॒ध्वै।
 उ॒भा दा॒तारा॑वि॒षा॒ र॒यी॒णामु॒भा वा॑ज॒स्य सा॒तये॑ हु॒वे
 वा॒म्। अ॒श्र॒वः॒ हि भू॑रि॒दा॒व॒त्तरा॑ वा॒ वि जा॑मा॒तुरु॒त वा॑ घा
 स्या॒लात्। अथा॒ सोम॑स्य॒ प्र॒य॒ती यु॒व॒भ्यामि॒न्द्रा॒ग्नी स्तोमं॑
 ज॒न॒यामि॑ न॒व्यम्। इ॒न्द्रा॒ग्नी न॒व॒ति॒म्पु॒रो दा॒स॒प॒त्नी॒र॒धू॒नु॒तम्।
 सा॒क॒मे॒केन॑ क॒र्म॒णा। शु॒चि॒न्नु स्तोम॑न्न॒व॒जा॒त॒म॒द्येन्द्रा॑ग्नी
 वृ॒त्र॒ह॒णा जु॒षेथा॑म्॥ २५॥

उ॒भा हि वा॑ सु॒ह॒वा जो॒ह॒वी॒मि ता वा॑ज॒स्य स॒द्य
 उ॒श॒ते धे॒ष्टा। व॒य॒मुं त्वा प॑थस्प॒ते रथ॑न्न वा॒ज॒सा॒तये। धि॒ये
 पू॒ष॒न्न॒यु॒ज्म॒हि। प॒थ॒स्प॒थः परि॑प॒तिं व॒च॒स्या का॒मे॒न कृ॑तो
 अ॒भ्या॒न॒ड॒र्कम्। स नो॑ रा॒स॒च्छु॒रु॒ध॒श्च॒न्द्रा॒ग्रा धि॒य॒न्धिय॒॑

सीषधाति॒ प्र पू॒षा। क्षेत्र॑स्य॒ पति॑ना व॒यः॑ ह॒तेनै॑व जयामसि।
गाम॑श्च॒म्पोष॑यित्वा स नो॑॥२६॥

मृ॒डाती॒दृशे॑। क्षेत्र॑स्य प॒ते म॒धुम॑न्तमृ॒र्मिन्धे॑नुरि॒व प॒यो
अ॒स्मासु॑ धु॒क्ष्व। म॒धुश्चु॑त॒ङ्घ्रत॑मि॒व सु॒पूत॑मृ॒तस्य॑ नः प॒तयो
मृ॒डय॑न्तु। अ॒ग्ने न॑य सु॒पथा॑ रा॒ये अ॒स्मान् वि॒श्वानि॑ दे॒व
व॒युना॑नि वि॒द्वान्। यु॒यो॒ध्य॑स्मञ्जु॒हुरा॑णमे॒नो भू॒यि॑ष्ठान्ते नमं
उ॒क्तिं वि॒धेम। आ दे॒वाना॑मपि प॒न्था॑मगन्म॒ यच्छु॑क्र॒वाम्
तद॑नु प्र॒वो॑ढुम्। अ॒ग्निर्वि॒द्वान्त्स य॑जा॒थ॥२७॥

से॒दु हो॒ता सो अ॑ध्व॒रान्त्स ऋ॒तून्क॑ल्पयाति। यद्वा-
हि॑ष्ठ॒न्तद॒ग्नये॑ बृ॒हदर्च॑ विभावसो। म॒हि॒षीव॑ त्व॒द्रयि॑स्त्वद्वाजा
उ॒दीर॑ते। अ॒ग्ने त्व॑म्पा॒रया॑ न॒व्यो अ॒स्मान्त्स्व॑स्तिभि॒रति॑
दु॒र्गाणि॑ वि॒श्वानि॑। पू॒श्च पृ॒थ्वी ब॑हु॒ला न॑ उ॒र्वी भ॒वा तो॒काय॑
तन॑याय॒ श॑न्योः। त्वम॑ग्ने व्र॒तपा॑ अ॒सि दे॒व आ म॒र्त्येष्वा॑।
त्वं य॒ज्ञेष्वी॑ड्यः। यद्वो॑ व॒यम्प्र॑मि॒नाम॑ व्र॒तानि॑ वि॒दुषां॑ दे॒वा
अ॒वि॒दुष्ट॑रासः। अ॒ग्निष्ट॑द्वि॒श्वमा॑ पृ॒णाति॑ वि॒द्वान् येभि॑र्दे॒वाः
ऋ॒तुभिः॑ क॒ल्पया॑ति॥२८॥

जुषेथामा स नो यजादा त्रयोविंशतिश्च। (14)॥[१४] [इषे त्वा यज्ञस्य शुन्धं

कर्मणे देवोऽवधूतन्मृष्टिः सं वंपाम्या दंदे प्रत्युष्टं कृष्णोऽसि भुवनमसि वाजस्योभा वां
चतुर्दश॥14॥ इषे दृहं भुवनमष्टाविंशतिः॥28॥ इषे त्वां कल्पयांति॥]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

आपं उन्दन्तु जीवसे दीर्घायुत्वाय वर्चस ओषधे
त्रायस्वैनं स्वधिते मेनं हिंसीर्देवश्रूरेतानि प्र वपे
स्वस्त्युत्तराण्यशीयाऽऽपो अस्मान्मातरः शुन्धन्तु घृतेन नो
घृतपुवं पुनन्तु विश्वमस्मत्प्र वहन्तु रिप्रमुदाभ्यः शुचिरा
पूत एमि सोमस्य तनूरसि तनुवं मे पाहि महीनां पयोऽसि
वर्चोधा असि वर्चो॥१॥

मयि धेहि वृत्रस्य कनीनिकाऽसि चक्षुष्पा असि
चक्षुर्मे पाहि चित्पतिस्त्वा पुनातु वाक्पतिस्त्वा पुनातु
देवस्त्वा सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य
रश्मिभिस्तस्य ते पवित्रपते पवित्रेण यस्मै कं पुने
तच्छकेयमा वो देवास ईमहे सत्यधर्माणो अध्वरे यद्वो
देवास आगुरे यज्ञियासो हवामह इन्द्राग्नी द्यावापृथिवी आपं

ओषधीस्त्वं दीक्षाणामधिपतिरसीह मा सन्तं पाहि॥२॥

वर्च ओषधीरष्टौ च॥१॥ [१]

आकू॑त्यै प्र॒युजे॑ऽग्नये॒ स्वाहा॑ मे॒धायै॑ मन॑सेऽग्नये॒ स्वाहा॑
दी॒क्षायै॑ तप॑सेऽग्नये॒ स्वाहा॑ सर॑स्वत्यै पू॒ष्णेऽग्नये॒ स्वाहा॑ऽऽपो॑
देवी॑र्बृ॒हतीर्वि॑श्वश॒म्भुवो॑ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒र्वन्तरि॑क्षं बृह॒स्पति॑र्नो
ह॒विषा॑ वृ॒धातु॑ स्वाहा॒ विश्वे॑ दे॒वस्य॑ ने॒तुर्मर्तो॑ऽवृणीत स॒ख्यं
विश्वे॑ रा॒य इ॒षुध्य॑सि द्यु॒म्रं वृ॑णीत पु॒ष्यसे॒ स्वाह॑र्ख्यामयोः
शिल्पे॑ स्थ॒स्ते वा॒मा र॑भे ते मा॥३॥

पा॒त॒माऽस्य॑ य॒ज्ञस्यो॑द॒च इ॒मां धि॒यः॑ शि॒क्ष॑माणस्य दे॒व
ऋतुं॑ दक्षं वरुण॒ सः शि॑शाधि॒ यया॑ऽति॒ विश्वा॑ दुरि॒ता तरे॑म
सु॒त॒र्मा॑ण॒मधि॑ नावः॑ रुहे॒मोर्ग॑स्याङ्गि॒रस्यूर्ण॑म्रदा ऊ॒र्जं मे॑ यच्छ
पा॒हि मा॒ मा मां॑ हिः॒सीर्वि॑ष्णोः शर्मा॑सि शर्म॒ यज॑मानस्य शर्म
मे॑ यच्छ नक्ष॑त्राणां मा॒ऽतीका॒शात् पा॒हीन्द्र॑स्य॒ योनि॑रसि॥४॥

मा मां॑ हिः॒सीः कृ॒ष्यै त्वा॑ सु॒स॒स्यायै॑ सु॒पिप्प॒लाभ्य॑स्त्वौष॑धीभू
सू॒प॒स्था दे॒वो वन॑स्पति॒रूर्ध्वो मा॑ पा॒ह्योद॑चः स्वाहा॑ य॒ज्ञं
मन॑सा॒ स्वाहा॑ द्यावा॑पृथि॒वीभ्याः॑ स्वा॒होरोर॑न्तरि॒क्षात्स्वाहा॑

य॒ज्ञं वा॒ता॒दा र॑भे॥५॥

मा यो॒नि॒र॒सि त्रि॒श॒च्च॥२॥ [२]

दै॒वीं धि॒यं म॒नाम॑हे सु॒मृ॒डी॒काम॑भि॒ष्टये॑ वर्चो॒धां य॒ज्ञवा॑ह॒सः
सु॒पा॒रा नो॑ अ॒स॒द्व॒शे। ये दे॒वा म॒नो॑जा॒ता म॒नो॒यु॒जः सु॒द॒क्षा
दक्ष॑पि॒ता॒स्ते नः॑ पा॒न्तु ते नो॑ऽव॒न्तु तेभ्यो॑ न॒म॒स्तेभ्यः॑ स्वाहा-
ऽग्ने॑ त्व॒ सु जा॑गृ॒हि व॒यः सु॑ म॒न्दि॒षीम॑हि गोपा॒य नः॑
स्व॒स्तये॑ प्र॒बुधे॑ नः॑ पु॒नर्द॑दः। त्वम॑ग्ने व्र॒त॒पा अ॑सि दे॒व आ
म॒र्त्येष्वा॑। त्वं॥६॥

य॒ज्ञेष्वी॑ड्यः॥ वि॒श्वे दे॒वा अ॒भि मा मा॑ऽव॒वृ॒त्रन् पू॒षा स॒न्या
सोमो॑ रा॒ध॑सा दे॒वः स॒वि॒ता वसो॑र्वसु॒दावा॑ रा॒स्वेय॑त्सो॒माऽ-
ऽभू॒यो भ॑र मा पृ॒णन्पू॒र्त्या वि रा॑धि माऽह॒मायु॑षा च॒न्द्रम॑सि
मम॑ भो॒गाय॑ भव व॒स्रम॑सि मम॑ भो॒गाय॑ भवो॒स्माऽसि॑ मम॑
भो॒गाय॑ भव ह॒योऽसि॑ मम॑ भो॒गाय॑ भव॥७॥

छा॒गोऽसि॑ मम॑ भो॒गाय॑ भव मे॒षोऽसि॑ मम॑ भो॒गाय॑ भव
वा॒यवे॑ त्वा व॒रु॒णाय॑ त्वा नि॒र्ऋ॒त्यै त्वा रु॒द्राय॑ त्वा दे॒वीरा॑पो
अपां॑ नपा॒द्य ऊ॒र्मि॒र्ह॒विष्य॑ इन्द्रि॒यावा॑न्म॒दि॒न्त॑म॒स्तं वो मा-
ऽव॑क्रमिष॒मच्छि॑न्नं तन्तुं पृथि॒व्या अनु॑ गे॒षं भ॒द्राद॑भि श्रेयः

प्रेहि बृहस्पतिः पुरएता ते अस्त्वथेमव स्य वर आ पृथिव्या
 आरे शत्रून् कृणुहि सर्ववीर एदमंगन्म देवयजनं पृथिव्या
 विश्वे देवा यदजुषन्त पूर्व ऋक्सामाभ्यां यजुषा सन्तरन्तो
 रायस्पोषेण समिषा मदेम॥८॥

आ त्व९ हयोऽसि मम् भोगाय भव स्य पञ्चवि९शतिश्च॥३॥ [३]

इयं ते शुक्र तनूरिदं वर्चस्तया सं भव भ्राजं गच्छ जूरसि
 धृता मनसा जुष्टा विष्णवे तस्यास्ते सत्यसंवसः प्रसवे वाचो
 यत्रमंशीय स्वाहा शुक्रमस्यमृतमसि वैश्वदेव९ हविः सूर्यस्य
 चक्षुराऽरुहमग्नेरक्षणः कनीनिकां यदेतंशेभिरीयंसे भ्राजमानो
 विपश्चिता चिदसि मनाऽसि धीरसि दक्षिणा॥९॥

ऽसि यज्ञियाऽसि क्षत्रियाऽस्यदितिरस्युभयतःशीर्ष्णी सा
 नः सुप्राची सुप्रतीची सं भव मित्रस्त्वा पदि बंधातु पूषा-
 ऽध्वनः पात्विन्द्रायाध्यक्षायानु त्वा माता मन्यतामनु पिताऽनु
 भ्राता सगर्भ्योऽनु सखा सयूथ्यः सा दैवि देवमच्छेहीन्द्राय
 सोम९ रुद्रस्त्वाऽऽवर्तयतु मित्रस्य पथा स्वस्ति सोमसखा
 पुनरेहि सह रय्या॥१०॥

दक्षिणा सोमसखा पञ्च च॥४॥ [४]

वस्व्यसि रुद्राऽस्यदितिरस्यादित्याऽसि शुक्राऽसि
 चन्द्राऽसि बृहस्पतिस्त्वा सुमे रण्वतु रुद्रो वसुभिरा चिकेतु
 पृथिव्यास्त्वा मूर्धन्ना जिघर्मि देवयजन् इडायाः पदे घृतवन्ति
 स्वाहा परिलिखितः रक्षः परिलिखिता अरांतय इदमहः
 रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं
 द्विष्म इदमस्य ग्रीवा॥११॥

अपि कृन्ताम्यस्मे रायस्त्वे रायस्तोते रायः सं देवि
 देव्योर्वश्या पश्यस्व त्वष्टीमती ते सपेय सुरेता रेतो दधाना
 वीरं विदेय तवं संदृशि माऽहः रायस्पोषेण वि योषम्॥१२॥

अस्य ग्रीवा एकान्नत्रिंशच्च॥५॥ [५]

अशुना ते अशुः पृच्यतां परुषा परुर्गन्धस्ते काममवतु
 मदाय रसो अच्युतोऽमात्योऽसि शुक्रस्ते ग्रहोऽभि त्यं
 देवः सवितारमूण्योः कविक्रतुमर्चामि सत्यसंवसः
 रत्नधामभि प्रियं मतिमूर्ध्वा यस्यामतिर्भा अदिद्युतत्सवीमनि
 हिरण्यपाणिरमिमीत सुक्रतुः कृपा सुवः। प्रजाभ्यस्त्वा
 प्राणाय त्वा व्यानाय त्वा प्रजास्त्वमनु प्राणिहि प्रजास्त्वामनु
 प्राणन्तु॥१३॥

अनु सप्त च॥६॥ [६]

सोमं ते क्रीणाम्यूर्जस्वन्तं पयस्वन्तं वीर्यावन्तमभिमातिषाह
 शुक्रं ते शुक्लेण क्रीणामि चन्द्रं चन्द्रेणामृतममृतेन सम्यत्ते
 गोरस्मे चन्द्राणि तपसस्तनूरसि प्रजापतेर्वर्णस्तस्यास्ते
 सहस्रपोषं पुष्यन्त्याश्चरमेणं पशुना क्रीणाम्यस्मे ते बन्धुर्मयि
 ते रायः श्रयन्तामस्मे ज्योतिः सोमविक्रयिणि तमो मित्रो
 न एहि सुमित्रधा इन्द्रस्योरु मा विश दक्षिणमुशन्नुशन्तः
 स्योनः स्योनः स्वान् भ्राजाङ्घारे बम्भारे हस्त सुहस्त
 कृशानवेते वः सोमक्रयणास्तान्रक्षध्वं मा वो दमन् ॥१४॥

ऊरुं द्वाविंशतिश्च॥७॥ [७]

उदायुषा स्वायुषोदोषधीनाः रसेनोत्पर्जन्यस्य
 शुष्मेणोदस्थाममृताः अनु उर्वन्तरिक्षमन्विह्यदित्याः सदो-
 ऽस्यदित्याः सद आसीदास्तन्नाद्यामृषभो अन्तरिक्षममिमीत
 वरिमाणं पृथिव्या आसीदद्विश्वा भुवनानि सम्राड्विश्वेत्तानि
 वरुणस्य व्रतानि वनेषु व्यन्तरिक्षं ततान् वाजमवत्सु पयो
 अघ्नियासु हत्सु ॥१५॥

ऋतुं वरुणो विक्ष्वग्निं दिवि सूर्यमदधात्सोममद्रावुदुत्यं

जा॒तवे॑दसं दे॒वं व॑हन्ति के॒तवः॑ । दृ॒शे वि॒श्वाय॑ सू॒र्यम् ॥ उ॒स्रावे॑तं
धू॒र॒षाहा॑वन॒श्रू अवी॑र॒हणौ॑ ब्र॒ह्म॒चोद॑नौ वरु॒णस्य॑ स्क्व॒म्भ॒नम॑सि
वरु॒णस्य॑ स्क्व॒म्भ॒सर्ज॑नम॒सि प्र॒त्य॑स्तो वरु॒णस्य॑ पा॒शः ॥ १६ ॥

हुत्सु पञ्चत्रिंशच्च ॥ ८ ॥ [८]

प्रच्य॑वस्व भुव॒स्पते॑ वि॒श्वान्य॑भि॒ धामा॑नि॒ मा त्वा॑ परि॒प॒री
वि॒द॒न्मा त्वा॑ परि॒प॒न्थिनो॑ वि॒द॒न्मा त्वा॑ वृ॒का अघा॑यवो॒ मा
ग॒न्ध॒र्वो वि॒श्वाव॑सु॒रा द॑घच्छे॒नो भू॒त्वा परा॑ प॒त॒ यज॑मानस्य
नो गृ॒हे दे॒वैः स॑ऽस्कृ॒तं यज॑मानस्य स्व॒स्त्यय॑न्यस्यपि
प॒न्था॑म॒गस्म॑हि स्व॒स्ति॒गाम॑ने॒हसं॑ येन॒ विश्वाः॑ परि॒ द्विषो॑
वृ॒णक्ति॑ वि॒न्दते॑ वसु॒ नमो॑ मि॒त्रस्य॑ वरु॒णस्य॑ चक्ष॑से
म॒हो दे॒वाय॑ तदृ॒तं संप॑र्यत दू॒रेदृ॑शे दे॒वजा॑ताय के॒तवे॑
दि॒वस्पु॑त्राय॒ सू॒र्याय॑ श॒ंस॒त॒ वरु॒णस्य॑ स्क्व॒म्भ॒नम॑सि
वरु॒णस्य॑ स्क्व॒म्भ॒सर्ज॑नम॒स्युन्मु॑क्तो वरु॒णस्य॑ पा॒शः ॥ १७ ॥

मित्रस्य त्रयोविंशतिश्च ॥ ९ ॥ [९]

अ॒ग्नेरा॑ति॒थ्यम॑सि वि॒ष्णवे॑ त्वा सोम॑स्याऽऽति॒थ्यम॑सि
वि॒ष्णवे॑ त्वाऽति॒थेरा॑ति॒थ्यम॑सि वि॒ष्णवे॑ त्वाऽग्नये॑ त्वा
रा॒यस्पोष॑दान्ने वि॒ष्णवे॑ त्वा श्ये॒नाय॑ त्वा सोम॑भृ॒ते वि॒ष्णवे॑

त्वा॒ या ते॒ धामा॑नि ह॒विषा॑ यज॑न्ति ता ते॒ विश्वा॑ परि॒भूर॑स्तु
य॒ज्ञं ग॑य॒स्फानः॑ प्र॒तर॑णः सु॒वीरोऽवी॑रहा प्र च॑रा सोम॒
दुर्या॑नदि॒त्याः सदो॑ऽस्यदि॒त्याः सद॒ आ॥१८॥

सीद॑ वरु॒णोऽसि॑ धृ॒तव्र॑तो वा॒रुण॑म॒सि शं॒योर्दे॒वानां॑
स॒ख्यान्मा॑ दे॒वाना॑म॒पसं॑श्छि॒त्स्मह्या॑प॒तये॑ त्वा गृ॒ह्णामि॑
परि॑पतये त्वा गृ॒ह्णामि॑ तनू॒नघ्नै॑ त्वा गृ॒ह्णामि॑ शा॒क्राय॑ त्वा
गृ॒ह्णामि॑ श॒क्मन्नो॑जि॒ष्ठाय॑ त्वा गृ॒ह्णाम्यना॑धृष्टम॒स्यना॑धृष्यं
दे॒वाना॑मो॒जोऽभि॑शस्ति॒पा अ॑न॒भि॒शस्ते॑ऽन्यमनु॑ मे दी॒क्षां
दी॒क्षाप॑ति॒र्मन्य॑तामनु॑ तप॒स्तप॑स्पति॒रञ्ज॑सा स॒त्यमु॑प॒ गेष॑
सु॒विते॑ मा॒ धाः॥१९॥

आ मै॑कं च॥१०॥ [१०]

अ॒शु॒रशु॑स्ते देव सो॒माऽऽप्या॑यता॒मिन्द्रा॑यैकधन॒विद॑
आ तु॒भ्यमिन्द्रः॑ प्यायता॒मा त्वमिन्द्रा॑य प्याय॒स्वाऽऽप्या॑यय॒
सखी॑न्स॒न्या मे॒धया॑ स्व॒स्ति ते॑ देव सोम सु॒त्याम॑शी॒येष्टा॑
रायः॑ प्रेषे भ॒गाय॑र्तमृ॒तवा॑दि॒भ्यो नमो॑ दि॒वे नमः॑ पृथि॒व्या
अ॒ग्नैर्व्र॑तपते॒ त्वं व्र॑तानां॑ व्र॒तप॑तिरसि॒ या मम॑ त॒नूरे॑षा सा
त्वयि॑॥२०॥

या तव तनूरिय॑ सा मयि सह नौ॑ व्रतपते व्रतिनो॑र्व्रतानि
 या ते अग्रे॑ रुद्रिया तनूस्तया॑ नः पाहि॑ तस्या॑स्ते स्वाहा॑ या
 ते अग्रे॑ऽयाशया॑ रजाशया॑ हराशया॑ तनूर्वर्षि॑ष्ठा गह्वरे॑ष्ठोग्रं
 वचो॑ अपा॑वधीं त्वेषं वचो॑ अपा॑वधी॑ः स्वाहा॑॥२१॥

त्वयि चत्वारि॑ःश॑च्च॥११॥ [११]

वित्ताय॑नी मेऽसि॑ तित्ताय॑नी मेऽस्य॑व॒तान्मा
 नाथि॑तमव॒तान्मा व्यथि॑तं विदे॑रग्नि॒र्नभो॑ नामा॒ग्ने अङ्गि॑रो
 यो॑ऽस्यां पृथि॒व्यामस्यायु॑षा॒ नाम्नेहि॑ यत्ते॒ऽनाधृष्टं॑ नाम॑ य॒ज्ञियं॑
 तेन॒ त्वाऽऽदधे॑ऽग्ने अङ्गि॑रो यो द्वि॒तीय॑स्यां तृ॒तीय॑स्यां
 पृथि॒व्यामस्यायु॑षा॒ नाम्नेहि॑ यत्ते॒ऽनाधृष्टं॑ नाम॑॥२२॥

य॒ज्ञियं॑ तेन॒ त्वाऽऽदधे॑ सि॒ःहीर॑सि॒ महि॑षीर॑स्युरु
 प्रथ॑स्वोरु॒ ते य॒ज्ञप॑तिः प्रथतां ध्रुवा॑ऽसि॒ देवे॑भ्यः शुन्ध॑स्व
 देवे॑भ्यः शुम्भ॑स्वेन्द्रघोष॑स्त्वा वसु॑भिः पुर॒स्तात्पातु॑
 मनो॑जवा॑स्त्वा पि॒तृभिर्दक्षि॑णतः पातु॑ प्रचै॑तास्त्वा रु॒द्रैः
 प॒श्चात्पातु॑ वि॒श्वक॑र्मा त्वाऽऽदि॒त्यैरु॑त्तरतः पातु॑ सि॒ःहीर॑सि
 सप॑त्नसा॒ही स्वाहा॑ सि॒ःहीर॑सि सुप्रजा॑वनिः स्वाहा॑
 सि॒ःही-॥२३॥

-रसि रायस्पोषवनिः स्वाहा सि॒ःहीर॑स्यादित्यवनिः
 स्वाहा सि॒ःहीर॑स्या वह देवान्देवयते यजमानाय स्वाहा
 भूतेभ्यस्त्वा विश्वायुरसि पृथि॒वीं दृ॑ह ध्रुवक्षिदस्यन्तरिक्षं
 दृ॑हाच्युतक्षिदसि दिवं दृ॑हाग्नेर्भस्मास्यग्नेः पुरीषमसि ॥ २४ ॥

नामं सुप्रजावनिः स्वाहा सि॒ःहीः पञ्चत्रिंशच्च ॥ १२ ॥ [१२]

युञ्जते मन उत युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो
 विपश्चितः। वि होत्रा दधे वयुनाविदेक इन्मही देवस्य
 सवितुः परिष्टुतिः॥ सुवाग्देव दुर्या॑ आ वद देवश्रुतौ देवेष्वा
 घोषेथामा नो वीरो जायतां कर्मण्यो य॑ सर्वेऽनुजीवाम्
 यो बहूनामसद्वशी। इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा नि दधे पदम्।
 समूढमस्य ॥ २५ ॥

पा॑सुर इरा॑वती धेनु॒मती॒ हि भूत॑सूयव॒सिनी॒ मन॑वे
 यश॒स्यै। व्य॑स्कभ्राद्रोद॑सी विष्णु॑रेते दा॒धारं पृथि॒वीम॒भितो॑
 म॒यूखैः॑॥ प्राची॒ प्रेत॑मध्व॒रं क॒ल्पय॑न्ती ऊ॒र्ध्वं य॒ज्ञं न॑यतं
 मा जी॑ह्वरत॒मत्र॑ रमेथां॒ वर्ष्म॑न्पृथि॒व्या दि॒वो वा॑ विष्णवुत
 वा॑ पृथि॒व्या म॒हो वा॑ विष्णवुत वा॒ऽन्तरि॑क्षाद्धस्तौ पृणस्व
 बहु॑भिर्वस॒व्यैरा॒ प्र य॑च्छ ॥ २६ ॥

दक्षिणादोत सव्यात्। विष्णोर्नुकं वीर्याणि प्र वोचं यः
 पार्थिवानि विममे रजांसि यो अस्कंभायदुत्तरं सधस्थं
 विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायो विष्णो रराटमसि विष्णोः पृष्ठमसि
 विष्णोः शजत्रे स्थो विष्णोः स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवमसि वैष्णवमसि
 विष्णवे त्वा॥ २७ ॥

अस्य यच्छैकान्नचत्वारिंशच्च॥ 13 ॥ [१३]

कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवा इभेन।
 तृष्वीमनु प्रसितिं द्रूणानोऽस्तांसि विध्य रक्षसस्तपिष्ठैः॥ तवं
 भ्रमास आशुया पतन्त्यनु स्पृश धृषता शोशुचानः। तपूष्यग्रे
 जुह्वा पतङ्गानसंदितो वि सृज विष्वगुल्काः॥ प्रति स्पशो वि
 सृज तूर्णितमो भवा पायुर्विशो अस्या अदब्धः। यो नो दूरे
 अघशंसो॥ २८ ॥

यो अन्त्यग्रे माकिष्टे व्यथिरा दधर्षीत्। उदग्रे तिष्ठ प्रत्या-
 ऽऽतनुष्व न्यमित्रा ओषतात्तिग्महेते। यो नो अरातिं
 समिधान चक्रे नीचा तं धक्ष्यतसं न शुष्कम्॥ ऊर्ध्वो भव
 प्रति विध्याध्यस्मदाविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्रे। अव स्थिरा तनुहि
 यातुजूनां जामिमजामिं प्र मृणीहि शत्रून्॥ स ते॥ २९ ॥

जानाति सुमतिं यविष्ठ य ईवते ब्रह्मणे गातुमैरत्।
 विश्वान्यस्मै सुदिनानि रायो द्युम्नान्यर्यो वि दुरो अभि
 द्यौत्॥ सेदग्ने अस्तु सुभगः सुदानुर्यस्त्वा नित्येन हविषा
 य उक्थैः। पिप्रीषति स्व आयुषि दुरोणे विश्वेदस्मै सुदिना
 साऽसदिष्टिः॥ अर्चामि ते सुमतिं घोष्यर्वाख्यं ते वावाता
 जरता-॥३०॥

मियङ्गीः। स्वश्वास्त्वा सुरथा मर्जयेमास्मे क्षत्राणि
 धारयेरनु द्यून्॥ इह त्वा भूर्या चरेदुप त्मन्दोषावस्तर्दीदिवाऽसु
 द्यून्। कीडन्तस्त्वा सुमनसः सपेमाभि द्युम्ना तस्थिवाऽसो
 जनानाम्॥ यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो अग्र उपयाति
 वसुमता रथेन। तस्य त्राता भवसि तस्य सखा यस्त
 आतिथ्यमानुषगजुजोषत्॥ महो रुजामि॥३१॥

बन्धुता वचोभिस्तन्मा पितुर्गोतमादन्वियाय॥ त्वं
 नो अस्य वचसश्चिकिद्धि होतर्यविष्ठ सुक्रतो दमूनाः॥
 अस्वप्रजस्तरणयः सुशेवा अतन्द्रासोऽवृका अश्रमिष्ठाः।
 ते पायवः सध्रियश्चो निषद्याग्ने तव नः पान्त्वमूर॥ ये
 पायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यन्तो अन्धं दुरितादरक्षन्।
 ररक्ष तान्यसुकृतो विश्ववेदा दिप्सन्त इद्रिपवो ना ह॥३२॥

देभुः॥ त्वया वयं सधन्यस्त्वोतास्तव प्रणीत्यश्याम
वाजान्। उभा शंसो सूदय सत्यतातेऽनुष्ठुया कृणुह्यहयाण॥
अया ते अग्ने समिधा विधेम प्रति स्तोमं शस्यमानं
गृभाय। दहाशसो रक्षसः पाह्यस्मान्द्रुहो निदो मित्रमहो
अवद्यात्॥ रक्षोहणं वाजिनमाऽऽजिघर्षि मित्रं प्रथिष्ठमुप
यामि शर्म। शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिद्धः स नो
दिवा॥ ३३॥

स रिषः पातु नक्तम्॥ वि ज्योतिषा बृहता
भात्यग्निराविर्विश्वानि कृणुते महित्वा। प्रादेवीर्मायाः
संहते दुरेवाः शिशीते शृङ्गे रक्षसे विनिक्षे॥ उत स्वानासो
दिविषन्त्वग्नेस्तिग्मायुधा रक्षसे हन्तवा उ। मदं चिदस्य
प्ररुजन्ति भामा न वरन्ते परिबाधो अदेवीः॥ ३४॥

अघशंसः स ते जरतां रुजामि हृ दिवैकचत्वारिंशच्च॥ 14॥ [१४]

देवस्य रक्षोहणो विभूस्त्वं सोमात्यन्यानगां पृथिव्या इषे त्वाऽऽदे वाक्ते सं ते समुद्रं
हविष्मंतीरुद्दे त्वमग्ने रुद्रश्चतुर्दश॥ देवस्य गमर्थे हविष्मंतीः पवस् एकत्रिंशत्॥ देवस्यार्चयः॥
हरिः ओम्। श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥ [१५]

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो
हस्ताभ्यामाददेऽभिरसि नारिरसि परिलिखितुं रक्षः
परिलिखिता अरातय इदमहं रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि
योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इदमस्य ग्रीवा अपि
कृन्तामि दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वा शुन्धतां
लोकः पितृषदनो यवोऽसि यवयास्मद्वेषः॥१॥

यवयारातीः पितृणां सदनमस्युद्विवं स्तभाना-
ऽन्तरिक्षं पृण पृथिवीं दृह द्युतानस्त्वा मारुतो मिनोतु
मित्रावरुणयोर्ध्रुवेण धर्मणा ब्रह्मवनिं त्वा क्षत्रवनिं
सुप्रजावनिं रायस्पोषवनिं पर्यूहामि ब्रह्म दृह क्षत्रं
दृह प्रजां दृह रायस्पोषं दृह घृतेन द्यावापृथिवी
आ पृणेत्यामिन्द्रस्य सदोऽसि विश्वजनस्य छाया परि त्वा
गिर्वणो गिर इमा भवन्तु विश्वतो वृद्धायुमनु वृद्धयो जुष्टा
भवन्तु जुष्टय इन्द्रस्य स्यूरसीन्द्रस्य ध्रुवमस्यैन्द्रमसीन्द्राय
त्वा॥२॥

द्वेषं इमा अष्टादश च॥१॥ [१]

रक्षो॒हणो॑ वल॒ग॒ह॒नो॑ वैष्ण॒वान्ख॑नामी॒दम॑हं तं
 व॒ल॒ग॒मुद्व॑पामि॒ यं नः॑ स॒मा॒नो य॒मस॑मानो निच॒खाने॑दमै॒न॒मध॑रं
 करो॒मि॒ यो नः॑ स॒मा॒नो योऽस॑मानोऽराती॒यति॑ गा॒य॒त्रेण॑
 छन्द॒साऽव॑बाढो वल॒गः कि॒मत्र॑ भ॒द्रं तन्नौ॑ सह वि॒राड॑सि
 सप॒त्न॒हा स॒म्राड॑सि भ्रातृ॒व्य॒हा स्व॒राड॑स्यभिमाति॒हा
 वि॒श्वाराड॑सि वि॒श्वासां॑ ना॒ष्ट्राणां॑ ह॒न्ता॥३॥

रक्षो॒हणो॑ वल॒ग॒ह॒नः प्रोक्षा॑मि वैष्ण॒वान् रक्षो॒हणो॑
 वल॒ग॒ह॒नोऽव॑ नयामि वैष्ण॒वान् यवो॑ऽसि य॒वया॑स्मद्वेषो॑
 य॒वया॑राती रक्षो॒हणो॑ वल॒ग॒ह॒नोऽव॑ स्तृणामि वैष्ण॒वान्
 रक्षो॒हणो॑ वल॒ग॒ह॒नोऽभि जु॑होमि वैष्ण॒वान् रक्षो॒हणो॑
 वल॒ग॒ह॒नावुप॑ दधामि वैष्ण॒वी रक्षो॒हणो॑ वल॒ग॒ह॒नो पर्यू॑हामि
 वैष्ण॒वी रक्षो॒हणो॑ वल॒ग॒ह॒नो परि॑ स्तृणामि वैष्ण॒वी रक्षो॒हणो॑
 वल॒ग॒ह॒नो वैष्ण॒वी बृ॒हन्न॑सि बृ॒हद्वा॑वा बृ॒हती॑मिन्द्रा॒य वाचं॑
 वद॥४॥

हन्तेन्द्राय द्वे च॥२॥ [२]

वि॒भूर॑सि प्र॒वाह॑णो व॒हिर॑सि ह॒व्य॒वाह॑नः श्वा॒त्रो-

ऽसि प्रचेतास्तुथोऽसि विश्ववेदा उशिगंसि कविरङ्घारिरसि
 बम्भारिरवस्युरसि दुवस्वाञ्छुन्ध्यूरसि मार्जालीयः सम्राडसि
 कृशानुः परिषद्योऽसि पवमानः प्रतक्काऽसि नभस्वानसमृष्टो-
 ऽसि हव्यसूद ऋतधामाऽसि सुवर्ज्योतिर्ब्रह्मज्योतिरसि
 सुवर्धामाऽजोऽस्येकपादहिरसि बुध्नियो रौद्रेणानीकेन पाहि
 माऽग्ने पिपृहि मा मा मा हिंसीः॥५॥

अनीकेनाष्टौ च॥३॥ [३]

त्व९ सोम तनूकृद्ध्यो द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्य उरु यन्तासि
 वरूथ९ स्वाहा जुषाणो अमुराज्यस्य वेतु स्वाहाऽयं नो
 अग्निर्वरिवः कृणोत्वयं मृधः पुर एतु प्रभिन्दन्। अय९
 शत्रूञ्जयतु जर्हृषाणो ऽयं वाजं जयतु वाजंसातौ॥ उरु
 विष्णो वि क्रमस्वोरु क्षयाय नः कृधि। घृतं घृतयोने पिब
 प्रप्रं यज्ञपतिं तिर॥ सोमो जिगाति गातुविद्॥६॥

देवानामेति निष्कृतमृतस्य योनिमासदमदित्याः सदो-
 ऽस्यदित्याः सद आ सीदैष वो देव सवितः सोमस्त९
 रक्षध्वं मा वो दभदेतत् त्व९ सोम देवो देवानुपांगा इदमहं
 मनुष्यो मनुष्यान्सह प्रजया सह रायस्पोषेण नमो देवेभ्यः

स्वधा पितृभ्यं इदमहं निर्वरुणस्य पाशात् सुवरभि॥७॥

वि ख्येषं वैश्वानरं ज्योतिरग्रे व्रतपते त्वं व्रतानां
व्रतपतिरसि या मम तनूस्त्वय्यभूदियं सा मयि या
तवं तनूर्मय्यभूदेषा सा त्वयि यथायथं नो व्रतपते
व्रतिनोर्व्रतानि॥८॥

गातुविदभ्येकं त्रिंशच्च॥४॥ [४]

अत्यन्यानां नान्यानुपांगामर्वाक्त्वा परैरविदं परोऽवरैस्तं
त्वा जुषे वैष्णवं देवयज्यायै देवस्त्वा सविता मध्वा-
ऽनक्तोषधे त्रायस्वैनं स्वधिते मैनं हिंसीर्दिवमग्रेण
मा लेखीरन्तरिक्षं मध्येन मा हिंसीः पृथिव्या सं भव
वनस्पते शतवल्शो वि रोह सहस्रवल्शा वि वयं
रुहेम यं त्वाऽयं स्वधितिस्तेति जानः प्रणिनायं महते
सौभगायाऽच्छिन्नो रायः सुवीरः॥९॥

यं दशं च॥५॥ [५]

पृथिव्यै त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा दिवे त्वा शुन्धतां लोकः
पितृषदनो यवोऽसि यवयास्मद् द्वेषो यवयारातीः पितृणां
सदनमसि स्वावेशोऽस्यग्रेणा नैतृणां वनस्पतिरधि त्वा

स्थास्यति तस्य वित्ताद्देवस्त्वा सविता मध्वाऽनक्तु
 सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्य उद्विवः स्तभानान्तरिक्षं पृण
 पृथिवीमुपरेण दृह ते ते धामान्युश्मसि॥१०॥

गमध्ये गावो यत्र भूरिशृङ्गा अयासः। अत्राह तदुरुगायस्य
 विष्णोः परमं पदमव भाति भूरैः॥ विष्णोः कर्माणि पश्यत
 यतो व्रतानि पस्पशे। इन्द्रस्य युज्यः सखा॥ तद्विष्णोः परमं
 पदं सदा पश्यन्ति सूरयः। दिवीव चक्षुराततम्॥ ब्रह्मवनिं
 त्वा क्षत्रवनिं सुप्रजावनिं रायस्पोषवनिं पर्यूहामि ब्रह्म
 दृह क्षत्रं दृह प्रजां दृह रायस्पोषं दृह परिवीरसि
 परि त्वा दैवीर्विशो व्ययन्तां परीमं रायस्पोषो यजमानं
 मनुष्या अन्तरिक्षस्य त्वा सानावव गूहामि॥११॥

उश्मसी पोषमेकान्नविंशतिश्च॥६॥ [६]

इषे त्वोपवीरस्युपो देवान्दैवीर्विशः प्रागुर्वहीरुशिजो
 बृहस्पते धारया वसूनि हव्या ते स्वदन्तां देवं त्वष्टर्वसुं रणव
 रेवती रमध्वमग्नेर्जनित्रमसि वृषणौ स्थ उर्वश्यस्यायुरसि
 पुरुरवा घृतेनाक्ते वृषणं दधाथां गायत्रं छन्दोऽनु प्र जायस्व
 त्रैष्टुभं जागंतं छन्दोऽनु प्रजायस्व भवतं॥१२॥

नः समनसौ समोकसावरेपसौ। मा यज्ञं हिंसिष्टं मा
यज्ञपतिं जातवेदसौ शिवौ भवतमद्य नः॥ अग्रावग्निश्चरति
प्रविष्ट ऋषीणां पुत्रो अधिराज एषः। स्वाहाकृत्य ब्रह्मणा ते
जुहोमि मा देवानां मिथुयाकर्भागधेयम्॥१३॥

भवतमेकत्रिंशच्च॥७॥ [७]

आ दद ऋतस्य त्वा देवहविः पाशेनाऽऽरभे धर्षा
मानुषान्द्वस्त्वौषधीभ्यः प्रोक्षाम्यपां पेरुरसि स्वात्तं चित्
सदेव हव्यमापो देवीः स्वदतैनं सं ते प्राणो वायुनां
गच्छतां सं यजत्रैरङ्गानि सं यज्ञपतिराशिषा घृतेनाक्तौ
पशुं त्रायेथां रेवतीर्यज्ञपतिं प्रियधाऽऽविंशतोरं अन्तरिक्ष
सजूर्देवेन॥१४॥

वातेनाऽस्य हविषस्त्मना यज्ञ समस्य तनुवां भव वर्षीयो
वर्षीयसि यज्ञे यज्ञपतिं धाः पृथिव्याः सम्पृचः पाहि नमस्त
आतानाऽनर्वा प्रेहि घृतस्य कुल्यामनु सह प्रजया सह
रायस्पोषेणाऽऽपो देवीः शुद्धायुवः शुद्धा यूयं देवा ऊङ्क्
शुद्धा वयं परिविष्टाः परिवेष्टारो वो भूयास्म॥१५॥

देवेन चतुश्चत्वारिंशच्च॥८॥ [८]

वाक्त् आ प्यायतां प्राणस्तु आ प्यायतां चक्षुस्तु आ
 प्यायतां५ श्रोत्रं तु आ प्यायतां या ते प्राणाञ्छुग्जगाम या
 चक्षुर्या श्रोत्रं यत् ते कूरं यदास्थितं तत् तु आ प्यायतां
 तत् ते एतेन शुन्धतां नाभिस्तु आ प्यायतां पायुस्तु आ
 प्यायतां शुद्धाश्चरित्राः शमद्भ्यः॥१६॥

शमोषधीभ्यः शं पृथिव्यै शमहोभ्यामोषधे त्रायस्वेन५
 स्वधिते मेन५ हि५सी रक्षसां भागोऽसीदमह५ रक्षोऽधमं
 तमो नयामि योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इदमेनमधमं
 तमो नयामीषे त्वा घृतेन द्यावापृथिवी प्रोर्ण्वाथामच्छिन्नो
 रायः सुवीर उर्वन्तरिक्षमन्विहि वायो वीहि स्तोकानां५
 स्वाहोर्ध्वनभसं मारुतं गच्छतम्॥१७॥

अद्भ्यो वीहि पञ्च च॥१८॥ [१]

सं ते मनसा मनः सं प्राणेन प्राणो जुष्टं देवेभ्यो हव्यं
 घृतवत् स्वाहैन्द्रः प्राणो अङ्गेअङ्गे नि देध्यदैन्द्रोऽपानो
 अङ्गेअङ्गे वि बोभुवद्देवं त्वष्टर्भूरि ते स५समेतु विषुरूपा
 यत् सलक्ष्माणो भवथ देवत्रा यन्तमवसे सखायोऽनु
 त्वा माता पितरो मदन्तु श्रीरस्यग्निस्त्वा श्रीणात्वापः

समरिणुन्वातस्य॥१८॥

त्वा ध्रज्यै पृष्णो रङ्ग्या अपामोषधीनां रोहिष्यै घृतं
घृतपावानः पिबतु वसां वसापावानः पिबतान्तरिक्षस्य
हविरसि स्वाहा त्वाऽन्तरिक्षाय दिशः प्रदिश आदिशो
विदिश उदिशः स्वाहा दिग्भ्यो नमो दिग्भ्यः॥१९॥

वार्तस्याष्टाविंशतिश्च॥१०॥ [१०]

समुद्रं गच्छ स्वाहाऽन्तरिक्षं गच्छ स्वाहा देवः संवितारं
गच्छ स्वाहाऽहोरात्रे गच्छ स्वाहा मित्रावरुणौ गच्छ स्वाहा
सोमं गच्छ स्वाहा यज्ञं गच्छ स्वाहा छन्दांसि गच्छ
स्वाहा द्यावापृथिवी गच्छ स्वाहा नभो दिव्यं गच्छ स्वाहा-
ऽग्निं वैश्वानरं गच्छ स्वाहाऽद्भ्यस्त्वौषधीभ्यो मनो मे हार्दि
यच्छ तनूं त्वचं पुत्रं नस्तारमशीय शुगंसि तमभि शोच यो-
ऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो धाम्नो धाम्नो राजन्नितो वरुण
नो मुञ्च यदापो अघ्निया वरुणेति शपांमहे ततो वरुण नो
मुञ्च॥२०॥

असि षड्विंशतिश्च॥११॥ [११]

ह॒विष्म॑तीरि॒मा आपो॑ ह॒विष्मा॑न् दे॒वो अ॑ध्व॒रो ह॒विष्मा॑ ५
 आ वि॑वासति ह॒विष्मा॑ ५ अस्तु॒ सूर्यः॑ ॥ अ॒ग्नेर्वो॑-
 ऽप॑न्नगृहस्य॒ सद॑सि सादयामि सु॒म्राय॑ सु॒मिनीः॑ सु॒म्रे
 मा॑ धत्तेन्द्रा॒ग्नियो॑र्भाग॒धेयीः॑ स्थ मि॒त्रावरु॑णयोर्भाग॒धेयीः॑ स्थ
 विश्वे॑षां दे॒वाना॑ भा॒गधेयीः॑ स्थ य॒ज्ञे जा॑गृत ॥ २१ ॥

ह॒विष्म॑तीश्चतु॑स्रि ५ शत् ॥ १२ ॥ ————— [१२]

हृ॒दे त्वा॒ मन॑से त्वा दि॒वे त्वा॒ सूर्या॑य त्वो॒र्ध्वमि॒मम॑ध्व॒रं
 कृ॒धि दि॒वि दे॒वेषु॑ हो॒त्रा यच्छु॑ सोम॑ राज॒न्नेह्य॑व॒ रोह॑ मा भेर्मा सं
 वि॒क्था मा॑ त्वा हि ५ सिषं प्र॒जास्त्वमु॑पाव॒रोह॑ प्र॒जास्त्वामु॑पाव॒
 रोह॑न्तु शृ॒णोत्व॒ग्निः स॒मिधा॑ ह॒वं मे शृ॑ण्वन्त्वापो धि॒षणा॑श्च
 दे॒वीः। शृ॑णोत॑ ग्रावा॒णो वि॒दुषो॑ नु ॥ २२ ॥

य॒ज्ञ ५ शृ॑णोतु॑ दे॒वः स॒विता॑ ह॒वं मे। दे॒वीरा॑पो अ॒पां न॒पाद्य
 ऊ॒र्मिर्ह॑विष्य॑ इन्द्रि॒यावा॑न्म॒दिन्त॑म॒स्तं दे॒वेभ्यो॑ दे॒वत्रा॑ ध॒त्त
 शु॒क्र ५ शु॒क्रपे॑भ्यो॒ येषां॑ भा॒गः स्थ स्वाहा॑ कार्षि॑र॒स्यपा॑पां
 मृ॒ध्र ५ संमु॑द्रस्य॒ वोक्षि॑त्या॒ उन्न॑ये। यम॑ग्ने पृ॒त्सु म॒र्त्यमा॑वो
 वाजे॑षु यं जु॒नाः। स यन्ता॑ शश्व॑तीरिषः ॥ (१) ॥ २३ ॥

नु सप्तचत्वारिंशच्च॥१३॥ [१३]

त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिवस्त्व९ शर्धो मारुतं पृक्ष
ईशिषे। त्वं वातैररुणैर्यासि शङ्गयस्त्वं पूषा विधृतः पांसि नु
त्मना॥ आ वो राजानमध्वरस्य रुद्र९ होतार९ सत्ययज९
रोदस्योः। अग्निं पुरा तनयितोरचित्ताद्धिरण्यरूपमवसे
कृणुध्वम्॥ अग्निर्होता निषसादा यजीयानुपस्थे मातुः
सुरभावु लोके। युवा कविः पुरुनिष्ठः॥२४॥

ऋतावा धर्ता कृष्टीनामुत मध्यं इद्धः॥ साध्वीमर्कदेववीतिं
नो अद्य यज्ञस्य जिह्वामविदाम गुह्याम्। स आयुरागांश्चसुरभिर्वस
भद्रामर्कदेवहूतिं नो अद्य॥ अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव
द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन्। सद्यो जज्ञानो
विहीमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः॥ त्वे वसूनि
पुर्वणीक॥२५॥

होतर्दोषा वस्तोरेरिरे यज्ञियांसः। क्षामेव विश्वा भुवनानि
यस्मिन्त्स९ सौभंगानि दधिरे पावके॥ तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम
विश्वाः सुक्षितयः पृथक्। अग्ने कामाय येमिरे॥ अश्याम
तं काममग्ने तवोत्यश्याम रयि९ रयिवः सुवीरम्। अश्याम

वाज॑म॒भि वा॒जय॑न्तोऽश्यामं द्यु॒म्नम॑जरा॒जरं॑ ते॥ श्रेष्ठं॑ यविष्ठ
भार्ता॒ग्ने द्यु॒मन्त॒माभ॑र॥ २६॥

वसो॑ पुरु॒स्पृह॑ र॒यिम्॥ स श्वि॑ता॒नस्त॑न्य॒तू रो॑चन॒स्था
अ॒जरे॑भिर्नानंदद्विर्यविष्ठः। यः पा॑व॒कः पु॑रु॒तमः॑ पु॒रूणि॑
पृ॒थून् य॒ग्निर॑नुयाति॒ भव॑न्त्र॥ आयु॑ष्टे वि॒श्वतो॑ दध॒दय॑म॒ग्निर॑वरे॒ण्यः।
पुन॑स्ते प्रा॒ण आय॑ति॒ परा॒ यक्ष्म॑ सुवामि ते॥ आ॒युर्दा अ॑ग्ने
ह॒विषो॑ जुषा॒णो घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑निरेधि। घृ॒तं पी॒त्वा मधु॑
चा॒रु ग॒व्यं पि॒तेव॑ पु॒त्रम॑भि॥ २७॥

र॒क्ष॒तादि॑मम्॥ तस्मै॑ ते प्रति॒हर्य॑ते जा॒तवे॑दो विच॑र॒षणे॑।
अ॒ग्ने जना॑मि सुष्टु॒तिम्॥ दि॒वस्परि॑ प्रथ॒मं ज॑ज्ञे अ॒ग्निर॒स्मद्
द्वि॒तीयं॑ परि॑ जा॒तवे॑दाः। तृ॒तीयं॑म॒प्सु नृ॑मणा॒ अज॑स्रमिन्धान
ए॒नं ज॑रते स्वा॒धीः॥ शुचिः॑ पाव॒क व॑न्द्योऽग्ने बृ॒हद्वि॑ रोच॑से।
त्वं घृ॒तेभि॑राहु॒तः॥ दृ॒शानो॑ रु॒क्म उ॒र्व्या व्य॑द्यौद् दु॒र्मर्ष॑मायुः
श्रि॒ये रु॑चा॒नः। अ॒ग्निर॒मृतो॑ अभव॒द्वयो॑भिः॥ २८॥

यदे॑नं द्यौर॒जन॑यत्सुरेताः॥ आ यद्वि॑षे नृपतिं तेज॒ आन॑द्बु॒च्चि॒
रेतो॑ निषि॒क्तं द्यौर॑भीकै॥ अ॒ग्निः शर्ध॑मनव॒द्यं युवा॑नं स्वा॒धियं॑
जन॑यत्सूदय॑च्च॥ स तेजी॑यसा॒ मन॑सा॒ त्वोत॑ उ॒त शि॑क्ष

स्वपत्यस्य शिक्षोः। अग्ने रायो नृतमस्य प्रभूतौ भूयाम ते
सुष्टुतयश्च वस्वः॥ अग्ने सहन्तमा भर द्युमस्य प्रासर्हा रयिम्।
विश्वा यः॥२९॥

चरषणीरभ्यासा वाजेषु सासहत्॥ तमग्ने पृतनासहः
रयिः सहस्व आ भर। त्वः हि सत्यो अद्भुतो दाता
वाजस्य गोमतः॥ उक्षान्नाय वशान्नाय सोमपृष्ठाय वेधसे।
स्तोमैर्विधेमाग्रये॥ वद्मा हि सूनो अस्यद्वसद्वा चक्रे
अग्निर्जनुषाज्मानम्। स त्वं न ऊर्जसन् ऊर्जं धा राजैव
जेरवृके क्षेप्यन्तः॥ अग्र आयूषि॥३०॥

पवस आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥
अग्ने पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम्। दधत्पोषः रयिं
मयि॥ अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया। आ देवान्
वक्षि यक्षि च॥ स नः पावक दीदिवोऽग्ने देवा इहा वह।
उप यज्ञः हविश्च नः॥ अग्निः शुचिव्रततमः शुचिर्विप्रः शुचिः
कविः। शुची रोचत आहुतः॥ उदग्ने शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त
ईरते। तव ज्योतीः प्यर्चयः॥३१॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

आ ददे॑ ग्रावा॑स्यध्व॒र॒कृद् दे॒वेभ्यो॑ गम्भी॒रमिम॑मध्व॒रं
 कृ॒ध्युत्त॑मेन॒ प॒विनेन्द्रा॑य॒ सोम॑ꣳ सुषु॑तं॒ मधु॑मन्तं॒ पय॑स्वन्तं
 वृष्टि॒वनि॒मिन्द्रा॑य॒ त्वा वृ॒त्रघ्न॑ इन्द्रा॑य॒ त्वा वृ॒त्रतु॑र॒ इन्द्रा॑य
 त्वाऽभि॑मातिघ्न॒ इन्द्रा॑य॒ त्वाऽऽदि॒त्यव॑त॒ इन्द्रा॑य॒ त्वा
 वि॒श्वदे॑व्यावते॒ श्वात्राः॑ स्थं॒ वृ॒त्रतु॑रो॒ राधो॑गूर्ता॒ अ॒मृत॑स्य॒
 प॒त्नीस्ता॑ दे॒वीर्दे॒व॒त्रेमं॑ य॒ज्ञं ध॒त्तोप॑हूताः॒ सोम॑स्य॒ पिब॑तोप॑हूतो
 युष्मा॑कम्॥१॥

सोमः॑ पिब॑तु॒ यत्ते॑ सोम॒ दि॒वि ज्योति॑र्यत् पृ॒थि॒व्यां
 यदु॒राव॑न्त॒रिक्षे॑ तेना॒स्मै यज॑माना॒योरु॑ रा॒या कृ॒ध्यधि॑ दा॒त्रे
 वो॒चो धि॑षणे॒ वीडू॑ स॒ती वीड॑येथा॒मूर्जं॑ दधाथा॒मूर्जं॑ मे ध॒त्तं मा
 वाꣳ हिꣳसि॑षं॒ मा मां हिꣳसि॑ष्टं॒ प्राग॑पा॒गुद॑ग॒धरा॑क्तास्त्वा
 दि॒श आ धा॑व॒न्त्वम्ब॑ नि॒ष्वर॑। यत्ते॑ सो॒मादा॑भ्यं॒ नाम॑ जागृ॑वि
 तस्मै॑ ते सोम॒ सोमा॑य॒ स्वाहा॑॥२॥

युष्माकꣳ स्वर॒ यत्ते॑ नवं च॥१॥ [१]

वा॒चस्प॑तये॒ पव॑स्व॒ वाजि॑न् वृषा॒ वृष्णो॑ अꣳशु॒भ्यां

गभ॑स्ति॒पूतो॑ दे॒वो दे॒वानां॑ प॒वित्र॑मसि॒ येषां॑ भा॒गो-
 ऽसि॒ तेभ्य॑स्त्वा॒ स्वांकृ॑तोऽसि॒ मधु॑मतीर्न॒ इष॑स्कृधि॒
 विश्वे॑भ्यस्त्वेन्द्रि॒येभ्यो॑ दि॒व्येभ्यः॑ पार्थि॑वेभ्यो॒ मन॑स्त्वाष्टृ॒र्वन्तरि॑क्षम
 स्वाहा॑ त्वा सुभ॒वः सूर्या॑य दे॒वेभ्य॑स्त्वा मरीचि॒पेभ्य॑ ए॒ष ते
 योनिः॑ प्रा॒णाय॑ त्वा॥ ३॥

वाचः सप्तचत्वारिंशत्॥ २॥ [२]

उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽस्य॒न्तर्य॑च्छ॒ मघ॑वन् पा॒हि सोम॑मुरु॒ष्य
 रायः॑ समिषो॑ यज॒स्वान्त॑स्ते॒ दधामि॑ द्यावा॑पृथि॒वी
 अन्तरु॑र्वन्तरि॒क्षं स॒जोषा॑ दे॒वैरव॑रैः परै॑श्चान्तर्या॒मे
 म॒घवन् मा॑दयस्व॒ स्वांकृ॑तोऽसि॒ मधु॑मतीर्न॒ इष॑स्कृधि॒
 विश्वे॑भ्यस्त्वेन्द्रि॒येभ्यो॑ दि॒व्येभ्यः॑ पार्थि॑वेभ्यो॒ मन॑स्त्वाष्टृ॒र्वन्तरि॑क्षम
 स्वाहा॑ त्वा सुभ॒वः सूर्या॑य दे॒वेभ्य॑स्त्वा मरीचि॒पेभ्य॑ ए॒ष ते
 योनि॑रपानाय॒ त्वा॥ ४॥

देवेभ्यः सप्त च॥ ३॥ [३]

आ वा॑यो भूष शुचि॒पा उप॑ नः स॒हस्रं॑ ते नि॒युतो॑
 विश्व॑वार। उपो॑ ते अ॒न्यो म॒द्यम॑यामि॒ यस्य॑ देव दधि॒षे

पूर्वपेयम्॥ उपयामगृहीतोऽसि वायवे त्वेन्द्रवायू इमे
 सुताः। उप प्रयोभिरा गन्तमिन्द्रवो वामुशन्ति हि॥
 उपयामगृहीतोऽसीन्द्रवायुभ्यां त्वैष ते योनिः सजोषाभ्यां
 त्वा॥ ५॥

आ वांयो त्रिचत्वारिंशत्॥ ४॥ [४]

अयं वां मित्रावरुणा सुतः सोमं ऋतावृधा। ममेदिह श्रुतं
 हवम्। उपयामगृहीतोऽसि मित्रावरुणाभ्यां त्वैष ते योनिर्
 ऋतायुभ्यां त्वा॥ ६॥

अयं वां विंशतिः॥ ५॥ [५]

या वां कशा मधुमत्यश्विना सूनृतावती। तया
 यज्ञं मिमिक्षतम्। उपयामगृहीतोऽस्यश्विभ्यां त्वैष ते
 योनिर्माध्वीभ्यां त्वा॥ ७॥

या वांमष्टादश॥ ६॥ [६]

प्रातर्युजौ वि मुच्येथामश्विनावेह गच्छतम्। अस्य सोमस्य
 पीतये॥ उपयामगृहीतोऽस्यश्विभ्यां त्वैष ते योनिर्श्विभ्यां
 त्वा॥ ८॥

प्रा॒तर्यु॒ज॒वेका॒न्नवि॑शतिः॥७॥ [७]

अ॒यं वे॒नश्चो॑दय॒त् पृ॒श्नि॑ग॒र्भा ज्योति॑र्ज॒रायू॒ रज॑सो वि॒माने॑।
इ॒मम॒पा॒ स॒ङ्ग॒मे सूर्य॑स्य॒ शिशुं॑ न वि॒प्रा म॒तिर्भा॑ रिहन्ति॥
उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि॒ शण्डा॑य त्वैष ते॒ योनि॑र्वी॒रता॑ पाहि॥९॥

अ॒यं वे॒नः प॒ञ्चवि॑शतिः॥८॥ [८]

तं प्र॒त्नथा॑ पूर्॒वथा॑ वि॒श्वथे॒मथा॑ ज्ये॒ष्ठता॑तिं ब॒र्हिष॑दः
सुव॒र्विदं॑ प्रती॒चीनं॑ वृ॒जनं॑ दोह॒से गि॒राऽऽशुं॑ जय॒न्तम॑नु॒ यासु॑
व॒र्धसे॑। उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि॒ मर्का॑य त्वैष ते॒ योनिः॑ प्र॒जाः
पा॑हि॥१०॥

त॒ ष॒ड्वि॑शतिः॥९॥ [९]

ये दे॒वा दि॒व्येका॑द॒श स्थ॑ पृ॒थि॒व्याम॑ध्येका॑द॒श स्थाऽप्सु॑षदो
महि॒नैका॑द॒श स्थ॑ ते दे॒वा य॒ज्ञमि॑मं जु॒षध्व॑मु॒पया॑मगृ॒हीतो॑-
ऽस्या॒ग्रय॑णोऽसि॒ स्वा॑ग्रय॒णो जि॒न्वं य॒ज्ञं जि॒न्वं य॒ज्ञप॑तिम॒भि
स॒व॒ना पा॑हि विष्णु॒स्त्वां पा॑तु॒ विशं॑ त्वं पा॑हीन्द्रि॒येणै॑ष ते॒
योनि॑र्वि॒श्वेभ्य॑स्त्वा दे॒वेभ्यः॑॥११॥

ये दे॒वास्त्रि॑च॒त्वारि॑शत्॥१०॥ [१०]

त्रिंशत्रयश्च गुणिनो रुजन्तो दिवः रुद्राः पृथिवीं च
 सचन्ते। एकादशासो अप्सुषदः सुतः सोमं जुषन्ताः
 सर्वनाय विश्वे॥ उपयामगृहीतोऽस्याग्रयणोऽसि स्वाग्रयणो
 जिन्वं यज्ञं जिन्वं यज्ञपतिमभि सर्वना पाहि विष्णुस्त्वां पातु
 विशं त्वं पाहीन्द्रियेणैष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥१२॥

त्रिंशद् द्विचत्वारिंशत्॥११॥ [११]

उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा बृहद्वते वयस्वत उक्थायुवे
 यत् तं इन्द्र बृहद्वयस्तस्मै त्वा विष्णवे त्वैष ते योनिरिन्द्राय
 त्वोक्थायुवे॥१३॥

उपयामगृहीतो द्वाविंशतिः॥१२॥ [१२]

मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृताय जातमग्निम्।
 कविः सम्राजमतिथिं जनानामासन्ना पात्रं जनयन्त
 देवाः॥ उपयामगृहीतोऽस्यग्रये त्वा वैश्वानराय ध्रुवोऽसि
 ध्रुवक्षितिर्ध्रुवाणां ध्रुवतमोऽच्युतानामच्युतक्षित्तम एष ते
 योनिरग्रये त्वा वैश्वानराय॥१४॥

मूर्धानं पञ्चत्रिंशत्॥१३॥ [१३]

मधु॑श्च माध॑वश्च शुक्र॑श्च शुचि॑श्च नभ॑श्च नभ॒स्य॑श्चेषश्चोर्ज॑श्च
सह॑श्च सह॒स्य॑श्च तप॑श्च तप॒स्य॑श्चोपया॒मगृ॑हीतोऽसि स॒ः सर्पो॑-
ऽस्य॑ ह॒स्पत्या॑य त्वा॥१५॥

मधु॑स्त्रि॒शत्॥14॥ [१४]

इन्द्रा॑ग्नी आ ग॑तः सु॒तं गी॒र्भिर्न॑भो वरे॑ण्यम्। अ॒स्य
पा॑तं धि॒येषि॑ता॥ उ॒पया॒मगृ॑हीतोऽसीन्द्रा॒ग्निभ्या॑ त्वैष ते
योनि॑रिन्द्रा॒ग्निभ्या॑ त्वा॥१६॥

इन्द्रा॑ग्नी वि॒शतिः॥15॥ [१५]

ओमा॑सश्चर्षणीधृ॒तो विश्वे॑ देवा॒स आ ग॑त। दा॒श्वाः सौ
दा॒शुषः॑ सु॒तम्॥ उ॒पया॒मगृ॑हीतोऽसि विश्वे॑भ्यस्त्वा दे॒वेभ्य॑ ए॒ष
ते योनि॑र्विश्वे॑भ्यस्त्वा दे॒वेभ्यः॑॥१७॥

इन्द्रा॑ग्नी ओमा॑सो वि॒शतिर्वि॒शतिः॥16॥ [१६]

म॒रुत्व॑न्तं वृष॒भं वा॑वृ॒धान॑मक॑वारिं दि॒व्यः शा॒समिन्द्र॑म्।
वि॒श्वासा॑हमव॑से नू॒तना॑यो॒ग्रः स॑होदा॒मिह॑ तः हु॒वेम॑॥
उ॒पया॒मगृ॑हीतोऽसीन्द्रा॒य त्वा म॒रुत्व॑न्त ए॒ष ते योनि॑रिन्द्रा॒य
त्वा म॒रुत्व॑न्ते॥१८॥

मरुत्वंतु९ षड्विंशतिः॥17॥ [१७]

इन्द्रं मरुत्व इह पाहि सोमं यथा शार्याते अपिबः सुतस्य।
तव प्रणीती तव शूर शर्मन्ना विवासन्ति कवयः सुयज्ञाः॥
उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा मरुत्वंत एष ते योनिरिन्द्राय
त्वा मरुत्वंते॥१९॥

इन्द्रेकात्रिंशत्॥18॥ [१८]

मरुत्वा९ इन्द्र वृषभो रणाय पिबा सोममनुष्वधं मदाय।
आ सिंश्वस्व जठरे मध्वं ऊर्मिं त्वं राजासि प्रदिवः
सुतानाम्॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा मरुत्वंत एष ते
योनिरिन्द्राय त्वा मरुत्वंते॥२०॥

इन्द्रं मरुत्वो मरुत्वानेकात्रिंशदेकात्रिंशत्॥19॥ [१९]

महा९ इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिमा९ इवा
स्तोमैर्वत्सस्यं वावृधे॥ उपयामगृहीतोऽसि महेन्द्राय त्वेष
ते योनिर्महेन्द्राय त्वा॥२१॥

महानेकात्रिंशतिः॥20॥ [२०]

महा९ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा उत द्विबर्हा अमिनः
सहोभिः। अस्मद्रियग्वावृधे वीर्यायोरुः पृथुः सुकृतः

कर्तृभिर्भूत्॥ उपयामगृहीतोऽसि महेन्द्राय त्वैष ते
योनिर्महेन्द्राय त्वा॥२२॥

महानृवत्पङ्क्तिः शतिः॥२१॥ [२१]

कदा च न स्तरीरसि नेन्द्र सश्वसि दाशुषै। उपोपेन्नु
मघवन् भूय इन्नु ते दानं देवस्य पृच्यते॥ उपयामगृहीतो-
ऽस्यादित्येभ्यस्त्वा॥ कदा च न प्र युच्छस्युभे नि पांसि
जन्मनी। तुरीयादित्यु सवनं त इन्द्रियमा तस्थावमृतं दिवि॥
यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्नमादित्यासो भवता मृडयन्तः। आ
वः॥२३॥

अर्वाचीं सुमतिर्ववृत्त्यादहोश्चिद्या वरिवोवित्तरासत्॥ विवस्व आदित्येष ते सोमपीथस्तेन
मन्दस्व तेन तृप्य तृप्यास्म ते वयं तर्पयितारो या दिव्या वृष्टिस्तया त्वा श्रीणामि॥२२॥ (वः
सप्तविंशतिश्च)॥२२॥ [२२]

वाममद्य सवितर्वाममु श्वो दिवेदिवे वाममस्मभ्यः सावीः।
वामस्य हि क्षयस्य देव भूरैरया धिया वामभाजः स्याम॥
उपयामगृहीतोऽसि देवाय त्वा सवित्रे॥२४॥

वामं चतुर्विंशतिः॥२३॥ [२३]

अदब्धेभिः सवितः पायुभिर्द्वः शिवेभिर्द्य परि पाहि

नो॒ गय॑म्। हिर॑ण्यजिह्वः सुवि॒ताय॑ नव्य॑से रक्षा॒ माकि॑र्नो
अ॒घश॑ꣳस ईश॑त॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि दे॒वाय॑ त्वा
सवि॒त्रे॥ २५॥

अद॑ब्धेभि॒स्त्रयो॑वि॒शतिः॥ 24 ॥ [२४]

हिर॑ण्यपाणिमू॒तये॑ सवि॒तार॒मुप॑ ह्वये। स चे॒तां दे॒वता॑
प॒दम्॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि दे॒वाय॑ त्वा सवि॒त्रे॥ २६॥

हिर॑ण्यपाणि॒ चतु॑र्दश॥ 25 ॥ [२५]

सु॒शर्मा॑ऽसि सुप्रतिष्ठा॒नो बृ॒हदु॒क्षे नम॑ ए॒ष ते
योनि॑र्वि॒श्वेभ्य॑स्त्वा दे॒वेभ्यः॑॥ २७॥

सु॒शर्मा॑ द्वा॒दश॥ 26 ॥ [२६]

बृ॒ह॒स्पति॑सुतस्य त इन्द्रो इन्द्रि॒याव॑तः पत्नी॑वन्तं ग्र॒हं
गृ॒ह्णाम्य॑ग्रा ३ इ पत्नी॑वा ३ ः स॒जूर्दे॒वेन॑ त्वष्ट्रा सोमं पिब॒
स्वाहा॑॥ २८॥

बृ॒ह॒स्पति॑सुतस्य पञ्च॑दश॥ 27 ॥ [२७]

हरि॑रसि हा॒रियो॒ज॒नो ह॒र्योः स्था॒ता वज्र॑स्य भ॒र्ता पृ॒श्नैः
प्रे॒ता तस्य॑ ते देव सोमे॒ष्टय॑जुषः स्तु॒तस्तो॑मस्य श॒स्तोक्थ॑स्य

हरिवन्तं ग्रहं गृह्णामि हुरीः स्थ हयैर्धानाः सहसोमा इन्द्राय
स्वाहा॥२९॥

हरिः षड्विंशतिः॥२८॥ [२८]

अग्र आयूर्षि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व
दुच्छुनाम्॥ उपयामगृहीतोऽस्यग्रये त्वा तेजस्वत एष ते
योनिर्ग्रये त्वा तेजस्वते॥३०॥

अग्र आयूर्षि त्रयोविंशतिः॥२९॥ [२९]

उत्तिष्ठन्नोजसा सह पीत्वा शिप्रे अवेपयः। सोममिन्द्र
चमू सुतम्॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वौजस्वत एष ते
योनिरिन्द्राय त्वौजस्वते॥३१॥

उत्तिष्ठन्नेकविंशतिः॥३०॥ [३०]

तुरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य। विश्वमा भांसि
रोचनम्॥ उपयामगृहीतोऽसि सूर्याय त्वा भ्राजस्वत एष ते
योनिः सूर्याय त्वा भ्राजस्वते॥३२॥

तुरणिर्विंशतिः॥३१॥ [३१]

आ प्यायस्व मदिन्तम् सोम विश्वाभिरूतिभिः। भवा नः

सप्रथस्तमः॥३३॥

आ प्यायस्व नव॥32॥ [३२]

ईयुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन् व्युच्छन्तीमुषसं मर्त्यासः।
अस्माभिरू नु प्रतिचक्ष्याऽभूदो ते यन्ति ये अपरीषु
पश्यान्॥३४॥

ईयुरेकान्नविंशतिः॥33॥ [३३]

ज्योतिष्मतीं त्वा सादयामि ज्योतिष्कृतं त्वा सादयामि
ज्योतिर्विदं त्वा सादयामि भास्वतीं त्वा सादयामि ज्वलन्तीं
त्वा सादयामि मल्मलाभवन्तीं त्वा सादयामि दीप्यमानां
त्वा सादयामि रोचमानां त्वा सादयाम्यजस्रां त्वा सादयामि
बृहज्ज्योतिषं त्वा सादयामि बोधयन्तीं त्वा सादयामि जाग्रतीं
त्वा सादयामि॥३५॥

ज्योतिष्मतीं षट्त्रिंशत्॥34॥ [३४]

प्रयासाय स्वाहाऽऽयासाय स्वाहा वियासाय स्वाहा
संयासाय स्वाहोद्यासाय स्वाहाऽवयासाय स्वाहा शुचे
स्वाहा शोकाय स्वाहा तप्यत्वै स्वाहा तपते स्वाहा
ब्रह्महत्यायै स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥३६॥

प्रयासाय चतुर्विंशतिः॥35॥ [३५]

चित्तं संन्तानेन भवं यक्रा रुद्रं तनिम्ना पशुपतिं
स्थूलहृदयेनाग्निं हृदयेन रुद्रं लोहितेन शर्वं मर्तस्त्राभ्यां
महादेवमन्तःपार्श्वेनौषिष्ठहनं शिङ्गीनिकोश्याभ्याम्॥३७॥

चित्तमष्टादश॥36॥ [३६]

आ तिष्ठ वृत्रहन् रथं युक्ता ते ब्रह्मणा हरीं अर्वाचीनं
सु ते मनो ग्रावा कृणोतु वसुनां॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय
त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनै॥३८॥

आ तिष्ठ षड्विंशतिः॥37॥ [३७]

इन्द्रमिद्धरीं वहतोऽप्रतिधृष्टशवसमृषीणां च स्तुतीरुपं यज्ञं
च मानुषाणाम्॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष
ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनै॥३९॥

इन्द्रमित्रयोर्विंशतिः॥38॥ [३८]

असावि सोमं इन्द्र ते शविष्ठ धृष्णवा गंहि। आ त्वा
पृणक्किन्द्रियं रजः सूर्यं न रश्मिभिः॥ उपयामगृहीतो-
ऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा
षोडशिनै॥४०॥

असांवि सप्तविंशतिः॥३९॥ [३९]

सर्वस्य प्रतिशीवरी भूमिस्त्वोपस्थ आऽधित। स्योनास्मै
सुषदा भव यच्छास्मै शर्म सप्रथाः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय
त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनै॥४१॥

सर्वस्य षड्विंशतिः॥४०॥ [४०]

महा९ इन्द्रो वज्रबाहुः षोडशी शर्म यच्छतु। स्वस्ति
नो मधवा करोतु हन्तु पाप्मानं योऽस्मान् द्वेष्टि॥
उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय
त्वा षोडशिनै॥४२॥

सर्वस्य महान्षड्विंशतिष्विंशतिः॥४१॥ [४१]

सजोषा इन्द्र सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहञ्छूर
विद्वान्। जहि शत्रूँ रप मृधो नुदस्वाऽथाभयं कृणुहि
विश्वतो नः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते
योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनै॥४३॥

सजोषास्त्रिंशत्॥४२॥ [४२]

उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः। दृशे

विश्वाय॑ सूर्यम्॥ चित्रं॑ देवाना॑मुद॑गादनी॑कं चक्षु॑र्मित्रस्य॑
वरु॑णस्याग्नेः॑। आऽप्रा॒ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒न्तरि॑क्ष॒ः सूर्य॑ आ॒त्मा
जग॑तस्त॒स्थुष॑श्च॥ अग्ने॑ नय॑ सु॒पथा॑ रा॒ये अ॒स्मान् विश्वा॑नि
देव॑ व॒युना॑नि वि॒द्वान्। यु॒यो॒ध्य॑स्मञ्जु॒हुरा॑णमे॒नो भूयि॑ष्ठां ते
नम॑उक्तिं विधेम॥ दिवं॑ गच्छ॒ सुवः॑ पत॒ रूपेण॑॥४४॥

वो॒ रू॒पम॒भ्यैमि॒ वय॑सा॒ वयः॑। तुथो॒ वो॑ वि॒श्ववे॑दा॒ वि
भ॑जतु॒ वर्षि॑ष्ठे॒ अधि॒ नाके॑॥ ए॒तत् ते॑ अग्ने॒ राध॑ ऐति॒
सोम॑च्युतं॒ तन्मि॑त्रस्य॒ प॒था न॑य॒र्तस्य॑ प॒था प्रे॑तं च॒न्द्रद॑क्षिणा
य॒ज्ञस्य॑ प॒था सु॑वि॒ता न॑य॒न्तीर्ब्रा॑ह्म॒णम॒द्य रा॑ध्यास॒मृषि॑मार्षे॒यं
पि॑तृम॒न्तं पै॑तृम॒त्य॑ सु॒धातु॑दक्षिणं॒ वि सु॒वः प॑श्य॒ व्यन्त॑रि॒क्षं
यत॑स्व स॒दस्यै॑र॒स्मद्वा॑त्रा दे॒वत्रा॑ गच्छ॒त म॑धु॒मतीः॑ प्र॒दा॒ता॒र॒मा
वि॑श॒तान॑वहा॒या॒स्मान् दे॒व्याने॑न प॒थेत॑ सु॒कृता॑ लो॒के सी॑द॒त
तन्नः॑ स॒ऽस्कृ॑तम्॥॥४५॥

रूपेण॑ सदस्यैरष्टादश च॥४३ (३७)॥ [४३]

धा॒ता रा॒तिः स॑वि॒तेदं जु॑षन्तां प्र॒जाप॑तिर्निधि॒पति॑र्नो अ॒ग्निः।
त्वष्टा॑ विष्णुः॒ प्र॒जया॑ स॒ररा॑णो यज॑मानाय॒ द्रवि॑णं दधातु॥
समि॑न्द्र णो॒ मन॑सा नेषि॒ गोभिः॑ स॒ सूरि॑भिर्मघव॒न्त्सः॑

स्वस्त्या। सं ब्रह्मणा देवकृतं यदस्ति सं देवानां सुमृत्या
यज्ञियानाम्॥ सं वर्चसा पयसा सं तनूभिरगन्महि मनसा
सं शिवेन। त्वष्टा नो अत्र वरिवः कृणोतु॥४६॥

अनुं माष्टुं तनुवो यद्विलिष्टम्॥ यदद्य त्वां प्रयति यज्ञे
अस्मिन्नग्ने होतारमवृणीमहीह। ऋधंगयादृधंगुताशमिष्टाः
प्रजानन् यज्ञमुपयाहि विद्वान्॥ स्वगा वो देवाः सदनमकर्म
य आजग्म सर्वनेदं जुषाणाः। जक्षिवांसः पपिवांसश्च
विश्वेऽस्मे धत्त वसवो वसूनि॥ यानाऽवह उशतो देव देवान्
तान्॥४७॥

प्रेरय स्वे अग्ने सधस्थे। वहमाना भरमाणा हवींषि वसुं
धर्मं दिवमा तिष्ठतानु॥ यज्ञं यज्ञं गच्छ यज्ञपतिं गच्छ स्वां
योनिं गच्छ स्वाहैष ते यज्ञो यज्ञपते सहसूक्तवाकः सुवीरः
स्वाहा देवा गातुविदो गातुं वित्वा गातुमित् मनसस्पत इमं
नो देव देवेषु यज्ञं स्वाहा वाचि स्वाहा वाते धाः॥४८॥

कृणोतु तानष्टाचत्वारिंशच्च॥४४ (38)॥ [४४]

उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ।
अपदे पादा प्रतिधातवेऽकरुतापवक्ता हृदयाविधश्चित्॥ शतं

ते राजन् भिषजः सहस्रमुर्वी गम्भीरा सुमतिष्टे अस्तु।
 बाधस्व द्वेषो निरृतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुग्यस्मत्॥
 अभिष्टितो वरुणस्य पाशोऽग्नेरनीकमप आ विवेश। अपां
 नपात् प्रतिरक्षन्नसुर्यं दमेदमे॥४९॥

समिधं यक्ष्यग्ने॥ प्रति ते जिह्वा घृतमुच्चरण्येत् समुद्रे
 ते हृदयमप्स्वन्तः। सं त्वा विशन्त्वोषधीरुताऽऽपो यज्ञस्य
 त्वा यज्ञपते हविर्भिः॥ सूक्तवाके नमोवाके विधेमावभृथ
 निचङ्कुण निचेरुरसि निचङ्कुणाव देवैर्देवकृतमेनोऽयाडव
 मर्त्यैर्मर्त्यकृतमुरोरा नो देव रिषस्पाहि सुमित्रा न आप
 ओषधयः॥५०॥

सन्तु दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं
 द्विष्मो देवीराप एष वो गर्भस्तं वः सुप्रीतः सुभृतमकर्म
 देवेषु नः सुकृतो ब्रूतात् प्रतियुतो वरुणस्य पाशः प्रत्यस्तो
 वरुणस्य पाश एधोऽस्येधिषीमहि समिदसि तेजोऽसि तेजो
 मयि धेह्यपो अन्वचारिषः रसेन समंसृक्षमहि। पयस्वा
 अग्न आऽगमं तं मा सः सृज वर्चसा॥५१॥

दमेदम् ओषधय आ षट् च॥45 (39)॥ [४५]

यस्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानोऽमर्त्यं मर्त्यो जोहवीमि।
जातवेदो यशो अस्मासु धेहि प्रजाभिरग्रे अमृतत्वमश्याम्॥
यस्मै त्व९ सुकृते जातवेद उ लोकमग्रे कृणवः स्योनम्।
अश्विन९ स पुत्रिणं वीरवन्तं गोमन्त९ रयिं नशते
स्वस्ति॥ त्वे सु पुत्र शवसोऽवृत्रन् कामकातयः। न
त्वामिन्द्राति रिच्यते॥ उक्थउक्थे सोम इन्द्रं ममाद
नीथेनीथे मघवान९॥५२॥

सुतासः। यदी९ सुबाधः पितरं न पुत्राः समानदक्षा
अवसे हवन्ते॥ अग्रे रसेन तेजसा जातवेदो वि
रोचसे। रक्षोहाऽमीवचातनः॥ अपो अन्वचारिष९ रसेन
समसृक्षमहि। पयस्वा९ अग्र आऽगमं तं मा स९ सृज
वर्चसा॥ वसुर्वसुपतिरहिकमस्यग्रे विभावसुः। स्याम ते
सुमतावपि॥ त्वामग्रे वसुपतिं वसूनामभि प्र मन्दे॥५३॥

अध्वरेषु राजन्। त्वया वाजं वाजयन्तो जयेमाभि
ष्याम पृत्सुतीर्मर्त्यानाम्। त्वामग्रे वाजसातमं विप्रा वर्धन्ति
सुष्टुतम्। स नो रास्व सुवीर्यम्॥ अयं नो अग्निर्वरिवः

कृणोत्वयं मृधः पुर एतु प्रभिन्दन्। अयं शत्रूञ्जयतु
 जर्हृषाणोऽयं वाजं जयतु वाजंसातौ॥ अग्निनाग्निः
 समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा। हव्यवाङ् जुह्वांस्यः॥ त्वं ह्यग्ने
 अग्निना विप्रो विप्रेण सन्थसता। सखा सख्या समिध्यसे॥
 उदग्ने शुचयस्तव वि ज्योतिषा॥५४॥

मघवानं मन्दे ह्यग्ने चतुर्दश च॥४६॥ [४६]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

देवासुराः संयन्ता आसन् ते देवा विजयमुपयन्तो-
 ऽग्नौ वामं वसु सं न्यदधतेदमुं नो भविष्यति यदि
 नो जेष्यन्तीति तदग्निर्न्यकामयत् तेनापाक्रामत् तद्देवा
 विजित्यावरुरुत्समाना अन्वायन् तदस्य सहसाऽदिथ्सन्त
 सोऽरोदीद्यदरोदीत् तद्रुद्रस्य रुद्रत्वं यदश्वशीयत् तद्॥१॥

रजतं हिरण्यमभवत् तस्माद्रजतं हिरण्यमदक्षिण्यमश्रुज
 हि यो बर्हिषि ददाति पुराऽस्य संवत्सराद्गृहे रुदन्ति
 तस्माद्बर्हिषि न देयं सोऽग्निरब्रवीद्वाग्यंसान्यथ व

इदमिति पुनराधेयं ते केवलमित्यब्रुवन्नुध्रुवत् खलु स
इत्यब्रवीद्यो मदेवत्यमग्निमादधाता इति तं पूषाऽऽधत्त
तेन॥२॥

पूषाऽऽध्नीत् तस्मात् पौष्णाः पशवं उच्यन्ते तं त्वष्टाऽ-
ऽधत्त तेन त्वष्टाऽऽध्नीत् तस्मात् त्वाष्ट्राः पशवं उच्यन्ते तं
मनुराऽधत्त तेन मनुराध्नीत् तस्मान्मानव्यः प्रजा उच्यन्ते तं
धाताऽऽधत्त तेन धाताऽऽध्नीत् संवत्सरो वै धाता तस्मात्
संवत्सरं प्रजाः पशवोऽनु प्र जायन्ते य एवं पुनराधेयस्यर्द्धिं
वेद॥३॥

ऋध्नोत्येव योऽस्यैवं बन्धुतां वेद बन्धुमान् भवति भागधेयं
वा अग्निराहित इच्छमानः प्रजां पशून् यजमानस्योप
दोद्रावोद्वास्य पुनरा दधीत भागधेयेनैवैनं समर्धयत्यथो
शान्तिरेवास्यैषा पुनर्वस्वोरा दधीतैतद्वै पुनराधेयस्य
नक्षत्रं यत्पुनर्वसू स्वायामेवैनं देवतायामाधाय ब्रह्मवर्चसी
भवति दर्भेरा दधात्ययातयामत्वाय दर्भेरा दधात्यद्ध्य
एवैनमोषधीभ्योऽवरुध्याऽऽधत्ते पञ्चकपालः पुरोडाशो भवति
पञ्च वा ऋतवं ऋतुभ्य एवैनमवरुध्याऽऽधत्ते॥४॥

अशीयत् तत् तेन वेदं दुर्भेः पञ्चविंशतिश्च॥१॥ [१]

परा वा एष यज्ञं पशून् वपति योऽग्निमुद्वासयते
पञ्चकपालः पुरोडाशो भवति पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्तः पशवो
यज्ञमेव पशून् व रुन्धे वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयते
न वा एतस्य ब्राह्मणा ऋतायवः पुराऽन्नमक्षन् पङ्क्त्यो
याज्यानुवाक्या भवन्ति पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्तः पुरुषो देवानेव
वीरं निरवदायाग्निं पुनरा॥५॥

धत्ते शताक्षरा भवन्ति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय
आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति यद्वा अग्निराहितो नर्ह्यते
ज्यायो भागधेयं निकामयमानो यदाग्नेयं सर्वं भवति
सैवास्यर्धिः सं वा एतस्य गृहे वाक् सृज्यते योऽग्निमुद्वासयते
स वाचः सः सृष्टां यजमान ईश्वरोऽनु पराभवितोर्विभक्तयो
भवन्ति वाचो विधृत्यै यजमानस्यापराभावाय॥६॥

विभक्तिं करोति ब्रह्मैव तदकरुपांश्च यजति यथा वामं
वसुं विविदानो गूहति तादृगेव तदग्निं प्रति स्विष्टकृतं
निराह यथा वामं वसुं विविदानः प्रकाशं जिगमिषति
तादृगेव तद्विभक्तिमुक्त्वा प्रयाजेन वर्षद्गरोत्यायतनादेव
नैति यजमानो वै पुरोडाशः पशवं एते आहुती यदभितः

पुरोडाशमेते आहुती ॥ ७ ॥

जुहोति यजमानमेवोभयतः पशुभिः परि गृह्णाति
कृतयजुः सम्भृतसम्भार इत्याहुर्न सम्भृत्याः सम्भारा न
यजुः कर्तव्यमित्यथो खलु सम्भृत्या एव सम्भाराः कर्तव्यं
यजुर्यज्ञस्य समृद्धौ पुनर्निष्कृतो रथो दक्षिणा पुनरुत्स्यूतं
वासः पुनरुत्सृष्टोऽनुद्वान् पुनराधेयस्य समृद्धौ सप्त ते अग्ने
समिधः सप्त जिह्वा इत्यग्निहोत्रं जुहोति यत्रयत्रैवास्य न्यत्तं
ततः ॥ ८ ॥

एवैनमव रुन्धे वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयते
तस्य वरुण एवर्णयादोऽग्निवारुणमेकादशकपालमनु निर्वपेद्यं
चैव हन्ति यश्चास्यर्णयात्तौ भागधेयेन प्रीणाति नाऽ-
ऽर्तिमाच्छति यजमानः ॥ ९ ॥

आऽपराभावाय पुरोडाशमेते आहुती तत्पुष्टिश्च ॥ २ ॥ [२]

भूमिर्भूम्ना द्यौर्वरिणाऽन्तरिक्षं महित्वा। उपस्थे ते
देव्यदितेऽग्निमन्नादमन्नाद्यायाऽऽदधे॥ आऽयं गौः
पृश्निरक्रमीदसनन्मातरं पुनः। पितरं च प्रयन्त्सुवः॥
त्रिंशद्धाम वि राजति वाक्पतङ्गाय शिश्रिये। प्रत्यस्य वह्

द्युभिः॥ अस्य प्राणादपानत्यन्तश्चरति रोचना। व्यख्यन्महिषः
सुवः॥ यत् त्वा॥१०॥

क्रुद्धः परोवपं मन्युना यदवर्त्या। सुकल्पमग्रे तत् तव
पुनस्त्वोद्दीपयामसि॥ यत् ते मन्युपरोक्षस्य पृथिवीमनु
दध्वसे। आदित्या विश्वे तद्देवा वसवश्च समाभरन्॥
मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधातु।
बृहस्पतिस्तनुतामिमं नो विश्वे देवा इह मादयन्ताम्॥ सप्त
ते अग्रे समिधः सप्त जिह्वाः सप्त॥११॥

ऋषयः सप्त धामं प्रियाणि। सप्त होत्राः सप्तधा त्वा
यजन्ति सप्त योनीरा पृणस्वा घृतेन॥ पुनरूर्जा नि वर्तस्व
पुनरग्न इषाऽऽयुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः॥ सह रय्या नि
वर्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारया। विश्वप्त्रिया विश्वतस्परि॥ लेकः
सलेकः सुलेकस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा वियन्तु
केतः सकेतः सुकेतस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा वियन्तु
विवस्वाः अदितिर्देवजूतिस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा
वियन्तु॥१२॥

भूमिर्भूम्ना द्यौर्वरिणेत्याहाऽऽशिषैवैनमा धत्ते सर्पा वै
 जीर्यन्तोऽमन्यन्त स एतं कसर्णीरः काद्रवेयो मन्त्रमपश्यत्
 ततो वै ते जीर्णास्तनूरपाघ्नत सर्पराज्ञिया ऋग्भिर्गार्हपत्यमा
 दधाति पुनर्नवमेवैनमजरं कृत्वाऽऽधत्तेऽथो पूतमेव
 पृथिवीमन्नाद्यं नोपानमत्सैतं॥१३॥

मन्त्रमपश्यत् ततो वै तामन्नाद्यमुपानमद्यत्सर्पराज्ञिया
 ऋग्भिर्गार्हपत्यमादधात्यन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो अस्यामेवैनं
 प्रतिष्ठितमा धत्ते यत्त्वा क्रुद्धः परोवपेत्याहापहृत एवास्मै
 तत् पुनस्त्वोद्दीपयामसीत्याह समिन्ध एवैनं यत्ते
 मन्युपरोत्स्येत्याह देवताभिरेव॥१४॥

एन९ सं भरति वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते यो-
 ऽग्निमुद्वासयते बृहस्पतिवत्यर्चोप तिष्ठते ब्रह्म वै देवानां
 बृहस्पतिर्ब्रह्मणैव यज्ञ९ सं दधाति विच्छिन्नं यज्ञ९ समिमं
 दधात्वित्याह संतत्यै विश्वे देवा इह मादयन्तामित्याह
 संतत्यैव यज्ञं देवेभ्योऽनु दिशति सप्त ते अग्ने समिधः सप्त
 जिह्वाः॥१५॥

इत्याह सप्तसप्त वै सप्तधाऽग्नेः प्रियास्तनुवस्ता एवाव

रुन्धे पुनरूर्जा सह रय्येत्यभितः पुरोडाशमाहुती जुहोति
 यजमानमेवोर्जा च रय्या चौभयतः परि गृह्णात्यादित्या वा
 अस्माल्लोकादमुं लोकमायन्तेऽमुष्मिल्लोके व्यतृष्यन्त इमं
 लोकं पुनरभ्यवेत्याग्निमाधायैतान् होमानजुहवुस्त आध्रुवन्
 ते सुवर्गलोकमायन् यः पराचीनं पुनराधेयादग्निमादधीत
 स एतान् होमाञ्जुहयाद्यामेवाऽऽदित्या ऋद्धिमाध्रुवन्
 तामेवध्नोति॥१६॥

एतमेव जिह्वा एतान् पञ्चविंशतिश्च॥४॥ [४]

उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाग्नयै। आरे अस्मे च
 शृण्वते॥ अस्य प्रत्नामनु द्युतं शुक्रं दुदुहे अहयः। पयः
 सहस्रसामृषिम्॥ अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत् पतिः पृथिव्या
 अयम्। अपां रेतांसि जिन्वति॥ अयमिह प्रथमो धायि
 धातृभिर्होता यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यः। यमप्रवानो भृगवो
 विरुरुचुर्वनेषु चित्रं विभुवं विशेविशे॥ उभा वामिन्द्राग्नी
 आहुवध्यै॥१७॥

उभा राधंसः सह मादयध्यै। उभा दाताराविषां
 रयीणामुभा वाजस्य सातयै हुवे वाम्॥ अयं ते

योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः। तं जानन्नग्न आ
 रोहाथा नो वर्धया रयिम्॥ अग्न आयूँषि पवस आ
 सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥ अग्ने पवस्व
 स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम्। दधत्पोषं रयिं॥१८॥

मयि॥ अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्या। आ
 देवान् वक्षि यक्षि च॥ स नः पावक दीदिवोऽग्ने देवाँ
 इहाऽऽवह। उप यज्ञं हविश्च नः॥ अग्निः शुचिव्रततमः
 शुचिर्विप्रः शुचिः कविः। शुची रोचत आहुतः॥ उदग्ने
 शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते। तव ज्योतीँष्यर्चयः॥
 आयुर्दा अग्नेऽस्यायुर्मे॥१९॥

देहि वर्चोदा अग्नेऽसि वर्चो मे देहि तनूपा अग्नेऽसि
 तनुवं मे पाह्यग्ने यन्मे तनुवा ऊनं तन्म आ पृण चित्रावसो
 स्वस्ति ते पारमशीयेन्धानास्त्वा शतं हिमाँ द्युमन्तः
 समिधीमहि वयस्वन्तो वयस्कृतं यशस्वन्तो यशस्कृतं
 सुवीरांसो अदाभ्यम्। अग्ने सपत्नदम्भनं वर्षिष्ठे अधि
 नाके॥ सं त्वमग्ने सूर्यस्य वर्चसाऽगथाः समृषीणाँ स्तुतेन
 सं प्रियेण धाम्ना। त्वमग्ने सूर्यवर्चा असि सं मामायुषा

वर्चसा प्रजया सृज॥२०॥

आहुवध्यै रयिं मे वर्चसा सप्तदश च॥५॥ [५]

सं पश्यामि प्रजा अहमिडप्रजसो मानवीः। सर्वा भवन्तु
नो गृहे॥ अम्भः स्थाम्भो वो भक्षीय महः स्थ महो वो
भक्षीय सहः स्थ सहो वो भक्षीयोजः स्थोजं वो भक्षीय रेवंती
रमध्वमस्मिल्लोक्स्मिन् गोष्ठेस्मिन् क्षयेस्मिन् योनाविहैव
स्तेतो माऽपं गात बह्वीर्मे भूयास्त॥२१॥

सुहितासिं विश्वरूपीरा मोर्जा विशाऽऽगौपत्येना-
ऽऽरायस्पोषेण सहस्रपोषं वः पुष्यासं मयि वो रायः
श्रयन्ताम्॥ उपं त्वाऽग्ने दिवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयम्।
नमो भरन्त एमसि। राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य
दीदिविम्। वर्धमानुस्वे दमे॥ स नः पितेव सूनवेऽग्ने
सूपायनो भव। सचस्वा नः स्वस्तये॥ अग्ने॥२२॥

त्वं नो अन्तमः। उत त्राता शिवो भव वरूथ्यः॥
तं त्वां शोचिष्ठ दीदिवः। सुम्नायं नूनमीमहे सखिभ्यः॥
वसुरग्निर्वसुश्रवाः। अच्छां नक्षि द्युमत्तमो रयिं दाः॥ ऊर्जा वः

पश्याम्यूर्जा मां पश्यत रायस्पोषेण वः पश्यामि रायस्पोषेण
मा पश्यतेडाः स्थ मधुकृतः स्योना माऽऽविंशतेरा मदः।
सहस्रपोषं वः पुष्यासं॥२३॥

मयि वो रायः श्रयन्ताम्॥ तत् संवितुर्वरेण्यं भर्गो
देवस्य धीमहि। धियो यो नः प्रचोदयात्॥ सोमानुं स्वरेणं
कृणुहि ब्रह्मणस्पते। कक्षीवन्तं य औशिजम्॥ कदा चन
स्तरीरसि नेन्द्रं सश्वसि दाशुषे। उपोपेन्नु मघवन् भूय इन्नु
ते दानं देवस्य पृच्यते॥ परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रः सहस्य
धीमहि। धृषद्वर्णं दिवेदिवे भेत्तारं भङ्गुरावतः॥ अग्ने गृहपते
सुगृहपतिरहं त्वया गृहपतिना भूयासः सुगृहपतिर्मया त्वं
गृहपतिना भूयाः शतः हिमास्तामाशिषमा शासे तन्तवे
ज्योतिष्मतीं तामाशिषमा शासेऽमुष्मै ज्योतिष्मतीम्॥२४॥

भूयास्त स्वस्तयेऽग्ने पुष्यासं धृषद्वर्णमेकान्नत्रिंशच्च॥६॥ [६]

अयंज्ञो वा एष योऽसामोपप्रयन्तो अध्वरमित्याह
स्तोममेवास्मै युनक्त्युपेत्याह प्रजा वै पशव उपेमं लोकं
प्रजामेव पशूनिमं लोकमुपैत्यस्य प्रत्नमनुद्युतमित्याह
सुवर्गो वै लोकः प्रत्नः सुवर्गमेव लोकः समारोहत्यग्निर्मूर्धा

दिवः ककुदित्याह मूर्धानम्॥२५॥

एवैनं॑ समा॒नानां॑ करोत्यथो॑ देवलो॒कादेव॑ म॒नुष्यलो॒के
प्रति॑तिष्ठत्ययमिह प्रथ॒मो धा॑यि धा॒तृभि॒रित्या॑ह मुख्य॑मे॒वैनं॑
करोत्यु॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी आ॑हुव॒ध्या इ॒त्याहौ॒जो बल॑मे॒वाव
रुन्धे॒ऽयं ते॒ योनि॑र्ऋ॒त्विय॒ इत्या॑ह प॒शवो॒ वै र॒यिः प॒शूने॒वाव
रुन्धे ष॒ड्भिरु॑प॒ तिष्ठते॒ षड्वै॥२६॥

ऋ॒तव॑ ऋ॒तुष्वे॒व प्रति॑ तिष्ठति ष॒ड्भिरु॑त्तराभि॒रुप॑ तिष्ठते
द्वा॒दश॒ सं प॑द्यन्ते द्वा॒दश॒ मासाः॑ संवत्स॒रः संवत्स॒र ए॒व
प्रति॑ तिष्ठति यथा॒ वै पुरु॑षोऽश्वो॒ गौर्जी॑र्यत्ये॒वम॒ग्निरा॑हि॒तो
जी॑र्यति संवत्स॒रस्य॑ प॒रस्ता॑दाग्निपावमा॒नीभि॒रुप॑ तिष्ठते
पुन॑र्न॒वमे॒वैन॑म॒जरं॑ करोत्यथो॑ पु॒नात्ये॒वोप॑ तिष्ठते॒ योगं॑
ए॒वास्यै॒ष उप॑ तिष्ठते॥२७॥

दमं॑ ए॒वास्यै॒ष उप॑ तिष्ठते या॒ज्ञैवा॒स्यैषो॑प॒ तिष्ठते॒ यथा॒
पापी॑या॒ञ्छ्रेय॑स आ॒हृत्य॑ नम॒स्यति॑ ता॒दृगे॒व तदा॑यु॒र्दा
अ॒ग्नेऽस्या॑यु॒र्मे दे॒हीत्या॑हाऽऽयु॒र्दा ह्ये॒ष वर्चो॑दा अ॒ग्नेऽसि॑
वर्चो॑ मे दे॒हीत्या॑ह वर्चो॑दा ह्ये॒ष त॑नूपा अ॒ग्नेऽसि॑ त॒नुव॑ मे
पा॒हीत्या॑ह॥२८॥

तनूपा ह्येषोऽग्रे यन्मे तनुवा ऊनं तन्म आ पृणेत्याह यन्मे
 प्रजायै पशूनामूनं तन्म आ पूरयेति वावैतदाह चित्रावसो
 स्वस्ति ते पारमशीयेत्याह रात्रिर्वै चित्रावसुरव्युष्ट्यै वा
 एतस्यै पुरा ब्राह्मणा अभेषुर्व्युष्टिमेवाव रुन्ध इन्धानास्त्वा
 शतम्॥ २९॥

हिमा इत्याह शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये
 प्रति तिष्ठत्येषा वै सूर्मी कर्णकावत्येतया ह स्म
 वै देवा असुराणां शततरुहाः स्तृहन्ति यदेतया
 समिधमादधाति वज्रमेवैतच्छतघ्नीं यजमानो भ्रातृव्याय
 प्रहरति स्तृत्या अछम्बद्वारं सं त्वमग्रे सूर्यस्य वर्चसा
 गथा इत्याहैतत्त्वमसीदमहं भूयासमिति वावैतदाह त्वमग्रे
 सूर्यवर्चा असीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते॥ ३०॥

मूर्धानं वै तिष्ठत आह शतमहं षोडश च॥ ७॥ [७]

सं पश्यामि प्रजा अहमित्याह यावन्त एव ग्राम्याः
 पशवस्तानेवाव रुन्धेऽम्भः स्थाम्भो वो भक्षीयेत्याहाम्भो
 ह्येता महः स्थ महो वो भक्षीयेत्याह महो ह्येताः सहः

स्थ॒ सहो॑ वो भक्षी॒येत्या॑ह॒ सहो॑ ह्ये॒ता ऊ॒र्ज॒स्थोर्ज॑ वो
भक्षी॒येति॑ ॥ ३१ ॥

आ॒होर्जो॑ ह्ये॒ता रे॒वती॑ रम॒ध्वमि॒त्याह॑ प॒शवो॑ वै रे॒वतीः॑
प॒शूने॒वात्मन्॑ रमयत इ॒हैव॑ स्ते॒तो माऽप॑ गा॒तेत्या॑ह ध्रु॒वा
ए॒वैना॒ अन॑पगाः कुरुत इष्टक॒चिद्वा॑ अ॒न्योऽग्निः॑ प॒शुचि॑दन्यः
स॒हि॒तासि॑ विश्वरू॒पीरिति॑ व॒त्सम॑भि मृ॒शत्यु॑पै॒वैनं॑ धत्ते
पशु॒चित॑मेनं कुरुते प्र॥ ३२ ॥

वा ए॒षोऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वते॒ य आ॑ह॒वनी॑यमुप॒तिष्ठ॑ते
गा॒र्ह॒पत्य॑मुप॒ तिष्ठ॑तेऽस्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति॒ तिष्ठ॑त्यथो
गा॒र्ह॒पत्या॑यैव नि ह॒ते गा॑य॒त्रीभि॑रुप॒ तिष्ठ॑ते तेजो॒ वै
गा॑य॒त्री तेज॑ ए॒वात्मन्॑ ध॒त्तेऽथो॑ यदे॒तं तृ॒चम॑न्वाह॒ सन्त॑त्यै
गा॒र्ह॒पत्यं॑ वा अनु॒ द्वि॒पादो॑ वी॒राः प्र॑जायन्ते॒ य ए॒वं वि॒द्वान्
द्वि॒पदा॑भिर्गा॒र्ह॒पत्य॑मुप॒तिष्ठ॑ते ॥ ३३ ॥

आऽस्य॑ वी॒रो जा॑यत ऊ॒र्जा वः॑ प॒श्याम्यूर्जा॑ मां
प॒श्य॒तेत्या॑हाऽऽशिष॑मे॒वैता॑मा शा॒स्ते तत्स॑वि॒तुर्वरे॑ण्यमि॒त्याह॑
प्रसू॑त्यै सो॒मान्ऽस्व॑र॒णमि॒त्याह॑ सोम॑पी॒थमे॒वाव॑ रुन्धे
कृ॒णु॒हि ब्र॑ह्मणस्प॒त् इत्या॑ह ब्रह्मव॑र्च॒समे॒वाव॑ रुन्धे क॒दा च॒न

स्त॒रीर॒सीत्या॑ह न स्त॒रीः रात्रिं॑ वसति॥३४॥

य ए॒वं वि॒द्वान॒ग्निमु॑प॒तिष्ठ॑ते परि॑ त्वाग्ने॒ पुरं॑
व॒यमित्या॑ह परि॒धिमे॒वैतं॑ परि॑ दधा॒त्यस्क॑न्दा॒याग्ने॑
गृह॑प॒त इत्या॑ह यथा॒यजुरे॑वैतच्छ्रु॒तः हिमा॒ इत्या॑ह
श॒तं त्वा॑ हेम॒न्तानि॑न्धिषी॒येति॑ वावैतदा॑ह पु॒त्रस्य॑ नाम
गृह्णा॒त्यन्ना॒दमे॒वैनं॑ करोति॒ तामा॑शिष॒मा शा॑से तन्त॒वे
ज्योति॑ष्मती॒मिति॑ ब्रूया॒द्यस्य॑ पु॒त्रोऽजा॑तः स्यात्ते॒जस्व्ये॑वास्य
ब्रह्म॑वर्च॒सी पु॒त्रो जा॑यते तामा॑शिष॒मा शा॑सेऽमुष्मे
ज्योति॑ष्मती॒मिति॑ ब्रूया॒द्यस्य॑ पु॒त्रो जा॑तः स्यात् तेजं
ए॒वास्मिन्॑ ब्रह्मवर्च॒सं द॑धाति॥३५॥

ऊ॒र्जं वो भक्षी॑येति॒ प्र गार्ह॑पत्यमु॒पतिष्ठ॑ते वसति॒ ज्योति॑ष्मती॒मेका॒त्रिंशच्च॑॥८॥-[८]

अ॒ग्नि॒होत्रं॑ जु॒होति॑ यदे॒व किं॑ च॒ यज॑मानस्य॒ स्वं
तस्यै॒व तद्रेतः॑ सि॒ञ्चति॑ प्र॒जन॑ने प्र॒जन॑नः॒ हि वा
अ॒ग्निरथौष॑धी॒रन्त॑गता दहति॒ तास्ततो॑ भूय॑सीः प्रजा॑यन्ते
यत्सा॒यं जु॒होति॑ रेत॑ ए॒व तत्सि॑ञ्चति॒ प्रैव प्रा॑त॒स्तने॑न जनयति॒
तद्रेतः॑ सि॒क्तं न त्वष्ट्रा॑ऽवि॒कृतं॑ प्रजा॑यते याव॒च्छो वै रेतः॑सः
सि॒क्तस्य॑॥३६॥

त्वष्टा रूपाणि विकरोति तावच्छो वै तत्प्रजायत एष वै
 दैव्यस्त्वष्टा यो यजते बह्वीभिरुप तिष्ठते रेतंस एव सिक्तस्य
 बहुशो रूपाणि वि करोति स प्रैव जायते श्वःश्वो भूयान् भवति
 य एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठतेऽहर्देवानामासीद्रात्रिरसुराणां ते-
 ऽसुरा यद्देवानां वित्तं वेद्यमासीत्तेन सह॥३७॥

रात्रिं प्राविशन् ते देवा हीना अमन्यन्त तैऽपश्यन्नाग्नेयी
 रात्रिराग्नेयाः पशवं इममेवाग्निं स्तवाम स नः स्तुतः
 पशून् पुनर्दास्यतीति तैऽग्निमस्तुवन्त्स एभ्यः स्तुतो रात्रिया
 अध्यहरभि पशून्निर्गर्जत् ते देवाः पशून् वित्वा कामां
 अकुर्वत् य एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते पशुमान् भवति॥३८॥

आदित्यो वा अस्माल्लोकादमुं लोकमेत् सोऽमुं
 लोकं गत्वा पुनरिमं लोकमभ्यध्यायत् स इमं लोकमागत्य
 मृत्योरबिभेन्मृत्युसंयुत इव ह्ययं लोकः सोऽमन्यतेममेवाग्निं
 स्तवानि स मां स्तुतः सुवर्गं लोकं गमयिष्यतीति सो-
 ऽग्निमस्तौत् स एनं स्तुतः सुवर्गं लोकमगमयद्यः॥३९॥

एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते सुवर्गमेव लोकमेति
 सर्वमायुरेत्यभि वा एषोऽग्नी आ रोहति य एनावुपतिष्ठते

यथा खलु वै श्रेयान्भ्यारूढः कामयते तथा करोति नक्तमुप
तिष्ठते न प्रातः स० हि नक्तं व्रतानि सृज्यन्ते सह श्रेयाश्च
पापीयाश्चासाते ज्योतिर्वा अग्निस्तमो रात्रिर्यत्॥४०॥

नक्तमुपतिष्ठते ज्योतिषैव तमस्तरत्युपस्थेयोऽग्नी ३
नोपस्थेया ३ इत्याहुर्मनुष्यायेन्वै योऽहरहराहृत्याथैनं
याचति स इन्वै तमुपाच्छृत्यथ को देवानहरहर्याचिष्यतीति
तस्मान्नोपस्थेयोऽथो खल्वाहुराशिषे वै कं यजमानो यजत
इत्येषा खलु वै॥४१॥

आहिताग्रेराशीर्यदग्निमुपतिष्ठते तस्मादुपस्थेयः
प्रजापतिः पशूनसृजत ते सृष्टा अहोरात्रे प्राविशन्
ताञ्छन्दोभिरन्वविन्दद्यच्छन्दोभिरुपतिष्ठते स्वमेव
तदन्विच्छति न तत्र जाम्यस्तीत्याहुर्योऽहरहरुपतिष्ठत
इति यो वा अग्निं प्रत्यङ्मुपतिष्ठते प्रत्येनमोषति यः पराङ्
विष्वङ् प्रजया पशुभिरेति क्वातिर्यङ्गिवोपं तिष्ठेत नैनं
प्रत्योषति न विष्वङ् प्रजया पशुभिरेति॥४२॥

सिक्तस्य सह भवति यो यत्खलु वै पशुभिस्त्रयोदश च॥१॥ [१]

मम नाम प्रथमं जातवेदः पिता माता च दधतुर्यदग्रे। तत्त्वं

बिभृहि पुनरा मदैतोस्तवाहं नाम बिभराण्यग्रे॥ मम नाम त्वं
च जातवेदो वासंसी इव विवसानौ ये चरावः। आयुषे त्वं
जीवसे वयं यथायथं वि परि दधावहे पुनस्ते॥ नमोऽग्नये-
ऽप्रतिविद्धाय नमोऽनाधृष्टाय नमः सम्राजे। अषाढः॥४३॥

अग्निर्बृहद्वया विश्वजित्सहन्त्यः श्रेष्ठो गन्धर्वः॥ त्वत्पितारो
अग्रे देवास्त्वामाहुतयस्त्वद्विवाचनाः। सं मामायुषा
सं गौपत्येन सुहिते मा धाः॥ अयमग्निः श्रेष्ठतमोऽयं
भगवत्तमोऽयं सहस्रसातमः। अस्मा अस्तु सुवीर्यम्॥
मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधातु।
या इष्टा उषसो निमृचश्च ताः सं दधामि हविषा घृतेन॥
पर्यस्वतीरोषधयः॥४४॥

पर्यस्वद्वीरुधां पर्यः। अपां पर्यसो यत्पयस्तेन मामिन्द्र
सं सृज॥ अग्रे व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छकेयं तन्मे
राध्यताम्॥ अग्निं होतारमिह तं हुवे देवान् यज्ञियानिह
यान् हवामहे॥ आ यन्तु देवाः सुमनस्यमाना वियन्तु देवा
हविषो मे अस्य॥ कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तु यानि घर्मे
कृपालान्युपचिन्वन्ति॥४५॥

वेधसः। पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू विमुञ्चताम्॥

अभिन्नो घर्मो जीरदानुर्यतु आत्तस्तदङ्गन् पुनः। इध्मो
वेदिः परिधयश्च सर्वे यज्ञस्याऽऽयुरनु सं चरन्ति॥
त्रयस्त्रिंशत्तन्तवो ये वितन्त्रिरे य इमं यज्ञं स्वधया ददन्ते
तेषां छिन्नं प्रत्येतद्दधामि स्वाहा घर्मो देवा अर्प्येतु॥४६॥

अषाढ ओषधय उपचिन्वन्ति पञ्चचत्वारिंशच्च॥१०॥ [१०]

वैश्वानरो न ऊत्याऽऽप्र यातु परावतः। अग्निरुक्थेन
वाहसा॥ ऋतावानं वैश्वानरमृतस्य ज्योतिषस्पतिम्।
अजस्रं घर्ममीमहे॥ वैश्वानरस्य दंसनाभ्यो बृहदरिणादेकः
स्वपस्यया कविः। उभा पितरा महयन्नजायताग्निर्द्यावापृथिवी
भूरिरेतसा॥ पृष्ठो दिवि पृष्ठो अग्निः पृथिव्यां पृष्ठो विश्वा
ओषधीरा विवेश। वैश्वानरः सहसा पृष्ठो अग्निः स नो दिवा
सः॥४७॥

रिषः पातु नक्तम्॥ जातो यदग्ने भुवना व्यख्यः पशुं न
गोपा इर्यः परिज्मा। वैश्वानर ब्रह्मणे विन्द गातुं यूयं पात
स्वस्तिभिः सदा नः॥ त्वमग्ने शोचिषा शोशुचान आ रोदसी
अपृणा जायमानः। त्वं देवा अग्निशस्तेरमुश्चो वैश्वानर
जातवेदो महित्वा॥ अस्माकमग्ने मघवत्सु धारयानामि

क्षत्रम॒जरं॑ सु॒वीर्य॑म्। व॒यं ज॑येम श॒तिनं॑ सह॒स्रिणं॑
वैश्वान॑र॥४८॥

वाज॑म॒ग्रे तवो॑तिभिः॥ वै॒श्वान॒रस्य॑ सु॒म॒तौ स्या॑म
राजा॒ हि॒कं भुव॑नानामभि॒श्रीः। इ॒तो जा॒तो वि॒श्वमि॑दं
वि च॑ष्टे वैश्वान॒रो य॑तते॒ सूर्ये॑ण॥ अ॒व ते॒ हेडो॑ वरुण॒
नमो॑भि॒रव॑ य॒ज्ञेभि॑रीमहे ह॒विर्भिः॑। क्षय॑न्न॒स्मभ्य॑मसुर
प्रचे॑तो॒ राज॒न्नेना॑सि शि॒श्रथः॑ कृ॒तानि॑॥ उ॒दुत्त॑मं
वरु॑ण॒ पाश॑म॒स्मदवा॑धु॒मं वि म॑ध्य॒मं श्र॑थाय। अथा॑
व॒यमा॑दित्य॥४९॥

व्र॒ते तवा॑ना॒गसो॒ अदि॑तये स्याम॥ द॒धि॒क्राव्णो॑ अकारिषं
जि॒ष्णोर॑श्व॒स्य वा॒जिनः॑॥ सु॒र॒भि नो॒ मुखा॑ क॒रत् प्र ण॑
आयू॑षि तारिषत्॥ आ द॒धि॒क्राः शव॑सा॒ पञ्च॑ कृ॒ष्टीः सूर्य॑
इ॒व ज्योति॑षा॒ऽपस्त॑तान। स॒ह॒स्र॒साः श॑त॒सा वा॒ज्य॑र्वा पृण॒क्तु
मध्वा॑ स॒मि॒मा वचा॑सि॥ अ॒ग्नि॒र्मूर्धा॑ भुवः। मरु॑तो॒ यद्ध॑ वो
दि॒वः सु॑म्रा॒यन्तो॒ हवा॑महे। आ तू नः॑॥५०॥

उप॑ गन्त॒न॥ या वः॑ शर्म॑ शश॒मानाय॑ सन्ति॑
त्रि॒धातू॑नि दा॒शुषे॑ यच्छ॒ताधि॑। अ॒स्मभ्य॑ ता॒नि मरु॑तो

वि यन्त रयिं नो धत्त वृषणः सुवीरम्॥ अदितिर्न
 उरुष्यत्वदितिः शर्म यच्छतु। अदितिः पात्वहंसः॥
 महीम् षु मातरं सुव्रतानामृतस्य पत्नीमवसे हुवेम।
 तुविक्षत्रामजरन्तीमुरूचीं सुशर्माणमदितिं सुप्रणीतिम्॥
 सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहसं सुशर्माणमदितिं
 सुप्रणीतिम्। दैवीं नावं स्वरित्रामनागसमस्रवन्तीमा
 रुहेमा स्वस्तये॥ इमां सु नावमाऽरुहं शतारित्रां
 शतस्फ्याम्। अच्छिद्रां पारयिष्णुम्॥५१॥

दिवा स संहस्त्रिणं वैश्वानराऽऽदित्य तू नोऽनेहसं सुशर्माणमेकात्रविंशतिश्च॥११॥ [११]

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे षष्ठप्रश्नप्रारम्भः। हरिः
 ओम्। सं त्वां सिञ्चामि यजुषा प्रजामायुर्धनं च।
 बृहस्पतिप्रसूतो यजमान इह मा रिषत्॥ आज्यमसि
 सत्यमसि सत्यस्याध्यक्षमसि हविरसि वैश्वानरं
 वैश्वदेवमुत्पूतशुष्मं सत्यौजाः सहोऽसि सहमानमसि

सह॑स्वारा॑तीः सह॑स्वारा॑तीय॑तः सह॑स्व॒ पृ॒त॒नाः सह॑स्व
पृ॒त॒न्य॑तः। सह॑स्र॒वीर्य॑मसि॒ तन्मा॑ जि॒न्वाऽऽज्य॑स्याऽ-
ऽज्य॑मसि॒ स॒त्यस्य॑ स॒त्यम॑सि॒ स॒त्यायुः॑॥१॥

अ॒सि स॒त्यशु॑ष्ममसि॒ स॒त्येन॑ त्वाऽभि॒ घा॑रयामि॒ तस्य॑ ते
भक्षी॑य पञ्चा॒नां त्वा॒ वाता॑नां य॒न्त्राय॑ ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि पञ्चा॒नां
त्व॑र्त॒नां य॒न्त्राय॑ ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि पञ्चा॒नां त्वा॑ दि॒शां य॒न्त्राय॑
ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि पञ्चा॒नां त्वा॑ पञ्च॒ज॒नाना॑ य॒न्त्राय॑ ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि
च॒रोस्त्वा॒ पञ्च॑बिलस्य य॒न्त्राय॑ ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि ब्रह्म॑णस्त्वा
तेज॑से य॒न्त्राय॑ ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि क्ष॒त्रस्य॒ त्वौज॑से य॒न्त्राय॑॥२॥

ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि वि॒शे त्वा॑ य॒न्त्राय॑ ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि सु॒वीर्या॑य
त्वा गृह्णामि सु॒प्रजा॑स्त्वाय॒ त्वा गृह्णामि रा॒यस्पोषा॑य
त्वा गृह्णामि ब्रह्म॑वर्च॒साय॑ त्वा गृह्णामि भू॒रस्मा॑कः
ह॒विर्दे॒वाना॑मा॒शिषो॑ यज॑मानस्य दे॒वाना॑ त्वा दे॒वता॑भ्यो
गृह्णामि का॒माय॑ त्वा गृह्णामि॥३॥

स॒त्यायु॑रोज॑से य॒न्त्राय॒ त्रय॑स्त्रि॒शब्द॑॥१॥ [१]

ध्रु॒वोऽसि॑ ध्रु॒वोऽह॑ः स॑जा॒तेषु॑ भू॒यासं॑ धी॒रश्चे॑ता
वसु॑विदु॒ग्रोऽस्यु॒ग्रोऽह॑ः स॑जा॒तेषु॑ भू॒यासमु॒ग्रश्चे॑ता

वसुविदभिभूरस्यभिभूरह९ संजातेषु भूयासमभिभूश्चेत्ता
 वसुविद्युनज्मि त्वा ब्रह्मणा दैव्येन हव्यायास्मै वोढवे
 जातवेदः। इन्धानास्त्वा सुप्रजसः सुवीरा ज्योग्जीवेम
 बलिहृतो वयं ते॥ यन्मे अग्ने अस्य यज्ञस्य रिष्यात्॥४॥

यद्वा स्कन्दादाज्यस्योत विष्णो। तेन हन्मि सपत्नं
 दुर्मरायुमैनं दधामि निर्ऋत्या उपस्थे। भूर्भुवः सुवरुच्छुष्मो
 अग्ने यजमानायैधि निशुष्मो अभिदासंते। अग्ने देवेद्ध
 मन्विद्ध मन्द्रजिह्वामर्त्यस्य ते होतर्मूर्धन्ना जिघर्मि
 रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय मनोऽसि प्राजापत्यं
 मनसा मा भूतेनाऽऽविश वागस्यैन्द्री सपत्नक्षयणी॥५॥

वाचा मैन्द्रियेणाऽऽविश वसन्तमृतूनां प्रीणामि स मां
 प्रीतः प्रीणातु ग्रीष्ममृतूनां प्रीणामि स मां प्रीतः प्रीणातु
 वरुषा ऋतूनां प्रीणामि ता मां प्रीताः प्रीणन्तु शरदमृतूनां
 प्रीणामि सा मां प्रीता प्रीणातु हेमन्तशिशिरावृतूनां प्रीणामि
 तौ मां प्रीतौ प्रीणीतामग्नीषोमयोरहं दैवयज्यया चक्षुष्मान्
 भूयासमग्नेरहं दैवयज्ययान्नादो भूयासं॥६॥

दधिंरस्यदब्धो भूयासममुं दमेयमग्नीषोमयोरहं

दैवयज्यया वृत्रहा भूयासमिन्द्राग्रियोरहं दैवयज्ययैन्द्रियाव्यन्त्राद
 भूयासमिन्द्रस्याहं दैवयज्ययैन्द्रियावी भूयासं महेन्द्रस्याहं
 दैवयज्यया जेमानं महिमानं गमेयमग्नेः स्विष्टकृतोऽहं
 दैवयज्ययाऽऽयुष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयम्॥ ७ ॥

रिष्यात् सपत्नक्षयण्यन्त्रादो भूयासः पद्विंशच्च॥ २॥ [२]

अग्निर्मा दुरिष्ठात् पातु सविताऽघशः साद्यो मेऽन्ति दूरै-
 ऽरातीयति तमेतेन जेषः सुरूपवर्षवर्ण एहीमान् भद्रान्
 दुर्याः अभ्येहि मामनुव्रता न्यु शीर्षाणि मृद्वमिड एह्यदित
 एहि सरस्वत्येहि रन्तिरसि रमन्तिरसि सूनर्यसि जुष्टे जुष्टिं
 तेऽशीयोपहूत उपहवं॥ ८ ॥

तेऽशीय सा मे सत्याशीरस्य यज्ञस्य भूयादरेडता
 मनसा तच्छकेयं यज्ञो दिवः रोहतु यज्ञो दिवं गच्छतु यो
 दैवयानः पन्थास्तेन यज्ञो देवाः अप्येत्वस्मास्विन्द्र इन्द्रियं
 दधात्वस्मान्नाय उत यज्ञाः सचन्तामस्मासु सन्त्वाशिषः
 सा नः प्रिया सुप्रतूर्तिर्मघोनी जुष्टिरसि जुषस्व नो जुष्टा
 नः॥ ९ ॥

असि जुष्टिं ते गमेयं मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं

य॒ज्ञं॑ स॒मि॒मं द॑धातु। बृ॒ह॒स्प॒ति॒स्त॒नु॒ता॒मि॒मं नो॒ वि॒श्वे दे॒वा
इ॒ह मा॑दयन्ताम्॥ ब्र॒ध्न॒ पि॒न्वे॒स्व द॑दंतो मे॒ मा क्षा॑यि कुर्व॒तो मे॒
मो॒प॑दसत् प्र॒जाप॑तेर्भा॒गोऽस्य॑ूर्ज॒स्वान् प॑य॒स्वान् प्रा॑णापा॒नौ मे॑
पा॒हि स॒मा॒न॒व्या॒नौ मे॑ पा॒ह्यु॒दा॒न॒व्या॒नौ मे॑ पा॒ह्यक्षि॑तो॒ऽस्य॑क्षित्यै
त्वा॒ मा मे॑ क्षे॒ष्टा अ॒मु॒त्रा॒मुष्मि॑न् लो॒के॥१०॥

उ॒प॒ह॒वं जु॑ष्टां नस्त्वा॒ षट् च॑॥३॥ [३]

ब॒र्हि॒षोऽहं॑ दे॒वय॑ज्यया॑ प्र॒जावा॑न् भू॒यासं॑ नरा॒शं॑ स॒स्याहं॑
दे॒वय॑ज्यया॑ पशु॒मान् भू॑यासम॒ग्नेः स्वि॑ष्ट॒कृ॒तोऽहं॑ दे॒वय॑ज्यया॒
ऽऽयु॑ष्मान् य॒ज्ञेन॑ प्र॒ति॒ष्ठां ग॑मेयम॒ग्नेर॒हमु॑ज्जि॒तिम॑नू॒ज्जेष॑
सोम॑स्या॒हमु॑ज्जि॒तिम॑नू॒ज्जेष॑म॒ग्नेर॒हमु॑ज्जि॒तिम॑नू॒ज्जेष॑म॒ग्नीषो॑म॒यो॒र॒हमु॑
मनू॒ज्जेष॑मिन्द्र॑स्या॒हम्॥११॥

उ॒ज्जि॒तिम॑नू॒ज्जेष॑म॒हेन्द्र॑स्या॒हमु॑ज्जि॒तिम॑नू॒ज्जेष॑म॒ग्नेः स्वि॑ष्ट॒कृ॒तो॒
ऽह॑मु॒ज्जि॒तिम॑नू॒ज्जेष॑ वाज॑स्य॒ मा प्र॑स॒वेनो॑द्वा॒भे॒णोद॑ग्रभीत्।
अथा॑ स॒प॒त्नां॑ इन्द्रो॑ मे नि॒ग्राभे॑णाध॒रां अ॑कः॥ उ॒द्वाभं॑
च॑ नि॒ग्राभं॑ च॒ ब्र॒ह्म दे॒वा अ॑वीवृधन्। अथा॑ स॒प॒त्नानि॑न्द्रा॒ग्नी
मे॑ विषू॒चीना॒न्व्य॑स्यताम्॥ ए॒मा अ॑गमन्ना॒शिषो॑ दोह॑कामा॒
इन्द्र॑वन्तः॥१२॥

वनामहे धुक्षीमहिं प्रजामिषम्॥ रोहितेन त्वाऽग्निर्देवतां
 गमयतु हरिभ्यां त्वेन्द्रो देवतां गमयत्वेतशेन त्वा सूर्यो
 देवतां गमयतु वि ते मुञ्चामि रशना वि रश्मीन् वि योक्रा
 यानि परिचर्तनानि धत्तादस्मासु द्रविणं यच्च भद्रं प्र णो
 ब्रूताद्वागधान् देवतासु॥ विष्णोः शंयोरहं देवयज्यया यज्ञेन
 प्रतिष्ठां गमेयं सोमस्याहं देवयज्यया॥१३॥

सुरेता रेतो धिषीय त्वष्टुरहं देवयज्यया पशूनां
 रूपं पुषेयं देवानां पत्नीरग्निर्गृहपतिर्यज्ञस्य मिथुनं तयोरहं
 देवयज्यया मिथुनेन प्र भूयासं वेदोऽसि वित्तिरसि विदेय
 कर्मासि करुणमसि क्रियासं सनिरसि सनितासि सनेयं
 घृतवन्तं कुलायिनं रायस्पोषं सहस्रिणं वेदो ददातु
 वाजिनम्॥१४॥

इन्द्रस्याहमिन्द्रवन्तः सोमस्याहं देवयज्यया चतुश्चत्वारिंशच्च॥४॥ [४]

आ प्यायतां ध्रुवा घृतेन यज्ञयज्ञं प्रति देवयज्यः।
 सूर्याया ऊधोऽदित्या उपस्थ उरुधारा पृथिवी यज्ञे
 अस्मिन्॥ प्रजापतेर्विभान्नाम लोकस्तस्मिंस्त्वा दधामि

स॒ह यज॑मानेन॒ सद॑सि॒ सन्मे॑ भूयाः॒ सर्व॑मसि॒ सर्वं॑ मे भूयाः॒
 पूर्ण॑मसि॒ पूर्णं॑ मे॒ भूया॒ अक्षि॑तमसि॒ मा मे॑ क्षेष्ठाः॒ प्राच्या॑
 दि॒शि दे॒वा ऋ॒त्विजो॑ मार्जयन्तां॒ दक्षि॑णायां॥१५॥

दि॒शि मासाः॑ पि॒तरो॑ मार्जयन्तां॒ प्र॒तीच्या॑ दि॒शि गृ॒हाः
 प॒शवो॑ मार्जयन्तामु॒दीच्या॑ दि॒श्याप॒ ओष॑धयो॒ वन॒स्पत॑यो
 मार्जयन्तामु॒र्ध्वाया॑ दि॒शि य॒ज्ञः स॑वत्स॒रो य॒ज्ञप॑तिर्मार्जयन्तां॒
 विष्णोः॒ क्रमो॑ऽस्यभिमाति॒हा गा॑य॒त्रेण॒ छन्द॑सा पृथि॒वीमनु॑
 वि क्र॑मे॒ निर्भ॑क्तः स यं द्वि॒ष्मो विष्णोः॒ क्रमो॑ऽस्यभि॒शस्ति॒हा
 त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑साऽन्तरि॒क्षमनु॑ वि क्र॑मे॒ निर्भ॑क्तः स यं द्वि॒ष्मो
 विष्णोः॒ क्रमो॑ऽस्यरातीय॒तो ह॒न्ता जा॑ग॒तेन॒ छन्द॑सा दि॒वमनु॑
 वि क्र॑मे॒ निर्भ॑क्तः स यं द्वि॒ष्मो विष्णोः॒ क्रमो॑ऽसि शत्रूय॒तो
 ह॒न्ताऽऽनु॑ष्टुभेन॒ छन्द॑सा दि॒शोऽनु॑ वि क्र॑मे॒ निर्भ॑क्तः स यं
 द्वि॒ष्मः॥१६॥

दक्षिणायां द्विष्मो विष्णोरेकान्नत्रि॒शब्द॑॥५॥ [५]

अ॒गन्म॑ सु॒वः सु॒व॑रगन्म॒ स॒दृश॑स्ते॒ मा छि॑त्सि॒ यत्ते॒
 तप॑स्तस्मै॒ ते॒ माऽऽवृ॑क्षि॒ सुभू॑रसि॒ श्रेष्ठो॑ रश्मी॒नामा॑यु॒र्धा

अस्यायुर्मे धेहि वर्चोधा असि वर्चो मयि धेहीदमहममुं
 भ्रातृव्यमाभ्यो दिग्भ्योऽस्यै दिवोऽस्मादन्तरिक्षादस्यै पृथिव्या
 अस्मादन्नाद्यान्निर्भजामि निर्भक्तः स यं द्विष्मः॥१७॥

सं ज्योतिषाऽभूवमैन्द्रीमावृतमन्वावर्ते समहं प्रजया सं
 मया प्रजा समहं रायस्पोषेण सं मया रायस्पोषः समिद्धो
 अग्ने मे दीदिहि समेद्धा ते अग्ने दीद्यासं वसुमान् यज्ञो
 वसीयान् भूयासमग्र आयूँषि पवस आ सुवोर्जमिषं च
 नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥ अग्ने पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः
 सुवीर्यम्॥१८॥

दधत् पोषं रुयि मयि। अग्ने गृहपते सुगृहपतिरहं
 त्वया गृहपतिना भूयासं सुगृहपतिर्मया त्वं गृहपतिना
 भूयाः शतं हिमास्तामाशिषमा शासे तन्तवे ज्योतिष्मतीं
 तामाशिषमाशासेऽमुष्मै ज्योतिष्मतीं कस्त्वा युनक्ति स त्वा
 विमुञ्चत्वग्ने व्रतपते व्रतमचारिषं तदशकं तन्मेऽराधि यज्ञो
 बभूव स आ॥१९॥

बभूव स प्र जज्ञे स वावृधे। स देवानामधिपतिर्बभूव
 सो अस्मां अधिपतीन् करोतु वयं स्याम पतयो

रयीणाम्॥ गोमां॑ अ॒ग्नेऽवि॑मां॑ अ॒श्वी य॒ज्ञो नृ॒वत्सं॑खा
सद॑मिदं प्रमृष्यः। इडा॑वां॑ ए॒षो अंसु॑र प्र॒जावा॑न् दी॒र्घो र॒यिः
पृथु॑बुधः स॒भावान्॑॥२०॥

द्विष्मः सुवीर्यं॑ स आ पञ्च॑त्रिंशच्च॥६॥ [६]

यथा॒ वै संमृत॑सो॒मा ए॒वं वा ए॒ते संमृत॑य॒ज्ञा
यद॑र॒शपूर्ण॑मा॒सौ कस्य॑ वाहं दे॒वा य॒ज्ञमा॑ गच्छ॑न्ति॒ कस्य॑ वा
न ब॑हूनां यज॑मानानां॒ यो वै दे॒वताः पूर्वं॑ परिगृ॒ह्णाति॑ स ए॒नाः
श्वो भू॑ते य॑जत ए॒तद्वै दे॒वाना॑मा॒यत॑नं॒ यदा॑हव॒नीयो॑ऽन्त॒राग्नी
प॑शूनां गार्ह॑पत्यो मनु॒ष्या॑णामन्वाहार्य॑पचनः पित॒ृणाम॑ग्निं
गृ॑ह्णाति॒ स्व ए॒वाय॑तने दे॒वताः परि॑॥२१॥

गृ॒ह्णाति॑ ताः श्वो भू॑ते य॑जते व्र॒तेन॒ वै मे॒ध्यो-
ऽग्नि॑व्र॒तप॑तिर्ब्राह्म॒णो व्र॑त॒भृद् व्र॑तमु॒पैष्यन् ब्रू॑याद॒ग्ने व्र॑तपते
व्र॑तं च॑रिष्यामीत्य॒ग्निर्वै दे॒वानां॑ व्र॒तप॑तिस्तस्मा॑ ए॒व
प्र॑तिप्रोच्य॑ व्र॒तमा॑ल॒भते ब॒र्हिषा॑ पूर्ण॑मा॒से व्र॑तमु॒पैति
व॒त्सैर॑मावा॒स्याया॑मे॒तद्धो॑तयो॒राय॑त॒नमु॒पस्ती॑र्यः पूर्वंश्चा॒ग्निर॑प॒रश्चे॒त्

इ॒त्वा उप॑स्तीर्णमिच्छ॑न्ति॒ किमु॑ दे॒वा येषां॑ नवा॑वसान॒मुपा॑स्मि
य॒क्ष्यमा॑णे दे॒वता॑ वसन्ति॒ य ए॒वं वि॒द्वान॒ग्निमु॑पस्तृ॒णाति॑

यजमानेन ग्राम्याश्च पशवोऽवरुध्या आरण्याश्चेत्याहुर्यद्ग्राम्यानुप-
तेन ग्राम्यानव रुन्धे यदारण्यस्याश्जाति तेनारण्यान्
यदनाश्वानुपवसेत् पितृदेवत्यः स्यादारण्यस्याश्जातीन्द्रियं॥ २३॥

वा आरण्यमिन्द्रियमेवाऽऽत्मन् धत्ते यदनाश्वानुपवसेत्
क्षोधुकः स्याद्यदशजीयाद्रुद्रोऽस्य पशूनभिमन्येतापोऽश्जाति
तन्नेवाशितं नेवानशितं न क्षोधुको भवति नास्य रुद्रः
पशूनभि मन्यते वज्रो वै यज्ञः क्षुत्खलु वै मनुष्यस्य
भ्रातृव्यो यदनाश्वानुपवसति वज्रेणैव साक्षात्क्षुधं भ्रातृव्यं
हन्ति॥ २४॥

परि मनुष्या इन्द्रियं साक्षात् त्रीणि च॥ ७॥ [७]

यो वै श्रद्धामनारभ्य यज्ञेन यजते नास्येष्टाय श्रद्धधतेऽपः
प्र णयति श्रद्धा वा आपः श्रद्धामेवाऽऽरभ्य यज्ञेन यजत
उभयेऽस्य देवमनुष्या इष्टाय श्रद्धधते तदाहुरति वा एता
वर्त्रन्नेदन्त्यति वाचं मनो वावैता नाति नेदन्तीति मनसा प्र
णयतीयं वै मनः॥ २५॥

अनयैवेनाः प्र णयत्यस्कन्नहविर्भवति य एवं वेद
यज्ञायुधानि संभरति यज्ञो वै यज्ञायुधानि यज्ञमेव

तत्संभरति॑ यदेकमेकं॑ संभरे॑त् पितृदेव॒त्यानि॑ स्युर्यत्
 सह॑ सर्वाणि॑ मानुषाणि॑ द्वेद्वे संभरति॑ याज्यानुवाक्योरे॒व
 रूपं॑ करोत्यथो॑ मिथुनमे॒व यो वै दश॑ यज्ञायुधानि॑ वेदं
 मुखतो॑ऽस्य य॒ज्ञः कल्पते॑ स्फ्यः॥२६॥

च॒ क॒पाला॑नि चाग्निहोत्रहव॑णी च॒ शूर्पं॑ च कृष्णाजि॒नं
 च॒ श॒म्यां चो॒लूख॑लं च॒ मुस॑लं च दृष॒च्चोप॑ला चै॒तानि॑ वै
 दश॑ यज्ञायुधानि॑ य ए॒वं वेदं॑ मुखतो॑ऽस्य य॒ज्ञः कल्पते॑
 यो वै दे॒वेभ्यः॑ प्रति॒प्रोच्य॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑ते जुषन्ते॑ऽस्य दे॒वा
 ह॒व्यः॑ ह॒विर्नि॑रुप्यमाणम॒भि मन्त्र॑येता॒ग्निः॑ होतारमि॒ह तः॑
 ह॒व इति॑॥२७॥

दे॒वेभ्य॑ ए॒व प्र॑ति॒प्रोच्य॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑ते जुषन्ते॑ऽस्य दे॒वा
 ह॒व्यमेष॑ वै य॒ज्ञस्य॑ ग्रहो॑ गृही॒त्वैव॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑ते तदु॒दित्वा॑ वाचं
 यच्छ॑ति य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्या अथो॑ मन॑सा वै प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञम॑तनु॒त
 मन॑सै॒व तद्य॒ज्ञं त॑नुते॒ रक्ष॑सामन॑न्ववचाराय॒ यो वै य॒ज्ञं
 योग॑ आग॑ते यु॒नक्ति॑ यु॒क्ते यु॒ञ्जानेषु॑ कस्त्वा॑ यु॒नक्ति॑ स त्वा॑
 यु॒नक्तित्या॑ह प्र॒जाप॑तिर्वै कः प्र॒जाप॑तिनै॒वैनं॑ यु॒नक्ति॑ यु॒क्ते
 यु॒ञ्जानेषु॑॥२८॥

वै मनः स्फ्य इति युनक्तेकादश च॥८॥ [८]

प्रजापतिर्यज्ञानसृजताग्निहोत्रं चाग्निष्टोमं च पौर्णमासीं
चोक्थ्यं चामावास्यां चातिरात्रं च तानुदमिमीत्
यावदग्निहोत्रमासीत् तावानग्निष्टोमो यावती पौर्णमासी
तावानुक्थ्यो यावत्यमावास्या तावानतिरात्रो य
एवं विद्वानग्निहोत्रं जुहोति यावदग्निष्टोमेनोपाप्नोति
तावदुपाप्नोति य एवं विद्वान् पौर्णमासीं यजते
यावदुक्थ्येनोपाप्नोति॥ २९॥

तावदुपाप्नोति य एवं विद्वानमावास्यां यजते
यावदतिरात्रेणोपाप्नोति तवदुपाप्नोति परमेष्ठिनो वा एष
यज्ञोऽग्रं आसीत् तेन स परमां काष्ठामगच्छत् तेन प्रजापतिं
निरवासाययत् तेन प्रजापतिः परमां काष्ठामगच्छत् तेनेन्द्रं
निरवासाययत् तेनेन्द्रः परमां काष्ठामगच्छत् तेनाग्नीषोमौ
निरवासाययत् तेनाग्नीषोमौ परमां काष्ठामगच्छतां यः॥ ३०॥

एवं विद्वान् दशपूर्णमासौ यजते परमामेव काष्ठां
गच्छति यो वै प्रजातेन यज्ञेन यजते प्र प्रजयां
पशुभिर्मिथुनैर्जायते द्वादश मासाः संवत्सरो द्वादश

द्वन्द्वानि दर्शपूर्णमासयोस्तानि संपाद्यानीत्याहुर्वत्सं
 चोपावसृजत्युखां चाधि श्रयत्यव च हन्ति दृषदौ च
 समाहन्त्यधि च वपते कपालानि चोप दधाति पुरोडाशं
 च॥ ३१॥

अधिश्रयत्याज्यं च स्तम्बयजुश्च हरत्यभि च गृह्णाति वेदिं
 च परिगृह्णाति पत्नीं च सं नह्यति प्रोक्षणीश्चाऽऽसादयत्याज्यं
 चैतानि वै द्वादश द्वन्द्वानि दर्शपूर्णमासयोस्तानि य
 एव५ संपाद्य यजते प्रजातेनैव यज्ञेन यजते प्र प्रजयां
 पशुभिर्मिथुनैर्जायते॥ ३२॥

उक्थ्येनोपाप्रोत्यंगच्छतां यः पुरोडाशं च चत्वारिंशच्च॥ ९॥ [९]

ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽह५ संजातेषु भूयासमित्याह ध्रुवानेवैनान्
 कुरुत उग्रोऽस्युग्रोऽह५ संजातेषु भूयासमित्याहाप्रतिवादिन
 एवैनान्कुरुतेऽभिभूरस्यभिभूरह५ संजातेषु भूयासमित्याह
 य एवैनं प्रत्युत्पिपीते तमुपास्यते युनज्मि त्वा ब्रह्मणा
 दैव्येनेत्याहैष वा अग्नेर्योगस्तेन॥ ३३॥

एवैनं युनक्ति यज्ञस्य वै समृद्धेन देवाः सुवर्गं
 लोकमायन् यज्ञस्य व्यृद्धेनासुरान् पराभावयन् यन्मे

अग्ने अ॒स्य य॒ज्ञस्य॒ रि॒ष्यादि॒त्याह॒ य॒ज्ञस्यै॒व तत्समृ॑द्धेन॒
यज॑मानः सुव॒र्गं लो॒कमे॑ति य॒ज्ञस्य॒ व्यृ॑द्धेन॒ भ्रातृ॑व्यान् परा॑
भावयत्यग्निहोत्रमे॒ताभिर्व्या॑ह॒तीभि॒रुप॑ सादयेद्यज्ञमुखं वा
अ॒ग्निहो॒त्रं ब्र॒ह्मै॒ता व्या॑ह॒तयो॒ यज्ञ॑मुख ए॒व ब्र॒ह्म॥ ३४॥

कुरु॒ते सं॒वत्स॒रे प॒र्या॒गत॑ ए॒ताभि॑रे॒वोप॑सादयेद्
ब्र॒ह्मणै॒वोभ॑यतः सं॒वत्स॒रं प॒रिगृ॑ह्णाति द॒र्शपूर्ण॑मा॒सौ
चा॒तुर्मा॒स्यान्या॒लभ॑मान ए॒ताभिर्व्या॑ह॒तीभि॒र्हवी॑ ऽ॒प्यासा॑दयेद्यज्ञ
वै द॒र्शपूर्ण॑मा॒सौ चा॒तुर्मा॒स्यानि॒ ब्र॒ह्मै॒ता व्या॑ह॒तयो॒ यज्ञ॑मुख
ए॒व ब्र॒ह्म कुरु॒ते सं॒वत्स॒रे प॒र्या॒गत॑ ए॒ताभि॑रे॒वासा॑दयेद्
ब्र॒ह्मणै॒वोभ॑यतः सं॒वत्स॒रं प॒रिगृ॑ह्णाति यद्वै य॒ज्ञस्य॒ साम्ना॑
क्रि॒यते॑ रा॒ष्ट्रं॥ ३५॥

य॒ज्ञस्या॒ऽऽशी॑र्गच्छति॒ यदृ॒चा वि॒शं य॒ज्ञस्या॒ऽऽ
ऽशी॑र्गच्छत्यथ॒ ब्रा॒ह्मणो॑ऽना॒शीर्के॑ण य॒ज्ञेन॑ यजते
सा॒मिधे॑नीर॒नुव॑क्ष्यन्ने॒ता व्या॑ह॒तीः पु॒रस्ता॑द्व॒ध्याद् ब्र॒ह्मै॒व
प्र॑ति॒पद॑ कुरु॒ते तथै॑ ब्रा॒ह्मणः॑ सा॒शीर्के॑ण य॒ज्ञेन॑ यजते॒ यं
का॒मये॑त् यज॑मानं॒ भ्रातृ॑व्यमस्य य॒ज्ञस्या॒ऽऽशी॑र्गच्छेदिति॒
तस्यै॒ता व्या॑ह॒तीः पु॒रोऽनु॑वा॒क्यायां॑ द॒ध्याद् भ्रातृ॑व्यदे॒वत्यां॑ वै

पुरोऽनुवाक्यां भ्रातृव्यमेवास्यं यज्ञस्य॥३६॥

आशीर्गच्छति यान् कामयेत् यजमानान्त्समावत्येनान्
यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छेदिति तेषामेता व्याहृतीः पुरोऽनुवाक्याया
अर्धर्च एकां दध्याद्याज्यायै पुरस्तादेकां याज्याया अर्धर्च
एकां तथैनान्त्समावती यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छति यथा वै
पर्जन्यः सुवृष्टं वर्षत्येवं यज्ञो यजमानाय वर्षति
स्थलयोदकं परिगृह्णन्त्याशिषां यज्ञं यजमानः परिगृह्णाति
मनोऽसि प्राजापत्यं॥३७॥

मनसा मा भूतेनाऽऽविशेत्याहु मनो वै प्राजापत्यं
प्राजापत्यो यज्ञो मन एव यज्ञमात्मन् धत्ते वागस्यैन्द्री
संपत्क्षयणी वाचा मैन्द्रियेणाऽऽविशेत्याहैन्द्री वै
वाग्वाचमेवैन्द्रीमात्मन् धत्ते॥३८॥

तेनैव ब्रह्मं राष्ट्रमेवास्यं यज्ञस्यं प्राजापत्यं षड्विंशच्च॥१०॥ [१०]

यो वै सप्तदशं प्रजापतिं यज्ञमन्वायत्तं वेदं प्रति यज्ञेन
तिष्ठति न यज्ञाद् भ्रंशत आ श्रावयेति चतुरक्षरमस्तु
श्रौषडिति चतुरक्षरं यजेति द्व्यक्षरं ये यजामह इति पञ्चाक्षरं
द्व्यक्षरो वषट्कार एष वै सप्तदशः प्रजापतिर्यज्ञमन्वायत्तो य

ए॒वं वे॒द॒ प्र॒ति॒ य॒ज्ञेन॑ तिष्ठति॒ न य॒ज्ञाद् भ्रं॑शते॒ यो वै य॒ज्ञस्य॒
प्राय॑णं॒ प्रति॒ष्ठाम्॥३९॥

उ॒द॒य॒नं वे॒द॒ प्र॒ति॒ष्ठि॒तेन॑रि॒ष्टेन॑ य॒ज्ञेन॑ स॒ं॒स्थां ग॑च्छ॒त्या
श्रा॒व॒यास्तु॒ श्रौष॑ड्यज॒ ये य॒जाम॑हे वष॒ट्कार॑ ए॒तद्वै य॒ज्ञस्य॒
प्राय॑णमे॒षा प्र॒ति॒ष्ठैत॑दु॒द॒य॒नं य ए॒वं वे॒द॒ प्र॒ति॒ष्ठि॒तेन॑रि॒ष्टेन॑ य॒ज्ञेन॑
स॒ं॒स्थां ग॑च्छति॒ यो वै सू॒नृता॑यै॒ दोहं॑ वे॒द॒ दु॒ह ए॒वैनां॑ य॒ज्ञो
वै सू॒नृताऽऽश्रा॑व॒येत्यै॒वैना॑म॒हूद॑स्तु॥४०॥

श्रौष॒डित्यु॒पावा॑स्रा॒ग्यजे॑त्यु॒द॒नैषी॑द्ये य॒जाम॑ह॒ इत्यु॒पा॑सद॒द्वष॑ट्कारं
दो॒ग॒ध्येष॑ वै सू॒नृता॑यै॒ दोहो॑ य ए॒वं वे॒द॒ दु॒ह ए॒वैनां॑ दे॒वा
वै सू॒त्रमा॑सत॒ तेषां॑ दि॒शोऽद॑स्यन्त॒ ए॒तामा॑र्द्रां प॒ङ्क्ति॑म॒पश्य॑न्ना
श्रा॒व॒येति॑ पुरोवा॒तम॑जनय॒न्नस्तु॒ श्रौष॑डित्य॒भ्रं॑ स॒म॒प्लाव॑यन्
यजे॑ति॒ वि॒द्युत॑म्॥४१॥

अ॒ज॒न॒य॒न् ये य॒जाम॑ह॒ इति॒ प्राव॑र्षय॒न्नभ्य॑स्तनयन्
वष॑ट्कारेण॒ ततो॑ वै तेभ्यो॒ दिशः॑ प्राप्या॑यन्त॒ य ए॒वं वे॒द॒
प्रा॒स्मै दि॒शः प्या॑यन्ते प्र॒जाप॑तिं॒ त्वोवे॑दं प्र॒जाप॑तिस्त्वंवे॒द॒ यं
प्र॒जाप॑तिर्वे॒द॒ स पु॒ण्यो भ॑वत्येष॒ वै छ॑न्द॒स्यः प्र॒जाप॑तिरा
श्रा॒व॒यास्तु॒ श्रौष॑ड्यज॒ ये य॒जाम॑हे वष॒ट्कारो॑ य ए॒वं वे॒द॒ पु॒ण्यो

भवति वसन्तम्॥४२॥

ऋतूनां प्रीणा॒मीत्या॑हर्तवो॒ वै प्रया॒जा ऋतू॑नेव
प्रीणा॑ति॒ तैऽस्मै॑ प्री॒ता यथा॑पूर्वं क॑ल्पन्ते॒ कल्प॑न्ते-
ऽस्मा ऋ॒तवो॑ य ए॒वं वेदा॒ग्नीषोम॑यो॒रहं॑ दे॒वय॒ज्यया॑ चक्षु॑ष्मान्
भूया॑स॒मित्या॑हा॒ग्नीषोम॑भ्यां॒ वै य॒ज्ञश्चक्षु॑ष्मान् ताभ्या॑मे॒व
चक्षु॑रा॒त्मन् ध॑त्ते॒ऽग्नेर॑हं दे॒वय॒ज्यया॑न्ना॒दो भूया॑स॒मित्या॑हा॒ग्निर्वै
दे॒वाना॑मन्ना॒दस्ते॑नै॒व॥४३॥

अ॒न्नाद्य॑मा॒त्मन् ध॑त्ते॒ दब्धि॑र॒स्यद॑ब्धो भूया॑स॒ममुं
द॑भेय॒मित्या॑हे॒तया॑ वै द॒ब्ध्या दे॒वा असु॑रान॒दभ्रु॑वन्
तयै॒व भ्रातृ॑व्यं द॒भ्रोत्य॒ग्नीषोम॑यो॒रहं॑ दे॒वय॒ज्यया॑ वृ॒त्रहा
भूया॑स॒मित्या॑हा॒ग्नीषोम॑भ्यां॒ वा इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन् ताभ्या॑मे॒व
भ्रातृ॑व्य३ स्तृणु॑त इन्द्रा॒ग्नियो॒रहं॑ दे॒वय॒ज्ययेन्द्रि॑या॒व्यन्ना॑दो
भूया॑स॒मित्या॑हेन्द्रि॒याव्यै॑वान्ना॒दो भ॑व॒तीन्द्र॑स्य॥४४॥

अ॒हं दे॒वय॒ज्ययेन्द्रि॑या॒वी भूया॑स॒मित्या॑हेन्द्रि॒याव्यै॑व भ॑वति
महे॒न्द्रस्या॒हं दे॒वय॒ज्यया॑ जे॒मानं॑ म॒हिमानं॑ ग॒मेय॒मित्या॑ह
जे॒मानमे॑व म॒हिमानं॑ गच्छ॒त्यग्नेः॑ स्वि॒ष्टकृ॑तो॒ऽहं दे॒वय॒ज्यया॑-
ऽऽयु॑ष्मान् य॒ज्ञेन॑ प्र॒तिष्ठां॑ ग॒मेय॒मित्या॑हायु॒रेवा॑त्मन् ध॑त्ते॒ प्रति॑

यज्ञेन तिष्ठति॥ 45॥

प्रतिष्ठामहृदस्तु विद्युतं वसन्तमेवेन्द्रस्याऽष्टात्रिंशच्च॥११॥ [११]

इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनेभ्यः। अस्माकमस्तु
केवलः॥ इन्द्रं नरो नेमयिता हवन्ते यत्पार्या युनजते
धियस्ताः। शूरो नृषांता शवसश्चकान आ गोमति व्रजे भजा
त्वं नः॥ इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनेषु पञ्चसु। इन्द्र
तानि त आ वृणे॥ अनु ते दायि मह इन्द्रियाय सत्रा ते
विश्वमनु वृत्रहत्यै। अनु॥४६॥

क्षत्रमनु सहो यजत्रेन्द्र देवेभिरनु ते नृषह्ये॥ आ
यस्मिन्त्सुत वासवास्तिष्ठन्ति स्वारुहो यथा। ऋषिर्ह
दीर्घश्रुतम इन्द्रस्य घर्मो अतिथिः॥ आमासु पक्वमैरय आ
सूर्यं रोहयो दिवि। घर्मं न सामन्तपता सुवृक्तिभिर्जुष्टं
गिर्वणसे गिरः॥ इन्द्रमिद्राथिनो बृहदिन्द्रमर्केभिरकिणः।
इन्द्रं वाणीरनूषत॥ गायन्ति त्वा गायत्रिणः॥४७॥

अर्चन्त्यर्कमर्किणः। ब्रह्माणस्त्वा शतक्रतुवुद्धं शमिव
येमिरे॥ अहोमुचे प्र भरेमा मनीषामोषिष्ठदान्ने सुमतिं
गृणानाः। इदमिन्द्र प्रति हव्यं गृभाय सत्याः सन्तु

यजमानस्य कामाः॥ विवेष यन्मा धिषणा जजान स्तवै
पुरा पार्यादिन्द्रमहः। अ॒हंसो यत्र पीपरद्यथा नो नावेव
यान्तमुभये हवन्ते॥ प्र सम्राजं प्रथममध्वराणाम्॥४८॥

अ॒होमुचं वृषभं यज्ञियांनाम्। अपां नपातमश्विना
हयन्तमस्मिन्नर इन्द्रियं धत्तमोजः॥ वि न इन्द्र मृधो जहि
नीचा यच्छ पृतन्यतः। अधस्पदं तमीं कृधि यो अस्मा॑
अभिदासन्ति॥ इन्द्रं क्षत्रमभि वाममोजोऽजायथा वृषभ
चर्षणीनाम्। अपानुदो जनममित्रयन्तमुरुं देवेभ्यो अकृणोरु
लोकम्॥ मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः परावतः॥४९॥

आ जंगामा परस्याः। सू॒क॑ स॒शायं पविमिन्द्र तिग्मं
वि शत्रून् ताढि वि मृधो नुदस्व॥ वि शत्रून् वि मृधो नुद वि
वृत्रस्य हनू रुज। वि मन्युमिन्द्र भामितोऽमित्रस्याभिदासतः॥
त्रा॒तार॒मिन्द्र॑मवि॒तार॒मिन्द्र॑ हवे॒हवे सु॒हव॑ शूर॒मिन्द्र॑म्। हुवे
नु श॒क्रं पु॒रुहू॑तमिन्द्र॑ स्व॒स्ति नो म॒घवा॑ धा॒त्विन्द्रः॑॥ मा ते
अस्याम्॥५०॥

स॒हसा॒वन् परि॑ष्टाव॒घायं भूम॑ हरि॒वः परा॒दै। त्राय॑स्व
नोऽवृ॒केभि॒र्वरू॒थैस्त॒व प्रि॒यासः॑ सू॒रिषु॑ स्याम॥ अन॑वस्ते

रथमश्वाय तक्षन् त्वष्टा वज्रं पुरुहूत द्युमन्तम्। ब्रह्माण इन्द्रं
महयन्तो अर्कैरवर्धयन्नहये हन्तवा उ॥ वृष्णे यत् ते वृषणो
अर्कमर्चानिन्द्र ग्रावाणो अदितिः सजोषाः। अनश्वासो ये
पवयोऽरथा इन्द्रेषिता अभ्यवर्तन्त दस्यून्॥५१॥

वृत्रहत्येजुं गायत्रिणोऽध्वराणां परावतोऽस्यामष्टाचत्वारिंशच्च॥१२॥ [१२]

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः॥

तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे सप्तमप्रश्नप्रारम्भः। हरिः
ओम्। पाकयज्ञं वा अन्वाहिताग्नेः पशव उप तिष्ठन्त इडा
खलु वै पाकयज्ञः सैषान्तरा प्रयाजानूयाजान् यजमानस्य
लोकेऽवाहिता तामाह्नियमाणामभि मन्त्रयेत् सुरूपवर्षवर्ण
एहीति पशवो वा इडा पशूनेवोप ह्वयते यज्ञं वै देवा अदुहन्
यज्ञोऽसुराः अदुहत् तेऽसुरा यज्ञदुग्धाः पराऽभवन् यो वै
यज्ञस्य दोहं विद्वान्॥१॥

यजतेऽप्यन्यं यजमानं दुहे सा मे सत्याऽऽशीरस्य
यज्ञस्य भूयादित्याहैष वै यज्ञस्य दोहस्तेनैवैनं दुहे प्रप्ता

वै गौर्दुहे प्रत्तेडा यजमानाय दुह एते वा इडाये स्तना
इडोपहृतेति वायुर्वथ्सो यर्हि होतेडामुपह्वयेत् तर्हि
यजमानो होतारमीक्षमाणो वायुं मनसा ध्यायेत्॥२॥

मात्रे वथ्समुपावसृजति सर्वेण वै यज्ञेन देवाः सुवर्गं
लोकमायन् पाकयज्ञेन मनुरश्राम्यत्सेडा मनुमुपावर्तत
तान्देवासुरा व्यह्वयन्त प्रतीचीं देवाः पराचीमसुराः सा
देवानुपावर्तत पशवो वै तद्देवानवृणत पशवोऽसुरानजहुर्य
कामयेतापशुः स्यादिति पराचीं तस्येडामुपह्वयेतापशुरेव
भवति यं॥३॥

कामयेत पशुमान्थस्यादिति प्रतीचीं तस्येडामुपह्वयेत
पशुमानेव भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा इडामुपह्वयेत्
य इडामुपह्वयात्मानमिडायामुपह्वयेतेति सा नः प्रिया
सुप्रतूर्तिर्मघोनीत्याहेडामेवोपह्वयाऽऽत्मानमिडायामुप
ह्वयते व्यस्तमिव वा एतद्यज्ञस्य यदिडां सामि प्राश्नन्ति॥४॥

सामि मूर्जयन्त एतत् प्रति वा असुराणां यज्ञो व्यच्छिद्यत
ब्रह्मणा देवाः समदधुर्बृहस्पतिस्तनुतामिमं न इत्याह ब्रह्म
वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैव यज्ञं संदधाति विच्छिन्नं यज्ञं

समिमं दधात्वित्याह संतत्यै विश्वे देवा इह मादयन्तामित्याह
संतत्यैव यज्ञं देवेभ्योऽनु दिशति यां वै॥५॥

यज्ञे दक्षिणां ददाति तामस्य पशवोऽनु संक्रामन्ति स एष
ईजानोऽपशुर्भावुको यजमानेन खलु वै तत्कार्यमित्याहुर्यथा
देवत्रा दत्तं कुर्वीतात्मन् पशून् रमयेतेति ब्रध्न पिन्वस्वेत्याह
यज्ञो वै ब्रध्नो यज्ञमेव तन्महयत्यथो देवत्रैव दत्तं कुरुत
आत्मन् पशून् रमयते ददतो मे मा क्षायीत्याहाक्षितिमेवोपैति
कुर्वतो मे मोषं दसदित्याह भूमानमेवोपैति॥६॥

विद्वान्याये द्यं प्राञ्जन्ति यां वै म एकात्रविंशतिश्च॥१॥ [१]

सः श्रवा ह सौवर्चनसस्तुमिञ्मौपोदितिमुवाच
यत्सत्रिणां होताऽभूः कामिडामुपाह्वथा इति तामुपाह्व इति
होवाच या प्राणेन देवान् दाधार व्यानेन मनुष्यान्पानेन
पितृनितीं छिनत्ति सा न छिनत्ती (३) इति छिनत्तीति
होवाच शरीरं वा अस्यै तदुपाह्वथा इति होवाच गौर्वै॥७॥

अस्यै शरीरं गां वाव तौ तत्पर्यवदतां या यज्ञे दीयते सा
प्राणेन देवान् दाधार यया मनुष्या जीवन्ति सा व्यानेन
मनुष्यान् यां पितृभ्यो घन्ति साऽपानेन पितृन् य एवं

वेदं पशुमान् भवत्यथ वै तामुपाह्व इति होवाच या प्रजाः
प्रभवन्तीः प्रत्याभवतीत्यन्नं वा अस्यै तत्॥८॥

उपाह्वथा इति होवाचौषधयो वा अस्या अन्नमौषधयो वै
प्रजाः प्रभवन्तीः प्रत्या भवन्ति य एवं वेदन्नादो भवत्यथ
वै तामुपाह्व इति होवाच या प्रजाः पराभवन्तीरनुगृह्णाति
प्रत्याभवन्तीर्गृह्णातीति प्रतिष्ठां वा अस्यै तदुपाह्वथा इति
होवाचेयं वा अस्यै प्रतिष्ठा॥९॥

इयं वै प्रजाः पराभवन्तीरनुगृह्णाति प्रत्याभवन्तीर्गृह्णाति य
एवं वेद प्रत्येव तिष्ठत्यथ वै तामुपाह्व इति होवाच यस्यै
निक्रमणे घृतं प्रजाः संजीवन्तीः पिबन्तीति छिनत्ति सा न
छिनत्ती (३) इति न छिनत्तीति होवाच प्र तु जनयतीत्येष
वा इडामुपाह्वथा इति होवाच वृष्टिर्वा इडा वृष्ट्यै वै निक्रमणे
घृतं प्रजाः संजीवन्तीः पिबन्ति य एवं वेद प्रैव जायतेऽन्नादो
भवति॥१०॥

गोर्वा अस्यै तत् प्रतिष्ठाऽह्वथा इति विश्वतिश्च॥२॥ [२]

परोक्षं वा अन्ये देवा इज्यन्ते प्रत्यक्षमन्ये यद्यजते य एवं
देवाः परोक्षमिज्यन्ते तानेव तद्यजति यदन्वाहार्यमाहरत्येते

वै दे॒वाः प्र॒त्यक्षं॑ यद् ब्रा॒ह्म॒णास्ता॒नेव॑ तेन॑ प्री॒णात्य॑थो
दक्षि॑णै॒वास्यै॑षाऽथो॑ य॒ज्ञस्यै॑व छि॒द्रम॑पि॒ दधा॑ति॒ यद्वै य॒ज्ञस्य॑
क्रू॒रं यद्वि॑लि॒ष्टं तद॑न्वाहा॒र्येण॑ ॥ ११ ॥

अ॒न्वाह॑रति॒ तद॑न्वाहा॒र्यस्या॒न्वाहा॒र्यत्वं॑ दे॒वदू॑ता वा
ए॒ते यदृ॑त्विजो॒ यद॑न्वाहा॒र्यमा॒हर॑ति दे॒वदू॑ताने॒व प्री॑णाति
प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्यो॑ य॒ज्ञान् व्या॑दि॒शत् स रि॑रि॒चानो॑ऽमन्यत॒
स ए॒तम॑न्वाहा॒र्यम॑भ॒क्तम॑पश्यत् तमा॒त्मन्ना॑धत्त॒ स वा ए॒ष
प्रा॑जाप॒त्यो यद॑न्वाहा॒र्यो यस्यै॑वं वि॒दुषो॑ऽन्वाहा॒र्य आ॑ह्रियते
सा॒क्षादे॒व प्र॒जाप॑तिमृ॒ध्नोत्य॑प॒रिमि॑तो नि॒रुप्यो॑ऽप॒रिमि॑तः
प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाप॑तेः ॥ १२ ॥

आप्त्यै॑ दे॒वा वै यद्य॒ज्ञेऽकु॑र्वत् तद॒सुरा॑ अकुर्वत् ते दे॒वा ए॒तं
प्रा॑जाप॒त्यम॑न्वाहा॒र्यम॑पश्यन् तम॒न्वाह॑रन्त॒ ततो॑ दे॒वा अ॑भ॒वन्
परा॑सुरा॒ यस्यै॑वं वि॒दुषो॑ऽन्वाहा॒र्य आ॑ह्रियते भव॑त्या॒त्मना॑
परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यो भवति॒ यज्ञे॑न॒ वा इ॒ष्टी प॑क्केन॒ पूर्ती॑ यस्यै॑वं
वि॒दुषो॑ऽन्वाहा॒र्य आ॑ह्रियते॒ स त्वे॑वेष्टा॒पूर्ती॑ प्र॒जाप॑तेर्भा॒गोऽ॒सि ॥ १३ ॥

इत्याह प्रजापतिमेव भागधेयेन समर्धयत्यूर्जस्वान्
 पयस्वानित्याहोर्जमेवास्मिन् पयो दधाति प्राणापानौ मे
 पाहि समानव्यानौ मे पाहीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते-
 ऽक्षितोऽस्यक्षित्यै त्वा मा मे क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिल्लोक इत्याह
 क्षीयते वा अमुष्मिल्लोकेऽन्नमितः प्रदानं ह्यमुष्मिल्लोके
 प्रजा उपजीवन्ति यदेवमभिमृशत्यक्षितिमेवैनद्रमयति
 नास्यामुष्मिल्लोकेऽन्नं क्षीयते॥१४॥

अन्वाहार्येण प्रजापतेरसि ह्यमुष्मिल्लोके पञ्चदश च॥३॥ [३]

बर्हिषोऽहं देवयज्यया प्रजावान् भूयासमित्याह
 बर्हिषा वै प्रजापतिः प्रजा असृजत तेनैव प्रजाः सृजते
 नराशंसस्याहं देवयज्यया पशुमान् भूयासमित्याह
 नराशंसैन वै प्रजापतिः पशूनंसृजत तेनैव पशून्सृजते-
 ऽग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां
 गमेयमित्याहाऽऽयुरेवात्मन् धत्ते प्रति यज्ञेन तिष्ठति
 दर्शपूर्णमासयोः॥१५॥

वै देवा उज्जितिमनूदजयन् दर्शपूर्णमासाभ्यामसुरानपानुदन्त
 दर्शपूर्णमासयोरेव देवतानां यजमानं उज्जितिमनूजयति

दर्शपूर्णमासाभ्यां भ्रातृव्यानपं नुदते वाजवतीभ्यां व्यूहृत्यन्नं
वै वाजोऽन्नमेवावरुन्धे द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै यो वै यज्ञस्य द्वौ
दोहौ विद्वान् यजंत उभयतः॥१६॥

एव यज्ञं दुहे पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्चैष वा अन्यो यज्ञस्य दोह
इडायां न्यो यर्हि होता यजमानस्य नाम गृहीयात् तर्हि
ब्रूयादेमा अग्नन्नाशिषो दोहंकामा इति सः स्तुता एव देवता
दुहेऽथो उभयत एव यज्ञं दुहे पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च रोहितेन
त्वाऽग्निर्देवतां गमयत्वित्याहैते वै देवाश्वाः॥१७॥

यजमानः प्रस्तरो यदेतैः प्रस्तरं प्रहरति देवाश्चैरेव
यजमानः सुवर्गं लोकं गमयति वि ते मुञ्चामि रशना वि
रश्मीनित्याहैष वा अग्नेर्विमोकस्तेनैवैनं वि मुञ्चति विष्णोः
शंयोरहं देवयज्यया यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमित्याह यज्ञो वै
विष्णुर्यज्ञ एवान्ततः प्रति तिष्ठति सोमस्याहं देवयज्यया
सुरेताः॥१८॥

रेतो धिषीयेत्याह सोमो वै रेतोधास्तेनैव रेतं आत्मन्
धत्ते त्वष्टुरहं देवयज्यया पशूनां रूपं पुषेयमित्याह
त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानां रूपकृत्तेनैव पशूनां

रूपमात्मन् धत्ते देवानां पत्नीरग्निर्गृहपतिर्यज्ञस्य मिथुनं
तयोरहं देवयज्यया मिथुनेन प्र भूयासमित्याहैतस्माद्वै
मिथुनात्प्रजापतिर्मिथुनेन॥१९॥

प्राजायत तस्मादेव यजमानो मिथुनेन प्र जायते वेदो-
ऽसि वित्तिरसि विदेयेत्याह वेदेन वै देवा असुराणां वित्तं
वेद्यमविन्दन्त तद्वेदस्य वेदत्वं यद्यद् भ्रातृव्यस्याभिध्यायेत्
तस्य नामं गृहीयात् तदेवास्य सर्वं वृद्धे घृतवन्तं कुलायिनः
रायस्पोषः सहस्रिणं वेदो ददातु वाजिनमित्याह प्र सहस्रं
पशूनां प्रोत्याऽस्य प्रजायां वाजी जायते य एवं वेद॥२०॥

दृशपूर्णमासयोरुभयतो देवाश्चाः सुरेताः प्रजापतिर्मिथुनेनाऽऽप्रोत्यष्टौ च॥४॥—[४]

ध्रुवां वै रिच्यमानां यज्ञोऽनु रिच्यते यज्ञं यजमानो
यजमानं प्रजा ध्रुवामाप्यायमानां यज्ञोऽन्वा प्यायते यज्ञं
यजमानो यजमानं प्रजा आ प्यायतां ध्रुवा घृतेनेत्याह
ध्रुवामेवाऽऽप्याययति तामाप्यायमानां यज्ञोऽन्वा प्यायते यज्ञं
यजमानो यजमानं प्रजाः प्रजापतेर्विभान्नामं लोकस्तस्मिं
स्त्वा दधामि सह यजमानेनेति॥२१॥

आहायं वै प्रजापतेर्विभान्नामं लोकस्तस्मिन्नेवैनं

दधाति सुह यजमानेन रिच्यत इव वा एतद्यद्यजते
यद्यजमानभागं प्राश्नात्यात्मानमेव प्रीणात्येतावान् वै यज्ञो
यावान् यजमानभागो यज्ञो यजमानो यद्यजमानभागं
प्राश्नाति यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयत्येतद्वै सूयवस॑ सोदकं
यद्वरुहिश्चाऽऽपश्चैतत्॥ २२॥

यजमानस्याऽऽयतनं यद्वेदिर्यत् पूर्णपात्रमन्तर्वेदि
निनयति स्व एवाऽऽयतने सूयवस॑ सोदकं कुरुते
सदसि सन्मे भूया इत्याहाऽऽपो वै यज्ञ आपोऽमृतं
यज्ञमेवामृतमात्मन्धत्ते सर्वाणि वै भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपं
यन्ति प्राच्यां दिशि देवा ऋत्विजो मार्जयन्तामित्याहैष वै
दर्शपूर्णमासयोरवभृथः॥ २३॥

यान्येवैनं भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपयन्ति तैरेव
सहावभृथमवैति विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दोभिरिमाल्लोकाननप-
ज्य्यमभ्यजयन् यद्विष्णुक्रमान् क्रमते विष्णुरेव भूत्वा
यजमानश्छन्दोभिरिमाल्लोकाननपज्य्यमभि जयति विष्णोः
क्रमोऽस्यभिमातिहेत्याह गायत्री वै पृथिवी त्रैष्टुभमन्तरिक्षं
जागती द्यौरानुष्टुभीर्दिशश्छन्दोभिरेवेमाल्लोकान् यथापूर्वमभि

जयति॥ २४॥

इत्येतदवभृथो दिशः सप्त च॥५॥ [५]

अगन्म् सुवः सुवर्गन्मेत्याह सुवर्गमेव लोकमेति
संदृशस्ते मा छित्सि यत्ते तपस्तस्मै ते मा वृक्षीत्याह
यथायजुरेवैतत् सुभूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामायुर्धा अस्यायुर्मे
धेहीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते प्र वा एषो-
ऽस्माल्लोकाच्च्यवते यः॥ २५॥

विष्णुक्रमान् क्रमते सुवर्गाय हि लोकाय विष्णुक्रमाः
क्रम्यन्ते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै विष्णुक्रमान्
क्रमेत य इमाल्लोकान् भ्रातृव्यस्य संविद्य पुनरिमं
लोकं प्रत्यवरोहेदित्येष वा अस्य लोकस्य प्रत्यवरोहो
यदाहेदमहममुं भ्रातृव्यमाभ्यो दिग्भ्योऽस्यै दिव इतीमानेव
लोकान्भ्रातृव्यस्य संविद्य पुनरिमं लोकं प्रत्यवरोहति
सं॥ २६॥

ज्योतिषाऽभूवमित्याहास्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यैन्द्रीमावृतम्
इत्याहासौ वा आदित्य इन्द्रस्तस्यैवाऽऽवृतमनुं पर्यावर्तते
दक्षिणा पर्यावर्तते स्वमेव वीर्यमनुं पर्यावर्तते तस्मादक्षिणो-

ऽर्धं आत्मनो वीर्यावत्तरोऽथो आदित्यस्यैवाऽऽवृतमनु
पर्यावर्तते समहं प्रजया सं मया प्रजेत्याहाऽऽशिषम्॥२७॥

एवैतामा शास्ते समिद्धो अग्ने मे दीदिहि समेद्धा
ते अग्ने दीद्यासमित्याह यथायजुरेवैतद्वसुमान् यज्ञो
वसीयान् भूयासमित्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते बहु वै
गार्हपत्यस्यान्ते मिश्रमिव चर्यत आग्निपावमानीभ्यां
गार्हपत्यमुप तिष्ठते पुनात्येवाग्निं पुनीत आत्मानं द्वाभ्यां
प्रतिष्ठित्या अग्ने गृहपत इत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतच्छतं हिमा इत्याह शतं त्वा
हेमन्तानिन्धिषीयेति वावैतदाह पुत्रस्य नाम गृह्णात्यन्नादमेवैनं
करोति तामाशिषमा शासे तन्तवे ज्योतिष्मतीमिति
ब्रूयाद्यस्य पुत्रोऽजातः स्यात् तेजस्व्येवास्य ब्रह्मवर्चसी
पुत्रो जायते तामाशिषमा शासेऽमुष्मै ज्योतिष्मतीमिति
ब्रूयाद्यस्य पुत्रः॥२९॥

जातः स्यात् तेज एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति यो वै यज्ञं
प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवति कस्त्वा युनक्ति स
त्वा वि मुञ्चत्वित्याह प्रजापतिर्वै कः प्रजापतिनैवैनं युनक्ति

प्रजापतिना वि मुञ्चति प्रतिष्ठित्या ईश्वरं वै व्रतमविसृष्टं
प्रदहोऽग्ने॑ व्रतपते व्रतमचारिषमित्याह व्रतमेव॥ ३०॥

वि सृजते शान्त्या अप्रदाहाय पराङ् वाव यज्ञ एति
न नि वर्तते पुनर्यो वै यज्ञस्य पुनरालम्भं विद्वान् यजते
तमभि नि वर्तते यज्ञो बभूव स आ बभूवेत्याहैष वै यज्ञस्य
पुनरालम्भस्तेनैवैनं पुनरालभतेऽनवरुद्धा वा एतस्य विराड्य
आहिताग्निः सन्नसभः पशवः खलु वै ब्राह्मणस्य सभेष्टा
प्रादुत्क्रम्य ब्रूयाद्गोमां॑ अग्नेऽविमां॑ अश्वी यज्ञ इत्यव
सभां॑ रुन्धे प्र सहस्रं पशूनां प्रोत्यास्य प्रजायां वाजी
जायते॥ ३१॥

यः स मशिषं गृहपत इत्याह यस्य पुत्रो व्रतमेव खलु वै चतुर्विंशतिश्च॥ ६॥ [६]

देवं सवितुः प्रसुव यज्ञं प्रसुव यज्ञपतिं भगाय दिव्यो
गन्धर्वः। केतपूः केतं नः पुनातु वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति
नः॥ इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्त्वयाऽयं वृत्रं वध्यात्॥
वाजस्य नु प्रसवे मातरं महीमदिति नाम वचसा करामहे।
यस्यामिदं विश्वं भुवनमाविवेश तस्यां नो देवः सविता धर्म
साविषत्॥ अप्सु॥ ३२॥

अ॒न्तर॒मृत॑म॒प्सु भै॑ष॒जम॒पामु॑त प्रश॑स्ति॒ष्वश्वा॑ भवथ
वा॒जिनः॥ वा॒युर्वा॑ त्वा॒ मनु॑र्वा त्वा गन्ध॒र्वाः स॒प्तवि॑ंशतिः।
ते अ॒ग्रे अ॒श्व॑मायु॒ञ्जन्ते अ॑स्मि॒ञ्जव॑माद॒धुः॥ अ॒पां न॑पादाशुहेम॒न्
य ऊ॒र्मिः क॒कुद्म॑न् प्रतू॑र्ति॒र्वाज॒सात॑म॒स्तेना॒यं वाज॑ं सेत्॥
वि॒ष्णोः क्रमो॑ऽसि॒ वि॒ष्णोः क्रान्त॑म॒सि वि॒ष्णोर्वि॑क्रान्तमस्य॒ङ्कौ
न्य॒ङ्काव॑भितो॒ रथं॑ यौ ध्वा॒न्तं वा॑ता॒ग्रम॑नु॒ संच॑रन्तौ
दू॒रेहै॑तिरिन्द्रि॒यावा॑न्प॒त॒त्री ते नो॑ऽग्र॒यः प॑प्र॒यः पा॑रयन्तु॥ ३३॥

अ॒प्सु न्य॒ङ्कौ प॑ञ्चदश च॥ ७॥ [७]

दे॒वस्या॒हं स॑वि॒तुः प्र॑स॒वे बृ॒हस्प॑ति॒ना वाज॑जिता॒ वाजं॑
जे॒षं दे॒वस्या॒हं स॑वि॒तुः प्र॑स॒वे बृ॒हस्प॑ति॒ना वाज॑जिता॒
व॒र्षि॑ष्ठं नाकं॑ रु॒हेय॑मिन्द्रा॒य वाचं॑ वद॒तेन्द्रं॑ वाजं॑
जा॒पय॑तेन्द्रो॒ वाजं॑मजयित्। अ॒श्वा॑जनि॒ वाजि॑नि॒ वाजेषु॑
वा॒जिनी॑व॒त्यश्वा॑न्त्स॒मत्सु॑ वाजय॥ अ॒र्वा॑सि॒ सप्ति॑रसि॒
वा॒ज्य॑सि॒ वाजि॑नो॒ वाजं॑ धावत म॒रुता॑ प्रस॒वे ज॑यत॒ वि
यो॒ज॑ना मिमीध्व॒मध्व॑नः स्क॒न्नीत॥ ३४॥

का॒ष्ठां ग॑च्छत॒ वाज॑वाजेऽवत वाजिनो नो॒ धने॑षु वि॒प्रा
अ॒मृता॑ ऋत॒ज्ञाः॥ अ॒स्य म॒ध्वः पि॑बत मा॒दय॑ध्वं तृ॒प्ता या॑त

प॒थिभिर्दे॒व्या॒नैः॑ ॥ ते नो॒ अर्व॑न्तो ह॒वन्श्रु॒तो ह॒वं वि॒श्वे शृ॒ण्वन्तु
वा॒जिनः॑ ॥ मि॒तद्र॑वः स॒हस्र॒सा मे॒धसा॑ता स॒निष्य॑वः । म॒हो
ये रत्न॑ः स॒मिथे॑षु ज॒भिरे॑ शं नो॒ भव॑न्तु वा॒जिनो॒ हवै॑षु ॥
दे॒वता॑ता मि॒तद्र॑वः स्व॒र्काः । ज॒म्भय॑न्तोऽहिं वृ॒कः र॒क्षाः सि॒
सने॑म्य॒स्मद्यु॑यवन् ॥ ३५ ॥

अमी॑वाः ॥ ए॒ष स्य॑ वा॒जी क्षि॑प॒णिं तु॑र॒ण्यति॑ ग्री॒वायां॑
ब॒द्धो अ॑पि॒क॒क्ष आ॒सनि॑ । क्र॒तुं दधि॑क्रा अ॒नु सं॒तवी॑त्वत्
प॒थाम॑ङ्का॒स्यन्वा॒पनी॑फणत् ॥ उ॒त स्मा॑स्य॒ द्रव॑तस्तु॒रण्य॑तः
प॒र्णं न वे॑र॒नु वा॒ति प्र॑ग॒र्धिनः॑ । श्ये॒नस्ये॑व ध्रज॑तो अ॒ङ्गसं॑
परि॑ दधि॒क्राव्णः॑ स॒होर्जा॑ तरि॒त्रतः॑ ॥ आ मा॒ वाज॑स्य
प्र॒स॒वो ज॑ग॒म्या॒दा द्या॑वा॒पृथि॒वी वि॒श्वश॑म्भू । आ मां ग॒न्तां
पि॒तरा॑ ॥ ३६ ॥

मा॒तरा॒ चाऽऽमा॒ सोमो॑ अमृ॒तत्वा॑य॒ गम्या॑त् ॥
वा॒जिनो॑ वाज॒जितो॑ वाज॑ः स॒रिष्य॑न्तो वाजं जे॒ष्यन्तो॑
बृ॒ह॒स्पते॑र्भा॒गम॑व॒ जिघ्र॑त॒ वाजिनो॑ वाज॒जितो॑ वाज॑ः
स॒सृ॒वाः सो॒ वाजं॑ जि॒गि॒वाः सो॒ बृ॒ह॒स्पते॑र्भा॒गे नि मृ॑द्वमि॒यं
वः सा स॒त्या सं॒धाऽभू॑द्यामिन्द्रे॒ण स॒मध॑ध्व॒मजी॑जिप॒त

वनस्पतय॒ इन्द्रं॒ वाजं॒ विमुच्यध्वम्॥३७॥

स्कन्नीत॒ युयवन्ति॒रा द्विच॑त्वारि॒शच्च॥८॥ [८]

क्षत्र॒स्योल्ब॑मसि क्षत्र॒स्य योनि॑रसि जाय॒ एहि॒ सुवो॒
रोहा॑व॒ रोहा॑व॒ हि सुव॑र॒हं ना॑वु॒भयोः सुवो॑ रोक्ष्यामि॒ वाजं॑श्च
प्रस॒वश्चा॑पि॒जश्च॒ क्रतु॑श्च॒ सुव॑श्च॒ मूर्धा च॒ व्यश्नि॑यश्चाऽ-
ऽन्त्याय॒नश्चान्त्य॑श्च भौव॒नश्च॒ भुव॑न॒श्चाधि॑पतिश्च। आयु॑र्य॒ज्ञेन॑
कल्प॑तां प्रा॒णो य॒ज्ञेन॑ कल्प॑ताम॒पानः॥३८॥

य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तां व्या॒नो य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तां चक्षु॑र्य॒ज्ञेन॑
कल्प॑तां॒ श्रोत्रं॑ य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तां मनो॑ य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तां
वाग्य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तामा॒त्मा य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तां य॒ज्ञो य॒ज्ञेन॑
कल्प॑तां॒ सुव॑र्दे॒वा अ॑गन्मा॒मृता॑ अभू॒म प्र॒जाप॑तेः प्र॒जा
अ॒भू॒म सम॑हं प्र॒जया॒ सं मया॑ प्र॒जा सम॑ह॒ राय॑स्पोषेण॒
सं मया॑ राय॑स्पोषोऽन्नाय॒ त्वाऽन्ना॑द्याय॒ त्वा वाजा॑य॒ त्वा
वाज॑जित्यायै॒ त्वाऽमृत॑मसि॒ पुष्टि॑रसि प्र॒जन॑नमसि॥३९॥

अ॒पा॒नो वाजा॑य॒ नव॑ च॥९॥ [९]

वाज॑स्ये॒मं प्र॑स॒वः सु॑षुवे॒ अग्रे॒ सोम॒॑ राजा॑न॒मोष॑धीष्वप्सु।
ता अ॒स्मभ्यं॑ मधु॒मती॑र्भवन्तु वय॒॑ राष्ट्रे॒ जा॑ग्रियाम॒ पुरोहि॑ताः॥

वाज॑स्ये॒दं प्र॑स॒व आ ब॑भू॒वे॒मा च॒ विश्वा॒ भुव॑नानि स॒र्वतः॑।
 स वि॒राजं॑ प॒र्येति॑ प्र॒जान॑न् प्र॒जां पु॒ष्टिं वर्ध॑य॒मानो अ॒स्मे॥
 वाज॑स्ये॒मां प्र॑स॒वः शि॑श्रिये॒ दिव॑मि॒मा च॒ विश्वा॒ भुव॑नानि
 स॒म्राट्। अ॒दि॒त्सन्तं॑ दा॒पय॑तु प्र॒जान॑न् र॒यिं॥४०॥

च॒ नः॒ सर्व॑वीरां॒ नि य॑च्छतु॥ अ॒ग्ने अ॒च्छां व॒देह॑ नः॒ प्रति॑
 नः सु॒मना॑ भव। प्र णो॑ यच्छ॒ भुव॑स्पते ध॒न॒दा अ॑सि न॒स्त्वम्॥
 प्र णो॑ यच्छ॒त्व॒र्य॒मा प्र॑ भ॒गुः प्र॑ बृ॒ह॒स्पतिः॑। प्र दे॒वाः प्रो॒त
 सू॒नृता॒ प्र वा॒ग्दे॒वी द॑दातु नः॥ अ॒र्य॒मणं॑ बृ॒ह॒स्पति॑मिन्द्रं दाना॑य
 चो॒दय। वाचं॑ विष्णु॒ः सर॑स्वती॒ः सवि॑तारम्॥४१॥

च॒ वा॒जिन॑म्॥ सोम॒ः राजा॑नं॒ वरु॑णम॒ग्निम॒न्वार॑भामहे।
 आ॒दि॒त्यान् वि॒ष्णु॒ः सूर्य॑ ब्र॒ह्माणं॑ च॒ बृ॒ह॒स्पति॑म्॥ दे॒वस्य॑ त्वा
 सवि॑तुः प्र॑स॒वेऽश्वि॑नो॒र्बा॒हुभ्या॑ पृ॒ष्णो ह॒स्ताभ्या॑ः सर॑स्वत्यै
 वा॒चो य॒न्तुर्य॒त्रेणा॑ग्नेस्त्वा॒ साम्रा॑ज्येना॒भिषि॑श्चामीन्द्र॑स्य
 बृ॒ह॒स्पते॑स्त्वा॒ साम्रा॑ज्येना॒भिषि॑श्चामि॥४२॥

र॒यिः॑ स॒वि॒तार॑ः प॒द्भिः॑ श॒च्च॥१०॥ [१०]

अ॒ग्निरे॒काक्ष॑रेण॒ वाच॑मुद॒जय॑द॒श्विनौ॒ द्वाक्ष॑रेण प्रा॒णापा॒नावु॑द॒ज
 वि॒ष्णुस्त्र्य॑क्षरेण॒ त्री॒ल्लो॒कानु॑द॒जय॑त् सोम॒श्चतु॑रक्षरेण॒ चतु॑ष्पदः

प॒शूनुद॑जयत् पू॒षा प॒ञ्चाक्ष॑रेण प॒ङ्क्ति॑मुद॑जयद्वा॒ता षड॑क्षरेण
 षड॑तूनुद॑जयन्म॒रुतः स॒प्ताक्ष॑रेण स॒प्तप॑दाः श॒क्र॑रीमुद॑जयन्
 बृह॑स्पतिर॒ष्टाक्ष॑रेण गाय॒त्रीमुद॑जयन्मि॒त्रो नवा॑क्षरेण त्रि॒वृत्तः
 स्तोम॑मुद॑जयत् ॥ ४३ ॥

वरु॑णो द॒शाक्ष॑रेण वि॒राज॑मुद॑जयदिन्द्र॒ एका॑दशाक्षरेण
 त्रि॒ष्टुभ॑मुद॑जयद् वि॒श्वे दे॒वा द्वा॑दशाक्षरेण जग॑तीमुद॑जयन्
 वस॑वस्त्रयो॑दशाक्षरेण त्रयो॑दशः स्तोम॑मुद॑जयन् रु॒द्राश्चतु॑र्दशाक्षरे
 चतु॑र्दशः स्तोम॑मुद॑जयन्नादित्याः प॒ञ्चद॑शाक्षरेण प॒ञ्चद॑शः
 स्तोम॑मुद॑जयन्नादिति॒ष्णोड॑शाक्षरेण षोड॑शः स्तोम॑मुद॑जयत्
 प्र॒जाप॑तिः स॒प्तद॑शाक्षरेण स॒प्तद॑शः स्तोम॑मुद॑जयत् ॥ ४४ ॥

अ॒ज॒यत् षट्प॑त्वारि॒शच्च ॥ ११ ॥

उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि नृ॒षदं॑ त्वा द्रु॒षदं॑ भुवन॒सद॑मिन्द्रा॒य
 जुष्टं॑ गृह्णाम्येष ते योनि॒रिन्द्रा॑य त्वोप॒या॒मगृ॑हीतो-
 ऽस्यप्सु॒षदं॑ त्वा घृ॒तसदं॑ व्योम॒सद॑मिन्द्रा॒य जुष्टं॑ गृह्णाम्येष
 ते योनि॒रिन्द्रा॑य त्वोप॒या॒मगृ॑हीतोऽसि पृथि॒विषदं॑ त्वा-
 ऽन्तरि॒क्षसदं॑ नाक॒सद॑मिन्द्रा॒य जुष्टं॑ गृह्णाम्येष ते योनि॒रिन्द्रा॑य
 त्वा ॥ ये ग्र॒हाः पञ्च॑ज॒नीना॒ येषां॑ ति॒स्रः प॑रम॒जाः । दै॒व्यः

कोशः॥४५॥

समुज्जितः। तेषां विशिप्रियाणामिषमूर्जः५ समग्रभीमेष
ते योनिरिन्द्राय त्वा॥ अपाः५ रसमुद्वयसः५ सूर्यरश्मिः५
समाभृतम्। अपाः५ रसस्य यो रसस्तं वो गृह्णाम्युत्तममेष
ते योनिरिन्द्राय त्वा॥ अया विष्ठा जनयन्कर्वराणि स हि
घृणिरुर्वराय गातुः। स प्रत्युदैद्धरुणो मध्वो अग्रः५ स्वायां
यत्तनुवां तनूमैरयत। उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा
जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिः प्रजापतये त्वा॥४६॥

कोशस्तनुवां त्रयोदश च॥१२॥

अन्वह मासा अन्विद्वनान्यन्वोषधीरनु पर्वतासः।
अन्विन्द्रः५ रोदसी वावशाने अन्वापो अजिहत जायमानम्॥
अनु ते दायि मह इन्द्रियाय सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्ये।
अनु क्षत्रमनु सहो यजत्रेन्द्र देवेभिरनु ते नृषह्ये॥
इन्द्राणीमासु नारिषु सुपत्नीमहमश्रवम्। न ह्यस्या अपरं
चन जरसा॥४७॥

मरते पतिः॥ नाहमिन्द्राणि रारण सख्युर्वृषाकपेर् ऋते।
यस्येदमप्यः५ हविः प्रियं देवेषु गच्छति॥ यो जात एव प्रथमो

मनस्वान् देवो देवान् क्रतुना पर्यभूषत्। यस्य शुष्माद्रोदसी
अभ्यसेतां नृम्णस्य महा स जनासु इन्द्रः॥ आ ते मह
इन्द्रोत्युग्र समन्यवो यत् समरन्तु सेनाः। पताति दिद्युन्नर्यस्य
बाहुवोर्मा ते॥४८॥

मनो विष्वद्रियग्विचारीत्॥ मा नो मर्धोरा भरा दद्धि तन्नः
प्र दाशुषे दातवे भूरि यत् ते। नव्ये देष्णे शस्ते अस्मिन् ते
उक्थे प्र ब्रवाम वयमिन्द्र स्तुवन्तः॥ आ तू भर माकिरेतत्
परिष्ठाद्विद्वा हि त्वा वसुपतिं वसूनाम्। इन्द्र यत् ते माहिंनं
दत्रमस्त्यस्मभ्यं तद्धर्यश्व॥४९॥

प्र यन्धि॥ प्रदातारं हवामह इन्द्रमा हविषा वयम्। उभा
हि हस्ता वसुना पृणस्वाऽऽप्र यच्छु दक्षिणादोत सव्यात्॥
प्रदाता वज्री वृषभस्तुराषाढुष्मी राजा वृत्रहा सौमपावा।
अस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्याथा भव यजमानाय शं योः॥
इन्द्रः सुत्रामा स्ववाः अवोभिः सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः।
बाधतां द्वेषो अभयं कृणोतु सुवीर्यस्य॥५०॥

पतयः स्याम॥ तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रे
सौमनसे स्याम। स सुत्रामा स्ववाः इन्द्रो अस्मे आराचिद्वेषः

सनुतर्युयोतु॥ रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः।
क्षुमन्तो याभिर्मदेम॥ प्रो ष्वस्मै पुरोरथमिन्द्राय शूषमर्चत।
अभीके चिदु लोककृत् सुङ्गे समत्सु वृत्रहा। अस्माकं बोधि
चोदिता नभन्तामन्यकेषाम्। ज्याका अधि धन्वसु॥५१॥

जरसा मा ते हर्यश्च सुवीर्यस्याध्येकं च॥13॥ [१३]

॥अष्टमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे अष्टमः प्रश्नः॥

अनुमत्यै पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति धेनुर्दक्षिणा ये
प्रत्यञ्चः शम्याया अवशीयन्ते तन्नैर्ऋतमेककपालं कृष्णं
वासः कृष्णतूषं दक्षिणा वीहि स्वाहाऽऽहुतिं जुषाण
एष ते निर्ऋते भागो भूते हविष्मत्यसि मुञ्चेममहंसः
स्वाहा नमो य इदं चकाराऽऽदित्यं चरुं निर्वपति
वरो दक्षिणाऽऽग्नावैष्णवमेकादशकपालं वामनो वही
दक्षिणाऽग्नीषोमीयम्॥१॥

एकादशकपालं हिरण्यं दक्षिणैन्द्रमेकादशकपालमृषभो
वही दक्षिणाऽऽग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रं दध्यृषभो वही

दक्षिणैन्द्राग्रं द्वादशकपालं वैश्वदेवं चरुं प्रथमजो वत्सो
 दक्षिणा सौम्यः श्यामाकं चरुं वासो दक्षिणा सरस्वत्यै
 चरुः सरस्वते चरुं मिथुनौ गावौ दक्षिणा॥२॥

अग्नीषोमीयं चतुस्त्रिंशच्च॥१॥ [१]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुः सावित्रं
 द्वादशकपालः सारस्वतं चरुं पौष्णं चरुं मारुतः
 सप्तकपालं वैश्वदेवीमामिक्षां द्यावापृथिव्यमेककपालम्॥३॥

आग्नेयमष्टादश॥२॥ [२]

ऐन्द्राग्रमेकादशकपालं मारुतीमामिक्षां वारुणीमामिक्षां
 कायमेककपालं प्रघास्यान् हवामहे मरुतो यज्ञवाहसः
 कर्मभेण सजोषसः॥ मो षू ण इन्द्र पृथ्सु देवास्तु स्म ते
 शुष्मिन्नवया। मही ह्यस्य मीढुषो यव्या। हविष्मतो मरुतो
 वन्दते गीः॥ यद् ग्रामे यदरण्ये यत् सभायां यदिन्द्रियो।
 यच्छूद्रे यदर्य एनश्चकृमा वयम्। यदेकस्याधि धर्मणि
 तस्यावयजनमसि स्वाहा॥ अक्रन् कर्म कर्मकृतः सह वाचा
 मयोभुवा॥ देवेभ्यः कर्म कृत्वाऽस्तं प्रेतं सुदानवः॥४॥

वयं यद् विंशतिश्च॥३॥ [३]

अ॒ग्नयेऽनी॑क॒वते॒ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर्व॑पति सा॒कः॑
सूर्ये॑णोद्य॒ता म॒रुद्भ्यः॑ सान्त॒पने॒भ्यो म॒ध्यंदि॑ने च॒रुं म॒रुद्भ्यो॑
गृ॒हमे॒धिभ्यः॑ सर्वा॑सां दु॒ग्धे सा॒यं च॒रुं पूर्णा॑ द॒र्वि परा॑ पत॒
सु॒पूर्णा॑ पुन॒राप॑त। व॒स्त्रेव॑ वि क्री॑णावहा इष॒मूर्जः॑ शत॒क्रतो॥
दे॒हि मे ददा॑मि ते॒ नि मे॑ धेहि॒ नि ते॑ दधे। नि॒हार॒मिन्नि मे॑
हरा नि॒हार॒म्॥५॥

नि ह॑रामि ते॥ म॒रुद्भ्यः॑ क्री॒डिभ्यः॑ पुरो॒डाशः॑
स॒प्तक॑पालं॒ निर्व॑पति सा॒कः॑ सूर्ये॑णोद्य॒ताग्ने॒यम॒ष्टाक॑पालं॒
निर्व॑पति सौ॒म्यं च॒रुः॑ सा॒वित्रं॑ द्वा॒दश॑कपालः॑
सा॒रस्व॑तं च॒रुं पौ॒ष्णं च॒रुमै॑न्द्रा॒ग्नमे॑का॒दश॑कपालमै॒न्द्रं
च॒रुं वै॑श्व॒कर्म॑णमे॒कक॑पालम्॥६॥

हरा नि॒हारं॑ त्रि॒ंशच्च॑॥४॥ [४]

सोमा॑य पि॒तृम॑ते॒ पुरो॒डाशः॑ षट्क॑पालं॒ निर्व॑पति पि॒तृभ्यो॑
ब॒र्हिष॑द्भ्यो॒ धा॒नाः पि॒तृभ्यो॑ऽग्नि॒ष्वात्ते॒भ्योऽभि॒वा॒न्या॒यै दु॒ग्धे
म॒न्थमे॒तत् ते॑ तत् ये च॒ त्वाम॑न्वे॒तत् ते॑ पि॒ताम॑ह प्र॒पिता॑मह॒

ये च त्वामन्वत्रं पितरो यथाभागं मन्दध्वः सुसंद्दशं त्वा
वयं मघवन् मन्दिषीमहि॥ प्र नूनं पूर्णवन्धुरः स्तुतो यासि
वशाः अनु॥ योजा न्विन्द्र ते हरी॥ ७॥

अक्षन्नमीमदन्त ह्यव प्रिया अधूषत॥ अस्तोषत
स्वभानवो विप्रा नविष्ठया मती॥ योजा न्विन्द्र ते हरी॥
अक्षन् पितरोऽमीमदन्त पितरोऽतीतृपन्त पितरोऽमीमृजन्त
पितरः॥ परेत पितरः सोम्या गम्भीरैः पृथिभिः पूर्यैः॥ अथा
पितृन्सुविदत्राः अपीत यमेन ये सधमादं मदन्ति॥ मनो
न्वा हुवामहे नाराशः सेन स्तोमेन पितृणां च मन्मभिः॥
आ॥ ८॥

न एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे॥ ज्योक् च सूर्य
दृशे॥ पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यो जनः॥ जीवं व्रातः
सचेमहि॥ यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं वा
जिहिः सिम॥ अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्र मुञ्चतु
दुरिता यानि चकृम करोतु मामनेनसम्॥ ९॥

हरी मन्मभिरा चतुश्चत्वारिंशच्च॥ ५॥ [५]

प्रतिपूरुषमेककपालान्निर्वपत्येकमतिरिक्तं यावन्तो गृह्याः

स्मस्तेभ्यः कर्मकरं पशूनां शर्मासि शर्म यजमानस्य शर्म मे
यच्छैकं एव रुद्रो न द्वितीयाय तस्थ आखुस्तै रुद्र पशुस्तं
जुषस्वैष तै रुद्र भागः सह स्वस्त्राऽम्बिकया तं जुषस्व
भेषजं गवेऽश्वाय पुरुषाय भेषजमथो अस्मभ्यं भेषजं
सुभेषजम्॥१०॥

यथाऽसति॥ सुगं मेषाय मेष्यां अवांम्ब रुद्रमदिमह्यं देवं
त्र्यम्बकम्॥ यथा नः श्रेयसः कर्द्यथा नो वस्यसः कर्द्यथा
नः पशुमतः कर्द्यथा नो व्यवसाययात्॥ त्र्यम्बकं यजामहे
सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्॥ उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मा-
ऽमृतात्॥ एष तै रुद्र भागस्तं जुषस्व तेनावसेन परो
मूर्जवतोऽतीह्यवततधन्वा पिनाकहस्तः कृत्तिवासाः॥११॥

सुभेषजमिहि त्रीणि च॥६॥ [६]

ऐन्द्राग्रं द्वादशकपालं वैश्वदेवं चरुमिन्द्राय शुनासीराय
पुरोडाशं द्वादशकपालं वायव्यं पयः सौर्यमेककपालं
द्वादशगवः सीरं दक्षिणाऽऽग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति रौद्रं
गावीधुकं चरुमैन्द्रं दधि वारुणं यवमयं चरुं वहिनीं
धेनुर्दक्षिणा ये देवाः पुरःसदोऽग्निनेत्रा दक्षिणसदो यमनेत्राः

पश्चात्सदः सवितृनेत्रा उत्तरसदो वरुणनेत्रा उपरिषदो
बृहस्पतिनेत्रा रक्षोहणस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यः॥१२॥

नमस्तेभ्यः स्वाहा समूढः रक्षः संदग्धः रक्ष इदमहः
रक्षोऽभि सं दहाम्यग्नये रक्षोघ्ने स्वाहा यमाय सवित्रे
वरुणाय बृहस्पतये दुवस्वते रक्षोघ्ने स्वाहा प्रष्टिवाही रथो
दक्षिणा देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो
हस्ताभ्याः रक्षसो वधं जुहोमि हतः रक्षोऽवधिष्म रक्षो
यद्वस्ते तदक्षिणा॥१३॥

तेभ्यः पञ्चचत्वारिंशच्च॥७॥ [७]

धात्रे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपत्यनुमत्यै
चरुः राकायै चरुः सिनीवात्यै चरुं कुह्वै चरुं
मिथुनौ गावौ दक्षिणाऽऽग्नावैष्णवमेकादशकपालं
निर्वपत्यैन्द्रावैष्णवमेकादशकपालं वैष्णवं त्रिकपालं
वामनो वही दक्षिणा ऽग्नीषोमीयमेकादशकपालं
निर्वपतीन्द्रासोमीयमेकादशकपालः सौम्यं चरुं बभ्रुर्दक्षिणा
सोमापौष्णं चरुं निर्वपत्यैन्द्रापौष्णं चरुं पौष्णं चरुः श्यामो
दक्षिणा वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणा

वारुणं यवमयं चरुमश्वो दक्षिणा॥१४॥

निरष्टौ च॥८॥

[८]

बारुहस्पत्यं चरुं निर्वपति ब्रह्मणो गृहे शितिपृष्ठो
दक्षिणैन्द्रमेकादशकपालः राजन्यस्य गृह ऋषभो दक्षिणा
ऽऽदित्यं चरुं महिष्यै गृहे धेनुर्दक्षिणा नैर्ऋतं चरुं
परिवृत्तयै गृहे कृष्णानां व्रीहीणां नखनिर्भिन्नं कृष्णा कूटा
दक्षिणाऽऽग्नेयमृष्टाकपालः सेनान्यो गृहे हिरण्यं दक्षिणा
वारुणं दशकपालः सूतस्य गृहे महानिरष्टो दक्षिणा
मारुतः सप्तकपालं ग्रामण्यो गृहे पृश्निर्दक्षिणा सावित्रं
द्वादशकपालं॥१५॥

क्षत्तुर्गृह उपध्वस्तो दक्षिणाऽऽश्विनं द्विकपालः
संग्रहीतुर्गृहे सवात्यो दक्षिणा पौष्णं चरुं भागदुघस्य गृहे
श्यामो दक्षिणा रौद्रं गावीधुकं चरुमक्षावापस्य गृहे शबल
उद्धारो दक्षिणेन्द्राय सुत्राम्णो पुरोडाशमेकादशकपालं प्रति
निर्वपतीन्द्रायाः होमुचेऽयं नो राजा वृत्रहा राजा भूत्वा
वृत्रं वध्यान्मैत्राबारुहस्पत्यं भवति श्वेतायै श्वेतवत्सायै दुग्धे
स्वयंमूर्ते स्वयंमथित आज्य आश्वत्थे॥१६॥

पात्रे चतुःस्रक्तौ स्वयमवपुत्रायै शाखायै कर्णांश्चाकर्णांश्च
तण्डुलान् वि चिनुयाद्ये कर्णाः स पर्यसि बार्हस्पत्यो
येऽकर्णाः स आज्ये मैत्रः स्वयंकृता वेदिर्भवति स्वयंदिनं
बर्हिः स्वयंकृत इध्मः सैव श्वेता श्वेतवत्सा दक्षिणा॥१७॥

सवित्रं द्वादशकपालमाश्वत्ये त्रयस्त्रिंशच्च॥१८॥ [९]

अग्रये गृहपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति कृष्णानां
व्रीहीणां सोमाय वनस्पतये श्यामाकं चरुं सवित्रे
सत्यप्रसवाय पुरोडाशं द्वादशकपालमाशूनां व्रीहीणां
रुद्राय पशुपतये गावीधुकं चरुं बृहस्पतये वाचस्पतये नैवारं
चरुमिन्द्राय ज्येष्ठाय पुरोडाशमेकादशकपालं महाव्रीहीणां
मित्राय सत्यायाऽऽम्बानां चरुं वरुणाय धर्मपतये यवमयं
चरुं सविता त्वां प्रसवानां सुवतामग्निर्गृहपतीनां सोमो
वनस्पतीनां रुद्रः पशूनां॥१८॥

बृहस्पतिर्वाचामिन्द्रो ज्येष्ठानां मित्रः सत्यानां वरुणो
धर्मपतीनां ये देवा देवसुवः स्थ त इममांमुष्यायणम-
नमित्राय सुवध्वं महते क्षत्राय महत आधिपत्याय
महते जानंराज्यायैष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं

ब्राह्मणानां॑ राजा॒ प्रति॒ त्यन्नाम॑ रा॒ज्यम॑धायि॒ स्वां
तनु॑वं वरु॑णो अशि॒श्रेच्छु॑चै॒र्मित्र॑स्य॒ व्रत्या॑ अभू॒माम॑न्महि
मह॑त ऋ॒तस्य॑ नाम॒ सर्वे॑ ब्रा॒ता वरु॑णस्याभू॒वन्वि मि॒त्र
ए॒वैररा॑तिम॒तारी॒दसू॑षुदन्त॒ यज्ञि॑या॒ ऋ॒तेन॑ व्यु॒ त्रितो॑
ज॒रिमा॑णं न आ॒नङ् वि॒ष्णोः क्रमो॑ऽसि॒ विष्णोः॑ क्रान्तम॑सि॒
वि॒ष्णोर्वि॒क्रान्त॑मसि॥१९॥

पशूनां ब्राताः पञ्चविंशतिश्च॥१०॥ [१०]

अ॒र्थेतः॑ स्था॒ऽपां पति॑रसि॒ वृषा॑स्य॒र्मिर्वृष॑सेनो॑ऽसि
व्रज॒क्षितः॑ स्थ म॒रुता॑मोजः॒ स्थ सूर्य॑वर्चसः॒ स्थ सूर्य॑त्वचसः
स्थ मा॒न्दाः स्थ वा॑शाः॒ स्थ श॑क्करीः॒ स्थ विश्व॑भृतः॒ स्थ
जन॑भृतः॒ स्थाऽग्ने॑स्तेज॒स्याः स्थाऽपा॑मोषधीना॒ रसः॑
स्थाऽपो दे॒वीर्मधु॑मतीरगृह्ण॒न्नूर्ज॑स्वती॒ राज॑सूयाय॒ चिता॑नाः।
याभि॑र्मि॒त्रावरु॑णाव॒भ्यषि॑ञ्चन् याभि॑रिन्द्रमन॒यन्न॑त्यरा॒तीः॥
रा॒ष्ट्रदाः॑ स्थ रा॒ष्ट्रं दत्त॑ स्वाहा॒ राष्ट्र॑दाः॒ स्थ रा॒ष्ट्रम॑मुष्मै
दत्त॥२०॥

अत्येकादश च॥११॥ [११]

दे॒वीरा॑पः सं मधु॑मती॒र्मधु॑मतीभिः सृज्यध्वं म॒हि वर्चः॑

क्षत्रियाय वन्वाना अनाधृष्टाः सीदतोर्जस्वतीर्महि वर्चः
 क्षत्रियाय दधतीरनिभृष्टमसि वाचो बन्धुस्तपोजाः सोमस्य
 दात्रमसि शुक्रा वः शुक्रेणोत्पुनामि चन्द्राश्चन्द्रेणामृता अमृतेन
 स्वाहा राजसूयाय चितानाः॥ सधमादौ द्युम्निनीरूर्ज एता
 अनिभृष्टा अपस्युवो वसानः। पुस्त्यासु चक्रे वरुणः
 सधस्थमपा५ शिशुः॥२१॥

मातृतमास्वन्तः॥ क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य योनिरस्याविन्नो
 अग्निर्गृहपतिराविन्न इन्द्रो वृद्धश्रवा आविन्नः पूषा विश्ववेदा
 आविन्नो मित्रावरुणावृतावृधावाविन्ने द्यावापृथिवी धृतव्रते
 आविन्ना देव्यदितिर्विश्वरूप्याविन्नो ऽयमसावामुष्यायणो-
 ऽस्यां विश्वस्मिन् राष्ट्रे महते क्षत्राय महत आधिपत्याय
 महते जानराज्यायैष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं
 ब्राह्मणाना५ राजेन्द्रस्य॥२२॥

वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्त्वयायं वृत्रं वेध्याच्छत्रुबाधनाः स्थ
 पात मा प्रत्यश्च पात मा तिर्यश्चमन्वश्च मा पात दिग्भ्यो
 मा पात विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यः पात हिरण्यवर्णावुषसां
 विरोकेऽयः स्थूणावुदितौ सूर्यस्याऽऽरोहतं वरुण मित्र गर्तं

ततश्चक्षाथामदितिं दितिं च॥२३॥

शिशुरिन्द्रस्यैकचत्वारिंशच्च॥१२॥

समिधमा तिष्ठ गायत्री त्वा छन्दसामवतु त्रिवृथस्तोमो
रथन्तरं सामाग्निर्देवता ब्रह्म द्रविणमुग्रामा तिष्ठ त्रिष्टुप् त्वा
छन्दसामवतु पञ्चदशः स्तोमो बृहत्सामेन्द्रो देवता क्षत्रं द्रविणं
विराजमा तिष्ठ जगती त्वा छन्दसामवतु सप्तदशः स्तोमो
वैरूपं सामं मरुतो देवता विद्वविणमुदीचीमा तिष्ठानुष्टुप्
त्वा॥२४॥

छन्दसामवत्वेकविंशः स्तोमो वैराजं सामं मित्रावरुणौ
देवता बलं द्रविणमूर्ध्वामा तिष्ठ पङ्क्तिस्त्वा छन्दसामवतु
त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ स्तोमो शाक्ररैवते सामनी बृहस्पतिर्देवता
वर्चो द्रविणमीदृङ् चान्यादृङ् चैतादृङ् च प्रतिदृङ् च मितश्च
समितश्च सभराः। शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सत्यज्योतिश्च
ज्योतिष्मांश्च सत्यश्चर्तुपाश्च॥२५॥

अत्यंहाः। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा
सरस्वत्यै स्वाहा पूष्णे स्वाहा बृहस्पतये स्वाहेन्द्राय स्वाहा
घोषाय स्वाहा श्लोकाय स्वाहाऽंशाय स्वाहा भगाय स्वाहा

क्षेत्रस्य॑ पत॑ये॒ स्वाहा॑ पृथि॒व्यै स्वाहा॑ ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहा॑ दि॒वे
स्वाहा॑ सूर्या॑य॒ स्वाहा॑ च॒न्द्रम॑से॒ स्वाहा॑ नक्ष॑त्रेभ्यः॒ स्वाहा॑ ऽद्ध्यः
स्वाहा॑ ष॑धीभ्यः॒ स्वाहा॑ वन॑स्पति॒भ्यः स्वाहा॑ चरा॑चरेभ्यः॒ स्वाहा॑
परि॑प्लवेभ्यः॒ स्वाहा॑ सरी॑सृपेभ्यः॒ स्वाहा॑॥२६॥

अनुष्टुप्स्वर्तपाश्च॑ सरीसृपेभ्यः॒ स्वाहा॑॥१३॥ [१३]

सोम॑स्य॒ त्विषि॑रसि॒ तवे॑व मे॒ त्विषि॑र्भूयाद॒मृत॑मसि॒ मृत्यो॑र्मा
पाहि॑ दि॒द्योन्मा॑ पा॒ह्यवै॑ष्टा द॒न्दशू॑का॒ निर॑स्तं नमु॑चेः शि॒रः॥
सोमो॑ राजा॒ वरु॑णो दे॒वा ध॑र्म॒सुव॑श्च॒ ये। ते ते॒ वाच॑ः सुव॒न्तां
ते ते॑ प्रा॒णः सु॑व॒न्तां ते ते॒ चक्षुः॑ सुव॒न्तां ते ते॒ श्रोत्र॑ः
सुव॒न्ताः सोम॑स्य॒ त्वा द्यु॑म्नेना॒भिषि॑श्चाम्य॒ग्नेः॥२७॥

तेज॑सा॒ सूर्य॑स्य॒ वर्च॑सेन्द्र॒स्येन्द्रि॑येण॑ मि॒त्रावरु॑णयोर्वी॒र्येण॑
म॒रुता॑मोज॑सा॒ क्ष॒त्राणां॑ क्ष॒त्रप॑तिर॒स्यति॑ दि॒वस्पा॑हि
स॒माव॑वृ॒त्रन्न॑ध॒रागु॑दी॒चीर॑हि॒ बुध्नि॑यमनु॒ संच॑रन्ती॒स्ताः पर्व॑तस्य
वृष॑भस्य॒ पृष्ठे॑ नाव॑श्चरन्ति॒ स्वसि॑च॒ इया॑नाः॥ रु॒द्र यत्ते॒
ऋ॒यी परं॒ नाम॒ तस्मै॑ हु॒तम॑सि॒ यमे॑ष्टमसि॒ प्रजा॑पते॒ न
त्वदे॑तान्य॒न्यो वि॒श्वा जा॑तानि॒ परि॒ ता ब॑भूव। यत्का॑मास्ते
जुहु॑मस्तन्नो॒ अस्तु॒ वय॑ः स्या॒म प॑त॒यो रयी॑णाम्॥२८॥

अग्नेस्तैकादश च॥14॥ [१४]

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्त्वयाऽयं वृत्रं वध्यान्मित्रावरुणयोस्
प्रशास्त्रोः प्रशिषा युनज्मि यज्ञस्य योगेन विष्णोः क्रमोऽसि
विष्णोः क्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्तमसि मरुतां प्रसवे
जेषमाप्तं मनः समहमिन्द्रियेण वीर्येण पशूनां मन्युरसि
तवेव मे मन्युर्भूयान्नमो मात्रे पृथिव्यै माऽहं मात्रं पृथिवीं
हिंसिषं मा॥२९॥

मां माता पृथिवी हिंसीदियं दस्यायुरस्यायुर्मे धेह्यूर्गस्यूजं
मे धेहि युङ्क्षि वचोऽसि वचो मयि धेह्यग्नये गृहपतये
स्वाहा सोमाय वनस्पतये स्वाहेन्द्रस्य बलाय स्वाहा
मरुतामोजसे स्वाहा हंसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता
वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्। नृषद्वरसदृतसद्धोमसदजा गोजा
ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत्॥३०॥

हिंसिषं मर्तजास्त्रीणि च॥15॥ [१५]

मित्रोऽसि वरुणोऽसि समहं विश्वैर्देवैः क्षत्रस्य नाभिरसि
क्षत्रस्य योनिरसि स्योनामा सीद सुषदामा सीद मा त्वा
हिंसीन्मा मां हिंसीन्निषसाद धृतव्रतो वरुणः पुस्त्यांस्वा

साम्राज्याय सुक्रतुर्ब्रह्मा ३ न् त्व५ राजन् ब्रह्माऽसि सविता-
 ऽसि सत्यसवो ब्रह्मा ३ न् त्व५ राजन् ब्रह्माऽसीन्द्रोऽसि
 सत्यौजाः॥३१॥

ब्रह्मा ३ न् त्व५ राजन् ब्रह्माऽसि मित्रोऽसि सुशेवो ब्रह्मा
 ३ न् त्व५ राजन् ब्रह्माऽसि वरुणोऽसि सत्यधर्मेन्द्रस्य वज्रो-
 ऽसि वार्त्रघ्नस्तेन मे रध्य दिशोऽभ्यय५ राजाऽभूत् सुश्लोकां
 4 सुमङ्गलां 4 सत्यराजा ३ न्। अपां नप्ते स्वाहोर्जो नप्ते
 स्वाहाऽग्नये गृहपतये स्वाहा॥३२॥

सत्यौजाश्चत्वारि५शत्॥१६॥

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणा सारस्वतं चरुं
 वथ्सतरी दक्षिणा सावित्रं द्वादशकपालमुपध्वस्तो दक्षिणा
 पौष्णं चरुः श्यामो दक्षिणा बारहस्पत्यं चरुः शितिपृष्ठो
 दक्षिणैन्द्रमेकादशकपालमृषभो दक्षिणा वारुणं दशकपालं
 महानिरष्टो दक्षिणा सौम्यं चरुं बभ्रुर्दक्षिणा त्वाष्ट्रमष्टाकपालः
 शुण्ठो दक्षिणा वैष्णवं त्रिकपालं वामनो दक्षिणा॥३३॥

आग्नेयं द्विचत्वारि५शत्॥१७॥

सद्यो दीक्षयन्ति सद्यः सोमं क्रीणन्ति पुण्डरिस्रजां

प्र यच्छति दशभिर्वत्सतुरैः सोमं क्रीणाति दशपेयो
 भवति शतं ब्राह्मणाः पिबन्ति सप्तदशः स्तोत्रं भवति
 प्राकाशावध्वर्यवे ददाति स्रजमुद्गात्रे रुक्मः होत्रे-
 ऽश्वं प्रस्तोतृप्रतिहर्तृभ्यां द्वादश पष्ठौहीर्ब्रह्मणे वशां
 मैत्रावरुणायर्षभं ब्राह्मणाच्छः सिने वासंसी नेष्टापोतृभ्याः
 स्थूरिं यवाचितमच्छावाकायानङ्गाहमग्नीधे भार्गवो होता
 भवति श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं भवति वारवन्तीयमग्निष्टोमसामः
 सारस्वतीरपो गृह्णाति॥ ३४॥

वारवन्तीयं चत्वारिं च॥ 18॥ [१८]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणैन्द्रमेकादशकपालं
 दक्षिणा वैश्वदेवं चरुं पिशङ्गीं पष्ठौही दक्षिणा
 मैत्रावरुणीमामिक्षां वशा दक्षिणा बार्हस्पत्यं चरुः
 शितिपृष्ठो दक्षिणाऽऽदित्यां मल्हां गर्भिणीमा लभते मारुतीं
 पृश्निं पष्ठौहीमश्विभ्यां पूष्णे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति
 सरस्वते सत्यवाचं चरुः सवित्रे सत्यप्रसवाय पुरोडाशं
 द्वादशकपालं तिसृधन्वः शुष्कदृतिर्दक्षिणा॥ ३५॥

आग्नेयः सप्तचत्वारिंशत्॥ 19॥ [१९]

आग्नेयमृष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुं सावित्रं
 द्वादशकपालं बारहस्पत्यं चरुं त्वाष्ट्रमृष्टाकपालं वैश्वानरं
 द्वादशकपालं दक्षिणो रथवाहनवाहो दक्षिणा सारस्वतं
 चरुं निर्वपति पौष्णं चरुं मैत्रं चरुं वारुणं चरुं क्षैत्रपत्यं
 चरुमादित्यं चरुमुत्तरो रथवाहनवाहो दक्षिणा॥३६॥

आग्नेयं चतुस्त्रिंशत्॥२०॥ [२०]

स्वाद्धीं त्वां स्वादुनां तीव्रां तीव्रेणामृताममृतेन सृजामि
 स॥सोमेन सोमोऽस्यश्विभ्यां पच्यस्व सरस्वत्यै पच्यस्वेन्द्राय
 सुत्राम्णे पच्यस्व पुनातु ते परिस्रुत॥ सोम॥ सूर्यस्य
 दुहिता। वारेण शश्वता तना॥ वायुः पूतः पवित्रेण
 प्रत्यङ्गसोमो अतिद्रुतः। इन्द्रस्य युज्यः सखा॥ कुविदङ्ग
 यवमन्तो यवं चिद्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियूय। इहेहैषां कृणुत
 भोजनानि ये बर्हिषो नमोवृक्तिं न जग्मुः॥ आश्विनं धूम्रमा
 लभते सारस्वतं मेषमैन्द्रमृषभमैन्द्रमेकादशकपालं निर्वपति
 सावित्रं द्वादशकपालं वारुणं दशकपालं सोमप्रतीकाः
 पितरस्तृष्णुत वडंवा दक्षिणा॥३७॥

भोजनानि षड्विंशतिश्च॥२१॥ [२१]

अग्नाविष्णू महि तद्वां महित्वं वीतं घृतस्य गुह्यानि नाम।
 दमेदमे सप्त रत्ना दधाना प्रति वां जिह्वा घृतमा चरण्येत्॥
 अग्नाविष्णू महि धाम प्रियं वां वीथो घृतस्य गुह्या जुषाणा।
 दमेदमे सुष्टुतीर्वावृधाना प्रति वां जिह्वा घृतमुच्चरण्येत्॥ प्र
 णो देवी सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती। धीनामवित्र्यवतु।
 आ नो दिवो बृहतः॥३८॥

पर्वतादा सरस्वती यजता गन्तु यज्ञम्। हवं देवी
 जुजुषाणा घृताचीं शग्मां नो वाचमुशती शृणोतु॥ बृहस्पते
 जुषस्व नो हव्यानि विश्वदेव्य। रास्व रत्नानि दाशुषे॥
 एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः।
 बृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम्॥
 बृहस्पते अति यदर्यो अर्हाद्युमद्विभाति क्रतुमञ्जनेषु।
 यद्दीदयच्छवसा॥३९॥

ऋतप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्॥ आ नो
 मित्रावरुणा घृतैर्गव्यूतिमुक्षतम्। मध्वा रजांसि सुक्रतू॥
 प्र बाहवांसि सृतं जीवसे न आ नो गव्यूतिमुक्षतं घृतेन।
 आ नो जनै श्रवयतं युवाना श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा॥

अग्निं वः पूर्य गिरा देवमीडे वसूनाम्। सपर्यन्तः पुरुप्रियं
मित्रं न क्षेत्रसाधसम्॥ मक्षू देववतो रथः॥४०॥

शूरो वा पृथ्सु कासु चित्। देवानां य इन्मनो यजमान
इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत्॥ न यजमान रिष्यसि न सुन्वान्
न देवयो॥ असदत्र सुवीर्यमुत त्यदाश्वश्चियम्॥ नकिष्टं
कर्मणा नशन्न प्र योषन्न योषति॥ उप क्षरन्ति सिन्धवो
मयोभुव ईजानं च यक्ष्यमाणं च धेनवः। पृणन्त च पपुंरिं
च॥४१॥

श्रवस्यवो घृतस्य धारा उप यन्ति विश्वतः॥ सोमारुद्रा
वि वृहतं विषूचीममीवा या नो गयमाविवेश। आरे बाधेथां
निर्ऋतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्रमुमुक्तमस्मत्॥ सोमारुद्रा
युवमेतान्यस्मे विश्वा तनूषु भेषजानि धत्तम्। अव स्यतं
मुञ्चतं यन्नो अस्ति तनूषु बद्धं कृतमेनो अस्मत्॥ सोमापूषणा
जनना रयीणां जनना दिवो जनना पृथिव्याः। जातौ विश्वस्य
भुवनस्य गोपौ देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम्॥ इमौ देवौ
जायमानौ जुषन्तेमौ तमांसि गूहतामजुष्टा। आभ्यामिन्द्रः
पक्वमामास्वन्तः सोमापूषभ्यां जनदुस्त्रियांसु॥४२॥

बृहत्तः शर्वसा रथः पपुंरिं च दिवो जननं पञ्चविंशतिश्च॥22॥—————[२२]

वायव्यं प्रजापतिस्ता वरुणं देवासुरा एष्वसावादित्यो दशरुषभामिन्द्रो वलस्यं बारहस्पत्यं
वषट्कारोऽसौ सौरिं वरुणमाश्विनमिन्द्रं वो नर एकादश॥11॥ वायव्यमाग्नेयीङ्क्षुष्णग्रीवीमसावादित्यो
वा अहोरात्राणि वषट्कारः प्रजनयिता हुवे तुराणां पञ्चषष्टिः॥65॥ वायव्यं प्रमौषीः॥ ———

—————॥ प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥ —————॥—————[२३]